

Culture and Civilization

Official Journal of Atatürk University Faculty of Letters

Issue 7 / October 2024

EISSN 2791-948X

<https://dergipark.org.tr/en/pub/culture>

Culture and Civilization

Editor in Chief

Nihangül DAŞTAN

Division of Turkish Folk Literature, Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Assistant Editor

Aslıhan SÜMBÜLLÜ

Division of Turkish Folk Literature, Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Foreign Language Editors

Aylin SAKAOĞLU

Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Yeliz BİBER VANGÖLÜ

Department of English Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Editorial Board

Gülhan ATNUR

Division of Turkish Folk Literature, Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Salahaddin BEKKİ

Division of Turkish Folk Literature, Department of Turkish Language and Literature, Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Science and Literature, Kırşehir, Turkey

Süleyman EFENDİOĞLU

Division of Northwest Turkish Dialects and Literature, Department of Modern Turkish Dialects and Literatures, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Ahmet Özgür GÜVENÇ

Division of Turkish Folk Literature, Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Literature, Erzurum, Turkey

Ömer YILAR

Department of Elementary Education, Atatürk University, Kazım Karabekir Faculty of Education, Erzurum, Turkey

Culture and Civilization

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- 1 Çerçeveleme Kuramı Bağlamında "Hürmüz Gelin" Adlı Türküde Ölüm Unsurlarının Çerçevesi
Framing Death Elements in the Context of "Hürmüz Gelin" Folk Song within the Framework Theory
Nesrin FEYZİOĞLU & İnan UMURBEK
- 8 Defending the Pluralistic Minimum Universality of Human Rights
İnsan Haklarının Çoğulcu Asgari Evrenselliğini Savunmak
Burak BAŞKAN
- Sürdürülebilirlik Bağlamında Turizm: Karaman Örneği
17 *Tourism in the Context of Sustainability: Karaman Sample*
Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ
- Kraliyet Pelerini Örneğiyle Norman Sicilya Sanatında Küfi Yazı
27 *Kufic Script in Norman Sicilian Art with the Example of the Royal Cloak*
Ayşe DURAN, Hüseyin YURTTAŞ & Muhammed Emin DOĞAN

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS

- 45 Prof. Dr. Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. Ataç Yayınları, İstanbul: 2013, 264 Sayfa.
Ceyda YILDIRIM
- Uğur UZUNKAYA, Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe Manzumeleri, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023, ISBN: 978-625-6905-33-7, 237 sayfa.
48 Gülcan KISINMA
- M. Emin ALTINIŞIK, Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik). Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2023, ISBN: 978-625-6470-35-4, 231 sayfa.
51 Şerife ASLAN

RETRAKSİYON / RETRACTION

- 54 Prof. Dr. Osman TÜRER, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. İstanbul: Ataç, 2013, ISBN: 978-975-6205-35-8, 264 Sayfa.
Ceyda YILDIRIM

Çerçeveleme Kuramı Bağlamında “Hürmüz Gelin” Adlı Türküde Ölüm Unsurlarının Çerçevesi

Framing Death Elements in the Context of "Hürmüz Gelin" Folk Song within the Framework Theory

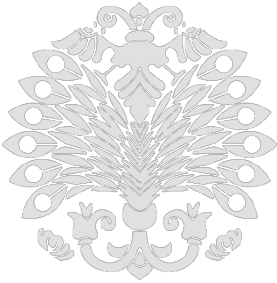
Nesrin FEYZİOĞLU¹

Atatürk Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Erzurum, Türkiye,
nesrinf@atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

İnan UMURBEK²

Kafkas Üniversitesi, TÖMER, Kars, Türkiye
inanumurbek@kafkas.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 05.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted 21.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Nesrin FEYZİOĞLU
nesrinf@atauni.edu.tr

Cite this article

Feyzioğlu, N. & Umurbek, İ. (2024). Framing Death Elements in the Context of "Hürmüz Gelin" Folk Song within the Framework Theory. *Culture and Civilization*, 7, 1-7.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Makalede, hayatın üç önemli geçiş evresinden biri olan ölüm olgusunun türkülerdeki çerçevesi ele alınmıştır. Türküler, bireyin acılarını, üzüntülerini, sevinçlerini, isteklerini ve arzularını kısacası hayata dair duyuş ve düşüncelerini sanat gerçekliği çerçevesinde konu edinmektedir. Bu bakımdan türküler, söz varlıkları hatta ezgisel işlenişleri itibarıyla yansı metinlerdir. Çerçeveler, sosyal dünya gerçekliklerini anlamlı bir biçimde yapılandırarak alımlayıcının yorumuna sunan bilişsel yapılardır. Sosyal bilimler içerisinde diğer alanlara göre iletişim alanında daha sık kullanılan çerçeveleme metodu, bu çalışmada halk edebiyatı ürünlerinden biri olan türküler üzerinde uygulanmıştır. Makalede ölümün bir türkü metni içerisinde hangi biçimde çerçevesi gösterilmeye çalışılmıştır. Makalede incelediğimiz "Hürmüz Gelin" türküsü, çerçeveleme yöntemine göre incelenmiştir. Çerçeveleme kuramı üzerine çok çeşitli tanım ve analiz modelleri olmasına karşın çalışmamız, Robert Entman'ın "seçim ve belirginlik" modeli ışığında oluşturulmuştur. Böylece "Hürmüz Gelin" adlı türküde, ölümün hangi kelime, kelime grubu ve sembollerle işlendiği, "seçim ve belirginlik" unsurlarından yararlanarak nasıl çerçevesi belirlenmiştir. Böylece kuramın analiz modelinde "seçim ve belirginlik önemli bir kılavuz olmakla birlikte ölümün, bireyin bilinç dünyasında algılayıp yapılandığı çerçevelerin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, ölüm, çerçeveleme, sanatı.

Abstract

The article discusses the framing of the phenomenon of death, which is one of the three significant transitional phases of life, in folk songs. Folk songs address the individual's pains, sorrows, joys, desires, and aspirations, in short, their feelings and thoughts about life within the framework of artistic reality. In this respect, folk songs are reflective texts in terms of their verbal elements and melodic processing. Frames are cognitive structures that construct social world realities in a meaningful way and present them for the interpretation of the audience. Among the social sciences, the framing method is used more frequently in the field of communication compared to other areas, and this study applies it to folk literature products, specifically folk songs. The article aims to demonstrate how death is framed within a folk song text. The folk song "Hürmüz Gelin" that we examined in the article has been analyzed according to the framing method. Although there are various definitions and analytical models regarding framing theory, our study has been developed in light of Robert Entman's "selection and salience" model. Thus, in the folk song titled "Hürmüz Gelin," it has been determined how death is processed with specific words, phrases, and symbols, and how it is framed by utilizing the elements of "selection and salience." Therefore, while "selection and salience" serve as significant guides in the analytical model of the theory, they have also contributed to revealing the frames that death constructs in the individual's conscious world.

Keywords: Uğur Uzunkaya, Oghuz, Turkish Poems in Egypt

Giriş

Çerçeveleme kavramının kökleri 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Kuram, son zamanlarda popüler olan iletişim biliminde kullanılmasının yanında bilişsel psikoloji, antropoloji, toplumbilim, ekonomi, dilbilim, sosyal hareketler araştırması, politika araştırması, gibi birçok bilim dalında kullanılmıştır. Çerçeveleme kuramı, kitle iletişim araçları ve medya odaklı olmayıp bunun yanında halkbilimi ve dilbilim alanlarını da yakından ilgilendiren kültür ve söylem çalışmalarına önem vermektedir. Bu amaçla *“Hürmüz Gelin adlı Türküde Geçen Ölüm Unsurlarının Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Çözümlemesi”* adlı makale, kuramın önde gelen bilim insanlarından Erving Goffman ve Robert Entman ile diğer birkaç bilim insanının tanım ve açıklamalarından yararlanılarak hazırlanacaktır. Makalede ilk aşamada çerçeveleme kuramına ilişkin temel bilgilere değinilerek devamında kuramın kültür, söylem ve halkbilimi ile ilişkisine yer verilecektir. Bu bilgiler ışığında türkülerde yer alan ölüm olgusuna dair açık ve örtük yapılar aracılığıyla çerçeveler ve ezgili metindeki işlevleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkülerde, birey ve toplumun duyuş ve düşünüş dünyası kimi zaman doğrudan kimi zaman derin bir yapıda aktarılmaktadır. Topluma dair dinî, geleneksel ve kültürel kural ile uygulamaların aktarılıp yaşatılmasında halk müziği önemli sanat türlerindedir. Bu bağlamda türküler, toplumun felsefe, sanat ve estetik algılarını içeren önemli türlerdendir. Toplum ve sanatsal faaliyetler, karşılıklı etkileşim çerçevesinde bir bütün olarak görülmektedir. Bireyin bir türküyü yahut maniyi anlamasının ya da anlamamasının kişisel ilgi ve ihtiyaçlarına bir katkısı yoktur. Fakat toplum içinde yaşadığı çevrenin insanını anlamak istiyorsa bu tür ürünlerin incelenip değerlendirilmesi önemli bir rol oynamaktadır (Karabaş, 1999). Bu bağlamda birey, duyuş ve düşüncelerini öznel bir biçimde yansıtırken toplum, yansılanan bu unsurları nesnel bir yapıda daha anlaşılır bir biçimde türkülere aktarmaktadır.

Sanatın çözümlenmesinde ilkin felsefeye başvurulması, sanatın karmaşık olan iç ve dış dünyamızda beliren anlamlar dizgesini billurlaştırma amacını taşımaktadır.

Bireyin sanatı doğru kavrayabilmesine ve özel bir gözle bakabilmesine yardımcı olan felsefe “olabildiğince genele ulaşmaya, bütüne bakmaya çalışır, bölmeden parçalamadan görmeye özen gösterir, böylece karmaşığı yalına indirgemeye çalışır, karmaşığı yalında anlamaya ve anlatmaya çalışır” (Timuçin, 2011, s. 10). Böylece yaşamdaki karmaşıklığı bilinç yoluyla elinde geldiğince birey aracılığıyla azaltmaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Sanat faaliyetleri içerisinde soyut tarafı ağır basan mûsikî, yansılacağı duygudaki mana yüküyle, toplumsal tutum ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, halk felsefesi ve kültüründen yararlandığından dolayı halk mûsikisinde yoğun görülmektedir. Böylece diğer tüm sanat türlerinde olduğu gibi türküler de bağlamından bağımsız düşünülmemektedir (Feyzioğlu, 2023). Halk müziği, toplumun yaşadığı sosyal çevrede gerçekliklerden yola çıkarak halk felsefesi, kültürü, geleneği vd. halka dair unsurları sanatsal bir söylem ile işler. Bu unsurları işlerken edebiyatın estetik boyutundan yararlanır. Sanat her durumda alımlayıcıyı gerçekliğin temeline ulaştırmaktadır. Sanat, alımlayıcıya gerçekliğin özünü, gerçekliğin gerçekliğini ve gerçekliğe dair en üst boyuttaki anlatımını sunmaktadır. Bu bağlamda sanat, gerçekliğin yansımaları üzerine kurulmuştur (Timuçin, 2017). Sanatın özünde bulunan öznellik doğrudan alımlayıcıya aktarılmamaktadır. Yaşanılan gerçeklikler karşısında sanatçı öznel nesnel kılarak okuyucuya sunmaktadır. Böylece sanatçı, sanat eserini herkesin anlayabileceği bir biçimde sunmakla sorumludur (Timuçin, 2011). Türkü de sanatçının duygularının bir yansıması olarak her ne kadar öznel bir biçimde yaratılsa da sanatçı, sanatını alımlayıcıya nesnel bir biçimde yansıtmaktadır.

Türkü, bir sanatsal faaliyet olarak estetik boyutta iki temel kural çerçevesinde değerlendirilmektedir. Birinci kural, sanatta gerçekliğin yansılanışı, ikinci kuralda ise sanatın gerçekliği değerlendirilişi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu iki kural, türkünün edebiyat estetiği çerçevesinde çözümlenmesinde önem arz etmektedir. “Sanatta gerçekliğin yansılanışı; sanatın bir toplumsal bilinç biçimi oluşuna dayanır. Tıpkı felsefe, hukuk, ahlâk vb. gibi öbür toplumsal bilinç biçimleri gibi sanat da toplumsal varlığın kendine özgü bir yansımasını oluşturur (doğru ya da çarpık). Dolayısıyla bir yansı olarak sanat ile yansılanan nesnel gerçeklik arasındaki uygunluk söz konusu olup praksis ölçütünde bize sanatta hakikati veren şey budur. Böylece sanat bu yönüyle “gerçeklik bilgisine” dayanır.” Sanatın gerçekliği değerlendirilmesinde ise, sanatın aynı zamanda bir üretici etkinlik oluşu, nesnel gerçekliği, *“güzelliğin yasaları uyarınca” biçimlendirilişi, sanatın gerçekliği değerlendirilişini de bizlere verir.*” (Redeker, 1986, s. 11-12). Yaşamın en önemli gerçekliği olan ölüm, toplumsal bilinç biçimi olarak sanat eserlerinde yansı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çerçeveleme kuramı, ölüm olgusunun estetik olarak ele alındığı türkülerde toplumun kültür ve söyleminden yola çıkarak olguların anlamlandırılmasını ve bağlamsal olarak yorumlanmasına hizmet etmektedir.

Bu makalede türkünün söz varlığı bağlamında tespit edilerek analiz edilen ölüm unsurları, kuram ışığında toplum bilincinde algılanan ölüm gerçekliğinin belirli yönleri seçim ve belirginlik mantığıyla içeren çerçeveler ölçeğinde incelenmektedir. Böylece seçim ve belirginlik yoluyla türkülerdeki ölüm unsurlarının tanımı verilerek neden-sonuç ilişkisi kurulmak suretiyle yorumlanmaya çalışılacaktır. Çerçeveleme kuramı, bir yandan metin içerisinde istenilen unsurlara dikkatin yoğunlaştırılmasına yardım ederken diğer unsurlardan dikkati uzaklaştırmaktadır. Böylece metnin belirli yönlerini ön plana çıkarılarak diğer yönlerin dinleyici veya izleyici tarafından arka planda kalmasına zemin hazırlanmaktadır. Bu bağlamda incelenecek türküdeki ölüm unsurlarının bağlamsal açıdan değerlendirilerek hangi amaç ve kapsamda kullanımına dair bilgiler verilmiştir.

Çerçeveleme Kuramı

Çerçeveleme kavramının varlığı 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına kadar uzanmaktadır. Çerçeveleme kuramı, başlangıçta bilişsel psikoloji (Bartlett, 1932) ve antropoloji (Bateson 1955,1972) alanlarında yapılan çalışmalarla bilim dünyasına tanıtılmıştır. Sonraki yıllarda çerçeveleme kuramı, toplumbilim (Goffman, 1974), ekonomi (Kahneman & Tversky, 1979), dilbilim (Tannen, 1979), sosyal hareketler araştırması (Snow & Benford, 1988), politika araştırması (Schön & Rein, 1994), iletişim (Tuchman, 1978), politik iletişim (Gitlin, 1980), halkla ilişkiler (Hallahan, 1999) ve sağlık iletişimi (Rothman & Salovey, 1997) gibi farklı disiplinlerde kullanılmasıyla kuramın çalışma alanı genişlemiştir.

Çerçeveleme kuramı, bilim dünyasında Antropolog Gregory Bateson tarafından tanıtılmıştır. Kuram üzerinden geliştirdiği durumsal çerçeveleme teorisinin kurucusu olan Gregory Bateson, çerçeve kavramını psikolojik yönden değerlendirerek birbiriyle etkileşim halinde olan mesajları, zaman ve mekân açısından sınırlandırmaktadır (Bateson, 1972).

Erwing Goffman, sosyoloji alanında çerçeveleme çalışmalarına ilk imza atan bilim adamı olarak çerçeveleri, bireylerin sosyal yaşantıları içerisinde karşılaştıkları birincil nitelikteki bilgiler ile mesajları toplumsal biçimde inşa edilmiş kavramlar olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra çerçeveler, insanın etrafında tezahür eden bilgiyi bulmalarına, anlamalarına, tanımlamalarına ve etiketlemelerine yardım ederken, onları birer “deneyim ilkeleri” kavramıyla açıklamaktadır. Ayrıca dünyanın çok katmanlı olaylarını anlaşılır kılarak dünyayı anlamlandırmak amacıyla bireyin günlük aktiviteleri içerisinde kullanılan yorumlayıcı tasarımlara ulaşip onları anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Bireyler, toplumsal kuralları ve çevrenin beklentilerini yine çerçeveleme aracılığıyla anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumun aksine çerçevelerin yoksunluğu bireyin toplumu ve çevresini anlamlandırmayarak karmaşık bir sosyal yaşama sebebiyet vereceğini vurgulamaktadır (Aktaran: Kılıç, 2022).

Çerçeveleme, sosyal psikoloji alanında “Kırılğan Bir Paradigma Olarak Çerçeveleme” makalesinin yaratıcısı Robert Mathew Entman ile ün kazanmıştır. Robert Entman, çerçeveleme çalışmalarını “seçim ve belirginlik” unsurları üzerinden açıklamaktadır. Çerçeveleme algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçerek ve bunlar;

1. “Çerçeveler sorunları tanımlar; bir etmenin genellikle ortak kültürel değerler açısından ölçülen maliyet ve faydalarla ne yaptığını belirler
2. Nedenleri teşhis eder; sorunu yaratan güçleri tanımlar.
3. Ahlaki yargılarda bulunur; etmenlerini ve etkilerini değerlendirir.
4. Çareler sunar; sorunlara yönelik tedaviler önerir ve gerekçelendirir ve olası etkilerini tahmin eder.” (Entman, 1993a: 52).

Belirtilen maddelerden oluşturulan bir yol izlenilerek iletişim bağlamında bilginin anlamlandırma sürecinde onu belirgin hale getirmek amaçlanmaktadır.

Robert Entman “seçim ve belirginliğin” çerçeveleme kuramında en önemli unsur olduğunu belirtmektedir. Şöyle ki bu iki unsur, belirlenen bilgi parçasını toplum karşısında dikkat çekici, anlamlı ve akılda kalıcı hale getirerek çerçevelerin önemini vurgulamaktadır. Bilgi parçasının belirginliğindeki artış, alıcı tarafından algılama, ayırt etme, bilgiyi işleme ve bellekte tutma durumlarına etki etmektedir. Bilgi parçalarının metinlerde daha belirgin bir şekilde anlaşılması, yerleştirme, yineleme veya kültürel unsurların toplumun tanıdık sembollerle ilişkilendirmesiyle mümkün olmaktadır (Entman,1993a).

İnsanların bir arada yaşamlarını sürdürebilmelerinin temel şartı iletişim kurma becerileridir. Böylece iletişim kurmak için yalnızca gönderilen mesaj ile doğru ve etkili iletişimin oluşturulmadığı, bunun yanında gönderici, mesaj, araç ve alıcı olmak üzere dört unsur üzerinden doğru ve etkili iletişim sağlanmaktadır. Fatma Nisan, çalışmasında gönderilen iletinin gönderici tarafından çerçevelenerek, göndericinin içerisinde bulunduğu bağlamın ve duygu-düşünce dünyasının çerçevelerin biçimini etkilediğini ifade etmektedir (Nisan, 2022). İletişimin doğru bir biçimde gerçekleşmesine katkı sağlayan unsurlar, Robert

Entman tarafından farklı bir biçimde el alınmaktadır. Robert Entman, algılanan gerçekliğin iletişim bağlamında anlamlandırılarak alımlayıcıya doğru ve etkili bir şekilde aktarılmasında iletişimci, metin, alıcı ve kültür olmak üzere dört unsura ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Entman, 1993a). Bu dört iletişim unsurundan kültür olgusuna önem vererek kültürün çerçevelemede önemli bir unsur olduğunu belirtmektedir. Entman ileri sürdüğü düşüncesinde kültürün çerçeveler üzerinde önemli bir güce sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Çerçeveleme ve Kültür

Çerçeveler, kültür hazinesinden yararlanılarak oluşturulmaktadır. Kültür, bir toplumun kolektif hafızasını teşkil eder. Böylece kolektif hafızanın ürünü olan inançlar, kodlar, mitler, klişeler, değerler ve normlar bir çerçeveler kümesini ifade etmektedir (Van Grop, 2007). Alıcının düşüncesine ve kararına, kodlayıcının amaçladığı çerçeveleri yansıtabilmesi, çevremizde ve kültürümüzde karşılığı olmasıyla ilgilidir. Kültür genellikle var olan çerçeveleri ifade etmektedir (Kılıç, 2022). Çerçeveler, kültürel açıdan inşa edilmek üzere toplum bilincinde yinelenen bağlantılarla etkinliği kalıcı hale getirilmiştir. Bireyler, çerçevelerin oluşturulduğu toplumsal bağlamda ortak kültürel öğelerden aldıkları güçle toplumsal gerçekliği yeniden inşa ederek anlamlandırmaktadırlar (Küçük Durur, 2011).

Kültürden yararlanarak ve toplumsal söylemde kendini gösterdiği kabul edilen çerçeve, herhangi bir terim, sembol, metafor, örnek, betimleme, resim veya akıl yürütülerek, alıcıları olayı anlamaları ve yorumlamaları konusunda harekete geçirmektedir. Böylece metinde bir dizi örtük içeriğe alıcıyı yönlendirebilmektedir. Çerçevelerin algılanmasında, yukarıda belirtilen kavramlar yol gösterici konumdadır (Nisan, 2022). Böylece çerçevelerin çözümlenmesi, kültürden yararlanarak ve metin içerisinde belirlenen anahtar kelimeler üzerinden söylem analizi aracılığıyla yapılmaktadır. Söylemin oluşturulmasında temel kaynak kültürün kendisidir (Kılıç, 2022).

Çerçeveleme ve Söylem

Söylem bireyin sosyal hayatında çeşitli biçimlerde kullanılmasıyla üzerine farklı tanımlar yapılmaktadır. Çerçeveleme ve söylem, *“dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınması”* (Kocaman, 2009, s. 10) tanımı iki alan arasındaki ilişkiyi açıklar niteliktedir. Çerçevelerin analiz edilmesinde, bilince aktarılıp çözümlenmesinde bireyin düşüncesinde etkili olan konuşma, söylem, rapor ve roman gibi olguların ortaya çıkardığı etki ile müdahale edilmektedir (Entman, 1993a). Böylece söylem, çerçevelerin çözümlenmesinde kültürel ve toplumsal bağlamı da göz önünden bulundurarak metnin gücünü ve etkisini ölçen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çerçevelerin söylem bakımından değerlendirilmesinde Hymes, çerçeveleri birer *“konuşma biçimi”* olarak yorumlamaktadır. Söylemin çerçeveler üzerindeki etkisi, bir ifadenin insanların niyetlerine göre yorumlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki alıcının kültürel bağlamda tanıdık etkinlikler aracılığıyla ifadenin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi biçiminde neyi yansıttığını hangi çerçeve içerisinde üretildiğini bilmesiyle söylemin çerçeveler üzerindeki etkisini algılayabiliriz (Tannen, 1979).

Çerçevelerin söylem bakımından değerlendirilmesinde Benford ve Snow, *“söylemsel süreçler, hareket üyelerinin esas olarak hareket faaliyetleri bağlamında veya bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan konuşma ve söyleyişlerine ve yazılı iletişimlerine atıfta bulunur. Kolektif eylem çerçeveleri, iki temel etkileşimli, söylemsel süreç tarafından üretilir: çerçeve ekleme ve çerçeve büyütme veya noktalama”* (Benford ve Snow, 2000, s.623) ifadeleriyle söylemin çerçeveler üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Söylemin çerçeveler üzerindeki etkisi çerçeve ekleme ve çerçeve büyütme biçimleriyle meydana gelmektedir.

Çerçeveleme ve Halkbilimi

Çerçeveleme Kuramının, halkbilimi kuramları içerisinde yer alan Performans Teoriyle olan ilişkisi bir dil kullanım biçimi ve bir konuşma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle ne anlattığı değil nasıl anlatıldığının önemi vurgulanmaktadır (Bauman, 2022). Aynı olan sözlerin, nasıl söyledikleri konusunda farklı olan iki mesaj örneğinden yola çıkarak basit kelime değişikliklerinin insanların seçimlerinde önemli farklılıklar ortaya çıkaracağı belirlenmiştir (Cappella ve Jamieson, 1997). Gönderici iletiyi çerçevelerken, gönderici içerisinde bulunduğu bağlamı ve duygu durumları çerçevelerin şeklini almaktadır. Gönderici tarafından çerçevelenen ileti, alıcı tarafından anlaşılabilir olması durumunda yahut durum böyle değilse dönüştürülmesi gerekmektedir. İletişimde çerçevelemenin varlığı, iletinin anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır (Nisan, 2022). Bu bağlamda icra anında anlatıcı, konuşmasını yaparken ses ve dil kullanımı içerisinde *“ciddi, şaka, normal”* gibi kodlarla dinleyiciye iletişimsel bildirimine ait mesaj da vermektedir. Yani konuşmacının dinleyiciye *“konuşmamı*

söylediğim özel durumuna göre yorumla, konuşmamı gerçekleştirdiğim kelimeleri sözlükteki anlamlarıyla değil onları ses tonum ve biçimiyle yarattığım anlamları düşünerek anla” şeklinde açıkça ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015, s. 328). Tannen ise “ifadeleri niyetlerine uygun olarak yorumlayabilmek için, bir dinleyicinin kültürümüzde tanıdık olan birkaç olasılığı yani yapılan etkinliğin şaka mı, taklit mi, sohbet etmek mi, ders vermek mi yani hangi çerçeve içinde çalıştığını bilmesi gerekir” (Tannen, 1993, s. 141-142) ifadeleriyle aynı görüşü zikretmektedir. Diğer taraftan konuşma anında yapılan teşbih, tezat, tekrar, tecâhül-i arif, hüsn-i talil, mübalağa, mecaz, mecaz-ı mürsel, telmih, istiare, teşhis, intak, tevriye, tariz, nida, kinaye vs. söz sanatlarının kullanılarak dinleyicilere duyurulmasını belirtmektedir. Böylece performansın “yorumcul bir çerçeve” oluşturarak mesajların bu yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağını ifade etmektedir (Çobanoğlu, 2015, s. 327-328). Performans teorii ışığında iletilen mesajların yorumcul çerçeve içerisinde anlaşılacağını ifade edilmesiyle, kavramlar, prosedürler ve en önemlisi onların birbirleriyle olan bağlantısı dâhil olmak üzere bilgi kümeleri, bazı ipuçları verilerek bilinçli farkındalık oluşturulmaktadır. Bu bilgi kümeleri, metin üzerinden eksik olan yorum aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Böylece çerçeveleme bilgileri harekete geçiren bir bağlam sağlar. Fakat sonrasında metin ve bilgi tek başlarına bir oluşturamadıkları bağlamı, çerçeveler yoluyla metinlerin yorumlandığı, bilgi kümesinden bilgilerin alındığı bir bağlam oluşturulur (Cappella ve Jamieson, 1997).

Hürmüz Gelin Türküsü

Üçer mısralık üç bent ve iki mısralık bir nakarattan oluşan “Hürmüz Gelin” (146) türküsü, Ahmet Yardımcı tarafından Sinop yöresinden derlenmiştir.

Türkünün ana teması denizde boğularak ölen Hürmüz Gelin üzerine kurgulanmış olup söylem, ilk dördlükte “Çeyizim sandıkta basılı kaldı

Elbisem duvarda asılı kaldı

Benim nâzlı yârim kimlere kaldı” mısraları ile ölen kişinin ağzından;

aktarılmaktadır. Dördlükte özellikle *Çeyizin basılı kalması*, *Elbisenin duvarda asılı kalması* söylemleri ölümü imleyen söylemlerdir. Her iki mısradaki söylem, dilin artistic unsurları ve ezginin katkısıyla aynı zamanda birer çerçeve söylemdir. Çeyiz evlenme ritüellerinin önemli unsurlarından birisi olup gelinin yeni kurduğu yuvasına kullanılmak üzere sandıkla birlikte götürdüğü evlilik öncesi hazırlıklara ait bir olgudur.

Türkünün diğer dördlüğü

“Haydin kızlar yola duralım

Hürmüz gelin geçecek onu görelim

Öğlen namazını biz de kılalım” mısraları ise ‘Haydi Kızlar’ ifadesinden gelinin arkadaşları olduğu anlaşılan üçüncü bir şahıs ağzından aktarılmaktadır.

Anadolu’nun birçok bölgesinde toplumun birer gelenek haline getirdiği uygulamalar görülmektedir. Ölen kişinin cenaze namazı kılınmadan önce yaşadığı evinin önüne getirilerek, özellikle kadınlardan oluşan komşu ve yakınlarından helallik alındıktan sonra cenaze namazı kılınıp defin edilmektedir. “Hürmüz gelin geçecek onu görelim” mısraı, ezgili metin bağlamında mecaz sanatıyla ölen bir kişinin ölmemiş kişi şeklinde çerçevelenerek sunulmuştur.

“Öğlen namazını biz de kılalım” mısraı cenaze namazının öğle namazı ifadesiyle şiire yansması, cenaze unsuru, artistik bir söylemle hüsn-i talil sanatından yararlanılarak çerçevelenmiştir. Bu mısraın diğer yorumu cenaze namazının kadınlar tarafından kılınmayışı nedeniyle sadece öğle namazını kılacakları biçiminde yorumlanabilir.

Dolaylı bir söylemle Hürmüz Gelin’in cenazesinin geçeceği söylenmektedir. Hürmüz Gelin’i temsilen tabutunun geçmesi imlenmektedir. Aynı dördlükte ‘öğlen namazı’ dolaylı bir söylemle cenaze namazı yerine çerçevelenmiştir.

Türkü metninde geçen, “Üç gün evvel geldi gelin alıcı” mısraı, düğün töreni sırasında gelini alanlar yerine dolaylam ile gelin cenazesini almak işlevi ile çerçevelenmiştir. onu istemeye gelenlere “gelin alıcı” ifadesiyle sitemkâr bir söylem ile oluşturulmuştur. Bu söylemden hareketle denizde boğulan Hürmüz Gelin’in, gönülsüz bir evlilik yapmamak için intihar ettiği düşünülebilir.

“Gümüş de kemer sıkmış ince belini” mısraıyla ölüm olgusu, en artistik söylemle çerçevelenmiştir. Bu söylem ve kemerin beli sıkması ölüm gerçeği ile alakalı olarak türkü içinde yer almaktadır. Ölüm gerçekliğinde ölen vücut ağırlaşarak şişer. Böylece sosyal gerçekliğe ait olan ve bilgi düzeyindeki bir içerik, sanatsal gerçeklik içine bir yansı değerinde girmiş olarak “gümüş de kemer sıkmış ince belini” mısraıyla türkünün dizelerinde yansıtılmaktadır.

Sonuç

Türk kültürünün artistik ama aynı zamanda sanatla gerçekliğin sınırlarının en silik olduğu biçimlerinden birisi olan türküler, halkın yaşam deneyimleri karşısındaki duyuş, düşünüş ve tutumlarını mısralara aktaran önemli biçimlerden birisidir.

Kültür, hem yapıcı, kurucu, üretici hem de biçimlendirici bir role sahiptir. Mûsikî kültürümüz içinde önemli bir yeri olan türküler, yakıldıkları bağlama dair önemli bir içeriği sanatın imkânları ile bünyelerinde barındırdıkları gibi geleceğe de bu içerikle bağlanma yeteneğine sahiptir. Halkın üzüntülerini, sevincini, hâdiseler karşısındaki duruşunu, geleneklerini, değerlerini, zevkini beğenilerini, itirazlarını kısacası her türlü varlığını, sanatın mücade ettiği nispette birer yansı değerinde ihtiva eden türkülerde hayatın geçiş evrelerinde mühim bir söylem hazinesi mevcuttur.

Özellikle düğün ve ölüm üzerine yakılmış çok sayıda türkü mevcuttur. Ölüm türküleri, Türk halk edebiyatı ve Türk halk mûsikîsi içinde ağıt biçiminin varlığına zemin hazırlamıştır. Bu türküler, psikolojik bir işleve sahip oldukları gibi birer bilgi ögesinin yansımaları olarak da önemli ve değerlidir. Ölüm olgusu, türkülerde bazen tüm sosyal/tabîî gerçekliği ile bazen de dolaylı biçimde bir dönüşüme uğramış, göstergelere dönüşmüş olarak yer almıştır.

Çerçeveleme kuramı bağlamında, metin içinde çerçevelenen söylemler herşeyden evvel türkünün öncelikle hangi topluma ait olduğuna dair bilgi verir. Söylem biçimi, kullanılan sanatlar, metaforlar, göstergeler, kültür, dil, söylem stratejileri hakkında bilgi vermektedir.

Yukarıda incelediğimiz türkünün merkezinde, Hürmüz Gelin'in ölümü yer almaktadır. Ege bölgesine ait 'haydin' kelimesi, türküde, Hürmüz Gelinin geleneksel bağlamı hakkında bilgi verdiği görülmüştür. Henüz gelirken ölmüş olmanın, geleneksel söylemle muradını alamadan ölmenin ıstırabının, ilk dörtlükte yukarıda analiz edilen *çeyizin basılı kalması elbisenin duvarda asılı kalması* söylemleri ile çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Ezgili metinde kullanılan ve birer çerçeveleme paketi işlevine sahip olan kelime, metafor ve semboller aracılığıyla şiirde ölümün nasıl ve ne şekilde işlendiğine dair bilgiler söylem ve kültür yoluyla ortaya çıkarılmıştır. Çünkü, kültür ve söylem, bir türkünün bağlamsal değerini ortaya koyan yegâne unsurlardır. Türküde Hürmüz Gelin'in ölme biçimi anlaşılamamakta ama genç yaşta muradına eremeden ölen bir gelin olgusu hakkında bilginin yer aldığı, açılmamış çeyiz ve giyilmemiş elbise çerçevelerinden anlaşılmıştır.

Türküde, ölüm sonrasına dair pratiklerden cenaze namazı, tabutun mezara götürülüşü, somut gerçekliğinden bir miktar dönüştürüme uğratılmış olarak sanatın imkânları ile söylem olarak çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Türküde ölüm sonrası safhaya ait biyolojik bir gerçeklik olan vücudun şişmesi olgusunun, *gümüş kemer* kelimeleri ile sanatsal zeminde işlenerek çerçevelendiği tespit edilmiştir.

Yine türküde, evlenme geçiş evresi uygulamalarından birisi olan gelin alma ile ilgili olan gelin alıcısı kavramının sitemkâr bir söylemle ölüm olgusunu ifade etmek üzere çerçevelendiği görülmüştür.

Türkünün bağlamsal yaratımlarının esas alındığı yorumlama işleminde, söylem analizi ile tespit edilen çerçevelerin, "Hürmüz Gelin" türküsünde geçen ölüm unsurları aracılığıyla hem bağlam zamanına ait geleneksel algı ve uygulamalara ışık tutar nitelikte hem de yeniden dinlendiği bağlamlar içinde algılanıp anlamlandırılarak yorumlanmasına katkı sağlaması bu makalenin en mühim sonucudur.

Yazar Katkıları: Fikir: NF-İU; Tasarım: NF-İU; Denetleme: NF-İU; Kaynaklar: NF-İU; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi: NF-İU; Analiz ve/veya Yorum: NF-İU; Literatür Taraması: NF-İU; Yazıyı Yazan: NF-İU; Eleştirel İnceleme: NF-İU

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek olmadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept : NF-İU; Design: NF-İU Supervision: NF-İU; Resources: NF-İU; Data Collection and/or Processing: NF-İU; Analysis and/or Interpretation: NF-İU; Literature Search: NF-İU; Writing Manuscript: NF-İU; Critical Review: NF-İU; Other: NF-İU

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Bateson, G.A. (1972). *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*. Chicago: Chicago University Press.
- Bauman, R. (2022). Performans olarak sözlü sanat. *Milli Folklor Dergisi* (Çev. Işıl Altun), 17(135), 271-289.
- Benford, R. D., Snow, D. A. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611-639.
- Cappella, J. N., Jamieson, K. H. (1997). *Spiral of cynicism. The press and the public good*. New York: Oxford University Press.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Entman, R.M. (1993a). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Karabaş, S. (1999). *Bütüncül türk budunbilimine doğru*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kılıç, D. (2022). *Ana akım medya kuramları*. Ö. Özer (Ed.), Çerçeveleme Kuramı (Framing Theory) (ss.143/166). Siyasal Kitabevi.
- Kocaman, A. (2009). Söylem üzerine. A. Kocaman (Ed.). *Dilbilim Söylemi* (ss. 1-11). Odtü Yayıncılık.
- Küçük Durur, E. (2011). İnşacı yaklaşım içinde çerçeveleme kuramı ve haberin çerçevesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 21-31.
- Nisan, F. (2022). *Haberdeki çerçeve uygulama örnekleriyle çerçeveleme kuramı ve yöntemi*. Çizgi Kitabevi.
- Redeker, H. (1986). *Edebiyat estetiği*. Kuzey Yayınları.
- Tannen, D. (1979). What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations. Roy O. Freedly (Ed.), *New Directions in Discourse Processing* (pp.137-181). Norwood, NJ: Ablex.
- Timuçin, A. (2011). *Estetikte anlam ve yorum*. Bulut Yayınları.
- Timuçin, A. (2017). *Estetik*. Bulut Yayınları.
- Van Grop, B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back in. *Journal of Communication*, 57(1), 60-78.

Defending the Pluralistic Minimum Universality of Human Rights

İnsan Haklarının Çoğulcu Asgari Evrenselliğini Savunmak

Burak BAŞKAN¹

Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Erzurum, Türkiye.
burak.baskan@erzurum.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 20.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted 13.10.2024
Yayın Tarihi/Publication 28.10.2024
Date

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Burak BAŞKAN
burak.baskan@erzurum.edu.tr

Cite this article

Baskan, B. (2024). Defending the Pluralistic Minimum Universality of Human Rights, *Culture and Civilization*, 7, 8-16.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Abstract

The idea of 'universal human rights' has emerged as a significant topic on the global agenda with the intensification of globalisation through technological change, the spread of transport and digital communication tools, and the increased visibility of instances of gross human rights violations in diverse regions worldwide. However, the spirit of the 'Universal Declaration of Human Rights', which emerged in the aftermath of the wave of fascism in 20th century Europe and the devastation of the Second World War, is still unable to penetrate all parts of the world. Furthermore, the rise of authoritarian populism in recent years has the potential to lead to a retreat from the idea of universal human rights. Thusly, the main purpose of this article is to introduce a viable, effective, pluralistic and minimum universal understanding of human rights on which world public opinion can agree. Within this framework, the intellectual elements of radical universalism and radical relativism, which are the parties to the debate on the universality of human rights, have been subjected to a rigorous analysis. A philosophical discussion was held in order to put forward an understanding of human rights that is respectful of multiculturalism and does not leave individuals at the mercy of the countries and societies in which they live, and to overcome the dichotomy in question. Moreover, the possible obstacles to the implementation of human rights worldwide have been discussed and the limits and scope of the pluralistic minimum universalist understanding of human rights have been revealed.

Keywords: Political philosophy, human rights, universalism, relativism, pluralism

Öz

Küreselleşme sürecinin teknolojik dönüşüm sayesinde şiddetini artırması, ulaşım ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması ve dünyanın farklı noktalarındaki ağır insan hakları ihlallerinin dünya kamuoyu nezdinde daha görünür olmasıyla birlikte 'evrensel insan hakları' fikri, küresel düzeyde en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Diğer taraftan 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da deneyimlenen faşizm dalgasının ve 2. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarının ardından ortaya çıkan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ruhu, bugün hala dünyanın her noktasına sirayet edememektedir. Son yıllarda yükselen otoriter popülist dalga ise evrensel insan hakları fikrinden geri dönüşe sebep olma potansiyeline sahiptir. Buradan hareketle bu makalenin temel amacı, dünya kamuoyunun üzerinde uzlaşabileceği, uygulanabilir, etkili, çoğulcu ve asgari evrenselliğe sahip bir insan hakları anlayışı ortaya koyabilmektir. Bu çerçevede insan haklarının evrenselliğine yönelik tartışmanın tarafları olan radikal evrenselcilik ile radikal rölativizm anlayışlarının fikirsel unsurları titiz bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bir yandan çok kültürlülüğü önemseyen diğer yandan ise bireyleri içinde yaşadıkları ülkelerin ve toplumların insafına bırakmayan bir insan hakları anlayışı ortaya koymaya ve söz konusu ikiliği aşmaya yönelik bir felsefi tartışma yürütülmüştür. Dahası, insan haklarının yeryüzünün her noktasında uygulanabilmesinin önündeki olası engeller incelenmiş ve çoğulcu asgari evrenselci insan hakları anlayışının sınırları ve kapsamı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset felsefesi, insan hakları, evrenselcilik, rölativizm, çoğulculuk

Introduction

In a world of radically different and sometimes antagonistic societies, cultures, traditions and perceptions of life, the universality of human rights poses an important and constant area of conflict. The source of this conflict area can be attributed to two fundamental assumptions. Firstly, there is a significant discrepancy between individuals and states in terms of their religious beliefs, political and economic development levels, customs and procedures. Secondly, the standards pertaining to a range of issues, including safety, the implementation of laws, schooling and political participation, are interpreted in accordance with the principles of universal human rights (Nickel, 2013). Nevertheless, there are instances when it is not permissible to justify and legitimise the mistreatment of minorities and individuals whose lifestyles diverge from the norms in a given country on the grounds of cultural dissimilarities. In such cases, it is necessary to establish minimum criteria to determine the extent to which cultural practices in one part of the world are deemed acceptable by the rest of the world.

It is therefore essential to ascertain the universal fundamental rights and freedoms that all individuals are entitled to in order to lead a healthy, free and decent life. However, it is also crucial to consider the differences between societies and individuals while setting these standards of rights and freedoms. The article defends the idea of ‘a pluralistic minimum universalist position’ and argues that all humans are endowed with certain fundamental rights and freedoms that are intrinsic to their nature. To this end, it presents a critical examination of two extreme reductionist positions: firstly, the moral monist position that asserts there can be only one system of values in the world; and secondly, extreme relativist postmodern position that removes the grounds for setting any standards. The paper is structured into three principal sections. Initially, the tension between the universality of human rights and the diversity of moral traditions and cultures across the globe will be examined from a theoretical perspective. Subsequently, the global applicability of pluralistic minimum universalist human rights will be evaluated. Finally, the boundaries of pluralistic minimum universalist human rights will be delineated.

Universality or Diversity: A Theoretical Discussion on Universal Human Rights

The ongoing controversy surrounding the question of the universality and universal applicability of human rights is characterised by the inherent tension between the radical cultural relativism and the radical universalism based on the perspective of ethical monism. The doctrine of radical cultural relativism maintains that culture is the exclusive source of the legitimacy of moral rights and norms. The doctrine of radical universalism, on the other hand maintains that cultural norms are inconsequential with regard to the legitimacy of moral rights and ethical principles, which are universally applicable (Donnelly, 1984, p. 400).

Radical cultural relativism is a theoretical framework that treats country, society, or culture as the fundamental unit of analysis. Consequently, it tends to downplay the role of individual preferences within these larger units. It is therefore evident that a relativistic standpoint cannot be justified solely on the basis of the significant moral, cultural and societal differences that exist across the globe. This is particularly pertinent when one considers the numerous regimes that have oppressed their own people, such as the Nazi regime in Germany (Fagan, 2005). The relativist arguments, at this point, ignore the heterogeneity and diversity within a society, culture and country. In no societies, cultures or countries, people are simply passive members who accept the entire package of moral values imposed on them without any sceptical questioning (Parekh, 1999, p. 134).

Iran and Saudi Arabia serve as a case study exemplifying the intolerance of Islamic fundamentalism towards atheists, agnostics, deists, and other religious minority groups. Iran’s penal code explicitly stipulates death as the penalty for proselytising and attempts by non-Muslims to convert Muslims. Furthermore, the legislation prohibits Muslims from modifying their religious beliefs or renouncing their faith. In Saudi Arabia, individuals who identify as liberal, espouse free thought, or adhere to atheistic beliefs are subjected to frequent persecution, including arbitrary arrest, torture, and, in certain instances, capital punishment (FORB, 2021). Female genital mutilation (FGM) is another illustrative case of the detrimental impact of local culture on women’s physical and psychological health, as well as their general well-being. Despite the slow progress being made due to the prevalence of cultural and social factors that perpetuate the practice of FGM, a number of organisations, including civil society groups, human rights organisations and other interested parties, are taking steps to raise awareness and advocate for the protection of human rights in Nigeria (Ekefre & Etuk, 2023). It is therefore imperative that the struggle for human rights is not abandoned on the grounds of cultural respect when individuals are denied their most basic rights by their own state, society or culture.

It is also important to consider the potential for cultural, moral, and value evolution. Ethical traditions that are sceptical about

human rights can be modified to reduce conflicts between the tradition and human rights. This modification can occur gradually as different elements and standpoints within a culture begin to re-evaluate their ethical tradition (Caney, 1998, p. 58). The process of re-evaluating traditions does not necessarily entail a complete rejection of the traditions themselves. Rather, it involves a critical examination of their historical origins, the values they espouse, and their effects. Additionally, it entails an analysis of how these traditions can be adapted or transformed in a manner that aligns them more closely with contemporary standards and values (Ekefre & Etuk, 2023, p. 200). The advancement of women's rights in numerous patriarchal societies globally serves as an exemplar of the potential for rigid cultural norms to evolve over time. The impact of the doctrine of universal human rights on such rights struggles is discernible. Those whose rights have been violated by authoritarian or totalitarian regimes receive moral support from the existence of universal human rights.

It is possible to identify existing international human rights norms in nearly all moral traditions. In order to achieve complete harmony between traditional norms and contemporary universal standards, some of those norms might require reinterpretation in an innovative manner (An-Na'im, 1987, p. 3-4). It can be observed that each society may possess an understanding of what is considered to be 'right', despite the absence of an explicit term that defines 'rights' (Boylan, 1999, p. 153). For example, Keown (1995, p. 28) has highlighted the potential for an ethical alignment between human rights principles and Buddhist teachings, despite the fact that the values espoused in Buddhism are not explicitly attributed to the concept of human rights. Furthermore, the concept of human rights is not static. A variety of cultural traditions contribute to the ongoing revision and development of human rights, as these cultural differences may highlight a range of concerns in different societies. The socialist tradition is an illustrative example, as the socialist standpoint has introduced economic concerns to the agenda of human rights (An-Na'im, 1987, p. 4). Thusly, it would be erroneous to assume that universal principles of human rights and local cultures are in all cases in competition or in conflict with one another. Conversely, in numerous instances, they reinforce and facilitate one another in a constructive manner.

Those who espouse relativism also view it as a beneficial stance that can facilitate tolerance and respect for diverse cultural practices. At this point it is necessary to clarify what exactly it means to respect and tolerate to a culture. First, recognition of different views, cultures, beliefs, and traditions does not necessitate the rejection of objective ethical truths. In other words, a person can be tolerant of different moral standpoints and practices without accepting that those moral practices and standpoints are equally true or exempt from any ethical critique. Second, the relativist view prevents a person from taking an ethical stance towards issues such as torture. When confronted with individuals who advocate for torture, a relativist may disengage from the ethical discourse, attributing his/her anti-torture stance to the influence of his/her own cultural background (Widdows, 2011, p. 35-36). Consequently, the absence of a foundation for discussion, which is essential for the emergence of a normative perspective on any given issue, renders all discussions on any issue futile.

It is also crucial to engage in discussion regarding the various perspectives on the existence of an objective and universal truth or value. This is essential for a comprehensive understanding of the relativism-universalism dichotomy. Moral monists posit that human beings possess the capacity for rational inquiry, enabling them to identify universal and objective criteria for a single superior mode of true life (Parekh, 1999, p. 129). This form of universalism entails the imposition of a hierarchically superior value system and the rejection of the values espoused by so-called "lower" nations and sub-nations (Donnelly, 1984, p. 402). Therefore, this approach brings a tendency to impose specific values upon particular cultures in a top-down manner, rather than a commitment to safeguarding fundamental rights.

While reason plays an important role in shaping moral perspectives, it is not a sufficient explanation for morality in itself. It is necessary to consider other factors, such as customs, disposition and the ethical and sense-based roots of morality. Moral monism reduces a wide variety of norms and values to a single norm or value and seeks to compare different ways of life with reference to the measurement of that single norm or value. However, a good way of life depends on a multiplicity of values and cannot be measured by a single value or norm (Parekh, 1999, p. 136-137). Moreover, moral monism is not a viable approach since it is inherently impossible to identify a single, universally accepted truth regarding the relative merits of different cultural and existential perspectives.

On the other hand, a similar hierarchy can be established by those who are in opposition to the universalism of human rights. The concept of "human rights nationalism," as articulated by Altwicker (2020), entails the deployment of a legal discourse that gives precedence to the local over the universally applicable. As evidenced by the UK's Conservative Party's "Protecting Human Rights at Home" stance, this approach prioritises the supremacy of national legislation over that of international law, without making any reference to the culture. If a country with this approach is minimally committed to universal values of

human rights, then there will be no serious problem. However, if the country in question is completely opposed to universal human rights values, then this decentralisation will cause major problems.

For those who espouse relativist views, it is not possible to evaluate another society since the perception of each individual is shaped by his or her own society. Consequently, it is not possible to identify universal and objective criteria that can be used as a basis for evaluating other societies (Parekh, 1999, p. 128). It is a scientifically established fact that no qualitative technique exists which can be used to evaluate or judge different cultures (American AAA, 1947, p. 542). Furthermore, no objective moral value or value system exists which is not dependent on a specific society. Moral values vary over time and across different locations and can therefore be understood as the outcome of a variety of cultures (Mackie, 1977, p. 36-38).

At this juncture, Rachels (2012, p. 18) presented a challenge to the two primary premises of relativists, namely that “different cultures have different moral codes” and “therefore, there is no objective truth in morality.” He argued that these premises are not sound because, in order to construct a sound argument, all premises must be true and must be followed by a logical conclusion. The mere existence of disagreements between different societies does not reveal the absence of objective truth. For example, in Greek culture, it was considered taboo to eat dead people, whereas in Callatian culture, it was a normal practice. Similarly, there were differing beliefs about the shape of the earth: in some communities, it was believed to be flat, while in others, it was believed to be a sphere. Many scientists defend the evolutionary theory, while in many societies, people adhere to creationism (Widdows, 2011, p. 37). It can be argued that there are certain universal ethical principles that are essential for the survival of any society. For example, in a society where murder is not prohibited, it is unlikely that individuals would feel secure, which could ultimately lead to the collapse of larger societies. In such a society, people may come together to establish a small-scale, secure society. This illustrates that the desire for safety is a fundamental ethical standard (Rachels, 2012, p. 23).

Consequently, pluralistic minimum universalism strives to attain a balanced position between relativism and moral monism with regard to the existence of objective truth. Similarly to relativism, pluralistic minimum universalism posits that individuals may adhere to disparate moral tenets. However, it also maintains that these moral stances can be evaluated according to a universally applicable value system. In contrast to moral monism, it asserts that there can be multiple valid value systems and that no single value system is inherently superior to the others (Parekh, 1999, p. 130). It is thus evident that humanity stands in need of a perspective that is conducive to multiculturalism to the greatest possible extent. This should, at the same time, establish a set of fundamental standards that would also serve to prevent any authoritarian state or culture from depriving people of their fundamental rights. Consequently, the concept of ‘universal human rights’ is not one that can be reduced to a simple “either/or” dichotomy.

The Global Applicability of Universal Human Rights

A significant point of contention in the discourse surrounding the universality of human rights is the extent to which so-called Western-centric human rights principles can be applied to societies situated beyond the West (Cobbah, 1987, p. 309). From a relativistic perspective, the relativity of norms and values across diverse cultural contexts implies that there is no singular global declaration that can be universally applicable across all societies (AAA, 1947, p. 542). Thus, this perspective challenges the singularity of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR). UDHR and other core human rights instruments, however, comprise a framework of principles that aim to establish minimum, general, universal principles rather than comprehensive principles that govern all aspects of life. Consequently, the universality of these human rights instruments derives from their minimalist character.

The assertion that the UDHR is inherently Western in orientation is not a valid claim. The preliminary phase and initial drafts of the UDHR were produced by two distinct bodies: the Drafting Committee and the Commission on Human Rights. The members of these bodies were selected from the States on the basis of their cultural and geographical diversity. In the voting process for the Declaration, 48 votes were cast in favour, with eight members abstaining. Two members of the United Nations, namely Yemen and Honduras, were absent from the voting process. It is of greater significance to note that there were no votes in opposition to the Declaration. A diverse range of states with markedly disparate cultural structures, including Afghanistan, Argentina, Burma, China, Colombia, Cuba, Egypt, El Salvador, Ethiopia, India, Iran, Iraq, Lebanon, and the Philippines, collectively endorsed the Declaration (UN, 2024). Moreover, the existence of an international treaty represents a joint commitment on the part of the signatories, and furthermore, it satisfies the criteria for the establishment of a shared intention. This confirms that the interpretation of the intention of a treaty should be focused on the shared intention, and not on the individual intentions of the states in question (Wu, 2022, p. 383). It is thus imperative that human

rights treaties be acknowledged and upheld, regardless of the intentions of the states that create, regulate, amend, and ratify them.

Moreover, a considerable number of significant human rights documents have been ratified by nearly three-quarters of the countries in the world. Additionally, numerous African, American, and European countries are participants in regional human rights systems that possess international courts (Nickel, 2013). Advancements in global communication have created opportunities to monitor and respond to human rights violations, and public awareness of these has been increasing (Karns & Mingst, 2010, p. 494). Consequently, the contemporary human rights network is characterised by a high level of participation, receptivity to critique and adaptability.

Furthermore, the assertion that the UDHR is not applicable to disparate regions of the world is contingent upon a particular point in time and fails to acknowledge the evolution of global support for human rights over time. In recent years, there has been a gradual but consistent increase in support for the application of universal human rights principles (Nickel, 2013). When queried as to whether human rights have been a “force for good in the world”, a global average of 72% of respondents indicated affirmative agreement. Among the countries with the highest levels of support for the assertion were Nigeria (86%), Kenya (85%), Bangladesh, Ethiopia, and Colombia (each 82%), and India (80%). Only in Japan was there less than majority support (45%) for this proposition (OSF, 2023). As a matter of fact, it is evident that new social movements, as a force of global opposition, espouse an approach centred upon the issues of freedom and democratisation. These new social movements, which are predicated upon a struggle for human rights, advocate for those who are oppressed and those whose rights are violated. In the context of globalisation, the struggle for human rights has become an intrinsic aspect of new social movements (Aras, 2023, p. 60). Thus, it can be reasonably deduced that an increase in sensitivity to human rights, as organised under the umbrella of new social movements, will act as a driving force for change in authoritarian/totalitarian regimes.

A further point of contention regarding the global applicability of 'universal human rights' is that the term is often perceived as a threat to communal ethical traditions. It is argued that human rights are more compatible with individualist cultures, which are often at odds with the communal values espoused by many African and Asian societies. Furthermore, the application of human rights principles to these societies may result in unintended consequences, such as the externalisation of cultural imperialism. This perception of threat arises from the individualistic concept of human rights, which has been attributed to the Western origins of the human rights concept (Fagan, 2005). In this regard, Mutua (2001, p. 214) argued that Western countries impose a specific kind of political, social and economic model, namely liberal values, on the non-Western world. This line of reasoning posits that the pursuit of human rights has the effect of atomising individuals by undermining the efficacy of collective structures.

However, collective and communal rights, such as those pertaining to minorities, are increasingly embraced by the 'third generation' of human rights. There have been significant attempts to implement and synchronise human rights principles with collective-based societies. Consequently, the whole concept of human rights can no longer be considered 'culture-blind' (Fagan, 2005). Furthermore, the objective of a human rights principle that seeks to safeguard the individual in relation to collective entities does not imply that the principle mandates an individualistic culture in opposition to collective cultures. The primary objective of human rights principles is to safeguard the individual. The fact that the principles of human rights overlap with certain ideologies does not invalidate their fundamental motivation.

One of the key arguments against the universal applicability of human rights is that many countries will resist these principles. The increasing prominence and acceptance of the radical right may, in fact, indicate an epistemological crisis for pivotal aspects of the informational politics of human rights and its epistemological frameworks, which require urgent attention. The digital-authoritarian trend around the world represents a significant challenge to the role of facts and shame as fundamental tenets of information politics (Bowsher, 2024, p. 2). In particular, human rights principles that aim to protect individuals from state repression are seen as a threat, especially by authoritarian/totalitarian regimes, and are rejected out of hand. The demonization of human rights allows authoritarian or totalitarian leaders to justify their actions by claiming that external forces are interfering in their internal affairs. This tactic can be used to consolidate the support base of authoritarian regimes, leaders and parties at the grassroots level. This leads to the question of whether the establishment of universal human rights principles and institutions should be abandoned because it is not feasible to apply such principles in every country.

Afghanistan is an important example of a country where oppression and tyranny against its own people is the most advanced form of experience. The Taliban have enacted a policy of excluding women from education institutions and workplaces, prompting several aid organisations to suspend operations in the country and donors to consider reductions in assistance (ICG, 2023). While the Afghan population, particularly those belonging to disadvantaged groups, is enduring a profoundly challenging existence, it is imperative not to remain passive in the face of egregious human rights violations on the grounds of avoiding ethnocentricity.

In response to the question of feasibility of human rights around the world, it is first necessary to emphasise the importance of human rights principles and institutions in setting human rights standards and defining processes. Secondly, in countries where authoritarian or totalitarian regimes prevail, opposition movements often seek to align themselves with universal human rights principles and institutions, which serve as a guiding role for them. Thirdly, the concept of human rights is inextricably linked to a state's international reputation. Countries with a favourable human rights record are often perceived as more legitimate and credible by other nations. Conversely, those with a poor human rights record often face criticism and condemnation, which can have a detrimental impact on their international reputation and potentially result in diplomatic isolation. (Kim & Park, 2024). Consequently, even those in positions of authority who are inclined towards authoritarianism/totalitarianism may find themselves motivated to align their actions with the tenets of human rights. Saudi Arabia's endeavours to rehabilitate its reputation on the global stage, particularly through the relaxation of certain restrictions on women's involvement in social and political life, can be contextualised within this framework.

The Scope of Universal Human Rights

One of the most contentious issues regarding the universality of human rights is the extent to which these rights should be universally applicable. The debate concerns the question of whether these rights should encompass all forms of liberal rights, including religious liberties, freedom of speech, democratic participation, and the freedom of the media (Talbot, 2005, p. 9). It is challenging to ascertain the extent of this scope, given the multitude of positive and negative rights. Given that every positive right entails a corresponding positive duty, it is to be expected that positive rights will be the subject of considerable debate.

As Parekh (1999, p. 130-131) expressed, "the universal values constitute a kind of 'floor', an 'irreducible minimum', a moral threshold, which no way of life may transgress without forfeiting its claim to be considered good or even tolerated". A fundamental comprehension of the fundamental tenets of human rights, which encompass the essential minimum standards for a 'decent life', is crucial to prevent the excessive and exploitative utilisation of the human rights concept, which is a primary source of concern for many individuals. A 'decent life' is a humble criterion; everything which contributes to making an individual's life good and excellent is not included in this definition (Nickel, 1987, p. 172).

It is crucial to differentiate between negative and positive rights in order to more accurately delineate the scope of universal human rights. Excluding positive rights from the definition of pluralistic minimum universal human rights is a vital step in this process. The term 'negative right to liberty' is defined as "the right not to be interfered with in doing what we want". In contrast, the term 'positive right to liberty' is defined as "enhancing the liberties of other people by positive duties such as providing equality of opportunity as in the instance of the welfare state". Positive duties necessitate the performance of specific activities towards others, which may result in involuntary action (Narveson, 2001, p. 59). Consequently, negative duties act as a restrictive force, whereas those with a positive value act as an incentive (Başkan, 2023, p. 383).

The satisfaction of negative rights is relatively straightforward, as it merely requires that individuals are not subjected to the intervention of others (Wenar, 2011). As a negative right, the right not to be subjected to torture can be asserted as a universal human right. This right is realised as long as parties, such as the state or organised groups, who might torture a person do not use physical or psychological violence against that person. On the other hand, when the right to a certain level of material sufficiency is recognised as a universal human right, additional responsibilities are imposed on other parties. The reluctance to fulfil these additional responsibilities can lead to the overshadowing of more fundamental survival rights, such as the right not to be killed or tortured. Thus, keeping universal human rights to a minimum would have practical benefits in terms of internalisation and enforceability of those human rights.

Conclusion

The notion of universal human rights and the multiplicity of ethical traditions and cultural practices across the globe give rise to a dichotomy between universalist and relativist perspectives. In light of the growing influence of postmodern reasoning and the rise of far-right ideologies, particularly in Western societies, these two positions are becoming increasingly radicalised. In light of the aforementioned considerations, the objective of this study has been defined as the identification of a compromise position between the two opposing stances and the construction of a comprehensive set of universally applicable human rights that is feasible, practical, and more widely accepted by the majority of nations.

The relativist arguments regarding the cultural and ethical diversity of the world are unable to refute the universality of human rights due to the heterogeneity of each culture and society, the evolution of cultures over time, and the contribution of cultural diversity to the development of human rights. Furthermore, in the name of respect for diverse cultural traditions, authoritarian or totalitarian regimes are accorded unchecked authority over their respective populations. On the other hand, an radical relativist attitude will eliminate the grounds for ethical discussion on any subject. In order for such ethical discussion to be possible, it is necessary to identify minimum commonalities. Thusly, it is possible to identify some minimum universal truths in some fundamental issues. However, there is no hierarchical relationship between those truths.

The principles of human rights are becoming increasingly applicable on a global scale, as evidenced by a growing consensus among world public opinion and the acceptance of numerous human rights documents and standards by a significant number of states. Moreover, the sanctions to be faced by states that do not take human rights as a basis and the potential for enhanced international prestige through compliance with human rights norms are influencing authoritarian and totalitarian regimes to adopt a more universal approach to human rights.

The tenets of radical universalism, shaped by moral monism, create a hierarchy between different cultures that is at odds with the multicultural ethos of the globalised world. Furthermore, it determines value sets that have the potential to exceed the minimum human rights standards, and sets maximalist objectives for human rights institutions that are not feasible. It is therefore imperative that the primary objective is to establish universal human rights principles that do not include positive rights, are not ethnocentric, do not impose the values of certain ideologies and respect differences. It can therefore be argued that the scope of human rights should be limited to what has been termed the 'irreducible minimum'. The present study has thus furnished a theoretical and philosophical foundation for future studies that will undertake a detailed assessment of each human rights principle.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Altwickler, A. (2020). Non-Universal arguments under the European convention on human rights. *European Journal of International Law*, 31(1), 101–126, doi: 10.1093/ejil/chaa015
- Aras, F. Ç. (2023). Küreselleşmenin insan hakları üzerindeki rolü. In A. Özer & E. Yazar (eds.), *İnterdisipliner Bir Alan Olarak İnsan Hakları* (pp. 59-75). Ankara: Adalet Yayınevi.
- The Executive Board, American Anthropological Association [AAA]. (1947). Statement on human rights. *American Anthropologist*, 49(4), 539-543. <http://www.jstor.org/stable/662893>
- An-Na'im, A. A. (1987). Religious minorities under Islamic law and the limits of cultural relativism. *Human Rights Quarterly*, 9(1), 1-18. <https://www.jstor.org/stable/761944>
- Başkan, B. (2023). International politics and ethics: Positive, negative and reciprocal duties on global poverty. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 381-399. doi: 10.53443/anadoluibfd.1203682
- Bowsher, J. (2024). After truth, after shame ... after information politics? Rethinking the epistemologies of human rights in the digital-authoritarian conjuncture. *The International Journal of Human Rights*, 1–25. doi: 10.1080/13642987.2024.2315277
- Boylan, M. (1999). *Gewirth: Critical Essays on Action, Rationality, and Community*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Caney, S. (1998). Human rights, compatibility and diverse cultures. In S. Caney & P. Jones (eds.), *Human Rights and Global Diversity* (pp. 51-76). Manchester: Manchester University Press.
- Cobbah, J. A. M. (1987). African values and the human rights debate: An African perspective. *Human Rights Quarterly*, 9(3), 309-331. <http://www.jstor.org/stable/10.2307/761878>
- Donnelly, J. (1984). Cultural relativism and universal human rights. *Human Rights Quarterly*, 6(4), 400-419. http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hurq6&div=33&g_sent=1&collection=journals
- Ekefre, E. & Etuk, E. (2023). Human rights and cultural relativism vis-à-vis the eradication of female genital mutilation (FGM) in Akwa Ibom State since 2015. *Sapientia Journal of Philosophy*, 18, 196-208.
- Fagan, A. (2005). Human rights. *The Internet Encyclopaedia of Philosophy*. <http://www.iep.utm.edu/hum-rts/#SH5a>
- International Crisis Group [ICG]. (2023). *Taliban restrictions on women's rights deepen Afghanistan's crisis*. <https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/329-taliban-restrictions-womens-rights-deepen-afghanistans-crisis>
- Karns, M. P. & Mingst, K. A. (2010). *International organisations: The politics and processes of global governance* (2nd Edition). London: Lynne Rienner Publishers.
- Keown, D. (1995). Are there human rights in Buddhism?. *Journal of Buddhist Ethics*, 2, 3-27. <http://grover.cac.psu.edu/pub/jbe/acrobat/keown.pdf>
- Kim, H., & Park, S. (2024). Expanding China's influence via membership: Examining the influence of Chinese-led international institutions on responses to human rights issues in China. *Journal of Chinese Political Science*. doi: 10.1007/s11366-024-09886-2
- Mackie, J. L. (1977) *Ethics: Inventing right and wrong*, London: Penguin Books.
- Mutua, M. (2001). Savages, victims and saviours: The metaphor of human rights. *Harvard International Law Journal*, 42(1), 201-245. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1525547
- Narveson, J. (2001). *The libertarian idea*. Hertfordshire: Broadview Press.
- Nickel, J. (1987). *Making sense of human rights*. London: University of California Press.
- Nickel, J. (2013). Human rights. In E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy* (Summer Edition). <http://plato.stanford.edu/entries/rights-human/#UniHumRigWorDiv>
- Open Society Foundations [OSF]. (2023). *Open Society Barometer: Can Democracy Deliver?*. September 2023 Issue.
- Parekh, B. (1999). Non-ethnocentric universalism. In T. Dunne & N. Wheeler (eds.), *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rachels, J. (2012). *The Elements of moral philosophy*. S. Rachels (ed.) (7th Edition). New York: McGraw-Hill.

Talbott, W. J. (2005). *Which rights should be universal?*, Oxford: Oxford University Press.

The All-Party Parliamentary Group for International Freedom of Religion or Belief [FORB]. (2021). *Commentary on the current state of international freedom of religion or belief 2020*. <https://appgfreedomofreligionorbelief.org/media/2020-APPG-commentary-final.pdf>

United Nations [UN]. (2024). *History of the Declaration*. <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>

Wenar, L. (2011). Rights. In E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy* (Fall Edition). <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/rights>

Widdows, H. (2011). *Global ethics: An introduction*. Durham: Acumen Publishing.

Wu, J. (2022). A perspective of objectivity in international human rights treaties. *The International Journal for the Semiotics of Law - Revue Internationale de Sémiotique Juridique*, 35, 369–390. doi: 10.1007/s11196-020-09695-9

Sürdürülebilirlik Bağlamında Turizm: Karaman Örneği

Tourism in the Context of Sustainability: Karaman Sample

Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Karaman,
Türkiye
niluferozturk@kmu.edu.tr

Bu makale, 21-22 Şubat 2024 tarihleri arasında düzenlenen İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik ve Uluslararası İş Birlikleri Konferansı'nda (Conference on Climate Change, Sustainability and International Cooperation) sözlü olarak sunulan metnin genişletilmiş hali olup herhangi bir yerde yayımlanmamıştır.

Geliş Tarihi/Received 14.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted 23.09.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ
niluferozturk@kmu.edu.tr

Cite this article

Öztürk Aykaç, N. (2024). Tourism in the Context of Sustainability: Karaman Sample. *Culture and Civilization*, 7, 17-26.

Öz

Karaman, ekonomisi büyük ölçüde tarım ve sanayi üretimine dayanan, Türkiye'nin önemli ihracatçı illerinden biridir. Sahip olduğu ekonomik güce ek olarak özellikle kırsal turizme dâhil edilebilecek doğal, kültürel ve tarımsal alanlara sahiptir. Bu çerçevede mağara, spor ve yayla turizmi gibi alternatifler yanında Karaman'ın ekonomisinden hareketle tarım ve gıda turizmine yönelik potansiyeli de dikkate alınmalıdır. Bu çalışmada kentleşme, turizm ve sürdürülebilirlik ilişkisi Karaman turizmi özelinde incelenmiş; Karaman'ın turizm olanakları sürdürülebilirlik bağlamı ve toplumsal etkileri bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca Karaman'ın tarih, kültür, inanç ve doğa turizmi rotaları incelenerek rota turizminin sürdürülebilirlikle ilişkisi ele alınmış, turizme sürdürülebilirlik bağlamında alan açan alternatif turizm unsurları olan ekolojik ve kırsal turizm olanakları bu bağlamda değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda, Karaman'ın yalnızca sanayisiyle değil alternatif ve sürdürülebilir turizm olanaklarıyla da akla gelmesi için neler yapılabileceğine dair bazı öneriler de sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, ekolojik turizm, kırsal turizm, Karaman.

Abstract

Karaman is one of the important export provinces of Turkey, whose economy is largely based on agricultural and industrial production. In addition to its economic power, it has natural, cultural and agricultural areas that can be included in rural tourism. In this context, in addition to alternatives such as cave, sports and plateau tourism, Karaman's potential for agricultural and food tourism should also be taken into consideration based on its economy. In this study, the relationship between urbanization, tourism and sustainability was examined specifically for Karaman tourism; Karaman's tourism opportunities were evaluated in terms of sustainability and social impacts. In addition, Karaman's history, culture, faith and nature tourism routes were examined and the relationship between route tourism and sustainability was addressed, and alternative tourism elements that open up space for tourism in the context of sustainability, ecological and rural tourism opportunities, were evaluated in this context. At the end of the study, some suggestions were listed on what could be done for Karaman to come to mind not only with its industry but also with its alternative and sustainable tourism opportunities.

Keywords: Sustainability, ecological tourism, rural tourism, Karaman.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsanlar, toplumsal yaşam boyunca çevre ve yerleşik hayat üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler bırakmaktadır. Kentleşme, sanayileşme gibi süreçler bu etkilerin çok daha kapsamlı olarak ortaya çıktığı ve geniş alanlara yayıldığı büyük çaplı değişimlerdir. Nihayetinde insanlığın dünyadaki gelişimi ve etki alanı artarken, kontrolsüz büyüme, çevre tahribatı, doğal kaynakların tükenmesi gibi olumsuz etkiler de ortaya çıkmaktadır. İnsanlığın doğayla ve birbirleriyle kurduğu ilişkileri dönüştüren bu süreçler neticesinde çalışma hayatı, günlük hayat düzenleri de değişmiş; bu değişim insanların çalışma zamanı dışında kalan zamanlarını gezme, farklı yerlere gitme, yeni etkinlikler deneme gibi eylemlerle değerlendirdikleri “turizm” kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Turizmin bir sektör haline dönüşümü kitle turizmi faaliyetlerini artırmış, bu artış özellikle çevreye yönelik olumsuz etkiler, turizm faaliyetinin belli bölgelerde ve dönemlerde yoğunlaşması, tüketim kültürünün yayılması gibi etkilere yol açmıştır. Bu etkilerin olumsuzluğunu azaltmak için sürdürülebilir politikalar üretmek ve sürdürülebilir bir yaşam tarzını benimsemek tercihten öte bir zorunluluğa dönüşmüştür. Kentleşme sürecini yönetebilmek, turizme yönelik sürdürülebilir politikalar üretip bunları hayata geçirebilmek bu bağlamda etkili ve kalıcı girişimler arasındadır. Bu çalışmada kentleşme, turizm ve sürdürülebilirlik ilişkisine dikkati çekerek bu alanlardaki tartışmalara katkıda bulunmak, Karaman’ın turizm olanaklarını sürdürülebilirlik açısından incelemek ve kırsal turizm potansiyeline dair güncel bir değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, sürdürülebilirliğin kent, kültür ve turizm bağlamında imkânı dikkate alınmış ve Karaman kenti özelinde bir inceleme yapılmıştır. Karaman’da mevcut turizm olanakları belirtilmiş, bunlara ek olarak şehrin potansiyeli ölçüsünde alternatif turizm olanakları da önerilmiştir.

Kavramsal Çerçeve: Kent, Turizm ve Sürdürülebilirlik

Kentler, sahip oldukları birçok özellik sebebiyle yoğun bir nüfusu kendine çeken yerleşim bölgeleridir. Max Weber (2000, s. 101-129) bir ideal tip olarak Batı kentinden hareketle kenti tanımladığı makalesinde bu özellikleri bir pazar yeri, sınırları çizen bir sur veya hendek, kısmen de olsa bağımsız bir mahkeme, özerk bir yönetim ve kentliler arasında tutarlı bir birlik biçimi olmak üzere beş temel kategoriye ayırır. Kentler, tarih boyunca sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan önemli olmuş, ancak 19. yüzyıl ve sonrasında Batı’da başlayan sanayileşme ve kapitalizm süreçleri kentleri çok daha önemli hale getirmiş ve kent nüfusunu yoğunlaştırmıştır (Abercrombie, Hill ve Turner, 2006, s. 406-407). Bu yoğunlaşma neticesinde kentler büyümüş ve çok daha kalabalıklaşmıştır.

Turizm ise insanların çalışma zamanlarından arta kalan dönemlerde gerçekleştirdikleri, çevrelerini, farklı kültürleri keşfetmelerini sağlayan, seyahat ve gezi odaklı, toplumsal ve kültürler arası bir etkinlik türü olarak nüfusu kentlere çeken bir diğer unsur olmaktadır. Turizm; dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi olarak ve bu amaçla gelecek olan turistleri bir bölgeye çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin ve yapılan çalışmaların tümü şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>). Turizm, ülke ekonomilerine ve gerçekleştirildiği bölgedeki sosyal ve kültürel çeşitliliğe katkıda bulunan bir sektördür. Ancak bu noktada, TDK tanımında da ifade edilen, önleyici faaliyetler de ön planda tutulmalıdır. Önleyici faaliyetler hem turist gelen bölgenin doğal, kültürel, tarihî vb. değerini korumak hem de turizmin kentlere getirdiği hareketliliğin bölgede oluşturabileceği zararları azaltmak için hayati önem taşımaktadır. Bu noktada özellikle “sürdürülebilirlik” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik; büyüme, kalkınma, gelişme gibi hedefler gerçekleştirilirken kaynakların tüketilmeden kullanımını, gelecek nesillere kalıcı ve doğal bir çevre bırakılmasını ifade eden bir çerçevede tanımlanabilir. Sürdürülebilirlik, yalnızca gelecek nesillere yönelik olmayıp aynı kuşak içerisindeki gruplar arasında eşitlik ve haklılığı da içermektedir (Tekeli ve Ataöv, 2017, s. 16). Dolayısıyla sürdürülebilirlik yalnızca gelecek için değil, yaşanan dönemi de kapsayan bir çerçevede gerçekleştirilmesi gereken bir dinamiktir.

Sürdürülebilirlik, kent ve turizm bağlamında birçok örnekte düşünülebilir. Turizmi belli bölgelerde ve dönemlerde yoğunlaştırarak kentlerin nüfus kaldırma kapasitesini aşan, çevre tahribatına yol açan, turizm deneyimini otel hizmetleri ile sınırlandırarak kültürel keşfe alan açmayan kitlesel turizm dışındaki alternatifler sürdürülebilir turizme alan açmaktadır. Bu noktada “kırsal turizm” özellikle denize kıyısı olmayan bölgeler için işlevsel bir alternatif olmaktadır. Kırsal turizm, doğal çevre ve tarımla bütünleşen, diğer turizm türleriyle son derece kolay entegre olabilen bir turizm tipi olarak tanımlanmaktadır (Soykan, 2003, s. 1). Ekolojik turizm, doğa turizmi, mağara turizmi, yayla turizmi, çiftlik turizmi, tarım turizmi, gıda turizmi, macera turizmi, spor turizmi gibi turizm çeşitleri, alternatif turizm ve kırsal turizm olanakları arasında gösterilebilmektedir. BM’nin sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında yer alan turizm unsurlarından olan kırsal turizm “ziyaretçinin deneyiminin genellikle doğaya dayalı faaliyetler, tarım, kırsal yaşam tarzı/kültürü, olta balıkçılığı ve geziyle bağlantılı geniş bir ürün

yelpazeyle ilişkili olduğu bir turizm faaliyeti türü” şeklinde de ifade edilmektedir (<https://www.unwto.org/rural-tourism>). Bu anlayış doğrultusunda kırsal turizm, ulusal ve uluslararası arenada da destek gören, kapsamı son derece geniş olan, ziyaretçilere alışılmış tatil anlayışının dışında çeşitli olanaklar sunan, çağdaş ve doğayla barışık bir turizm tipi olmaktadır.

Kırsal turizm, çevre politikalarının daha geniş bir şekilde gelişmesinden ve belirli alanlarla bölgelerin “modernleştirilmesi”ne yönelik yaygın girişimlere karşı gösterilen dirençten kaynaklanmaktadır (Urry ve Larsen, 2022, s. 113). Kırsal turizm hem turizme yönelik alternatif politikalar üretilmesini sağlayarak turizm kökenli risklerle baş edilebilmesini sağlayan hem de kırsal kalkınmayı sağlayan bir atılımdır.

Literatür Taraması

Makalenin bu bölümü, Karaman’ın turizm olanaklarını konu edinen çalışmalara ayrılmıştır. Bu kapsamda 8 çalışma bulunmakta olup bunlardan 5’i 2012 yılında yayımlanmıştır.

Alaattin Uca’nın çalışması (2012), “Karaman’da Kırsal Turizmin Örneği: Sertavul” adını taşımaktadır. Karaman’ın güneyinde yer alan, Mersin’in Mut ilçesi ile bağlantı yolunda bulunan Sertavul yaylasını ele alan Uca, yol üzerindeki restoranlar özelinde bir değerlendirme gerçekleştirmiştir. Burada ifade edilen bölge, yayla turizmi için uygun bir potansiyel taşımaktadır.

Mehmet Kurt’un (2012) “Karaman Çevresindeki Kaya Yerleşim Sahalarına Turizm Açısından Genel Bir Bakış” adlı çalışmasında, Karaman’ın tarihî ve kültürel mirasları arasında bulunan ancak 2012 yılı itibarıyla henüz turizme kazandırılmamış kalıntılara dair bir değerlendirme fotoğraflar eşliğinde sunulmuştur. Bu alanlardan Derbe Ören Yeri, 2024 tarihli Karaman tarih turizmi rotası içinde yer almaktadır.

Özgür Arpacı, Burhanettin Zengin ve Orhan Batman (2012) “Karaman’ın Mağara Turizmi Potansiyeli ve Turizm Açısından Kullanılabilirliği” adlı çalışmada yerel bazı yetkililer ve yerel halkla görüşmeler yaparak Karaman’ın mağara turizmi potansiyelini incelemiştir.

Elif Yavuzaslanoğlu ve Musa Yavuz (2012) “Karaman’ın Tarım Turizmi Yönünden Potansiyeli” adlı çalışmada, Karaman Merkez ve bazı ilçelerin köylerindeki kırsal turizm olanaklarını araştırmıştır.

Tuba Şahiner (2012)’in *İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman* adlı yüksek lisans tezi, Karaman’da gerçekleştirilen saha çalışması verilerine dayanmaktadır. Tezde ortaya konulan verilerle yöre halkı inanç turizmine yönelik farkındalık kazanmış ve sonraki yıllarda Karaman’da inanç turizminin görünür olmasına imkân sağlanmıştır. Nitekim Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün hazırlamış olduğu 2024 tarihli Karaman’da Gezilecek Yerler broşüründe “İnanç Rotası” ayrı bir rota olarak oluşturulmuştur.

Seher Toklu’nun (2020) *Karaman İlinin Yöresel Mutfağının Kültürel Kimlik Bağlamında İncelenmesi ve Turizme Kazandırılması* adlı yüksek lisans tezi, Karaman kültür ve gıda turizmine dair bir incelemeyi içermektedir. Buradaki tespitler ve öneriler, bu çalışmada da yer alan kültür ve özellikle gıda turizminin öne çıkarılmasına yönelik önerileri beslemektedir.

Seda Göz’ün (2021) *Karaman İli Ayrancı İlçesinin Ekomüze Potansiyeli, Bir Ekomüze Modeli Önerisi* isimli yüksek lisans tezinde savunduğu öneri, kırsal turizm ve sürdürülebilirliğine dair bir alternatiftir. Bu alternatifin Karaman’da hayata geçmesi hem sürdürülebilir bir niteliği öne çıkaran ekolojik bir turizm alternatifi sunmayı hem de kentin tarihî ve kültürel mirasının aktarılmasını sağlayabilecektir.

Rumeysa Topbaş Çelik (2023) *Miras ve Kültürel Turizm Bağlamında Kent: Karaman Üzerinden Bir Değerlendirme* isimli yüksek lisans tezinde Karaman’ın kültürel mirası bağlamında bir inceleme yapmıştır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntem ve tekniklerine göre hazırlanmıştır. Bu çerçevede doküman incelemesi tekniğine göre verilere ulaşılmış ve veriler “turizm, ekolojik turizm, kırsal turizm ve sürdürülebilirlik temaları” çerçevesinde analiz edilmiştir. Veri kaynakları olarak Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı web sayfaları, Karaman turizmiyle ilgili hazırlanan lisansüstü tezler, makaleler, projeler, görsel ve yazılı materyaller kullanılmıştır.

Bulgular: Karaman, Turizm ve Kırsal Turizm

Karaman, İç Anadolu Bölgesi’nin güneyinde bulunmaktadır. Güneyde Antalya ve Mersin illeri ile kuzeyinde, doğusunda ve batısında Konya ili ile komşudur. Karaman’ın Ayrancı, Başyayla, Ermenek, Kazımkarabekir, Sarıveliler olmak üzere beş ilçesi bulunmaktadır. Karaman’ın coğrafi konumu, tarihî ve kültürel zenginliği, tarımsal üretimi çeşitli turizm olanaklarına imkân

sağlamaktadır.

Karaman, tarihi antik dönemlere kadar giden köklü bir geçmişe sahiptir. Helenistik, Bizans, Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ev sahipliği yapması ve bu dönemlere ait farklı kültürel varlıkları bünyesinde barındırmasıyla çok katmanlı kültürel bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır (Topbaş Çelik, 2023, s. 8). Bu çok katmanlı yerleşim ve Anadolu-Akdeniz hattında uzanan coğrafyası, Karaman'ın turizm açısından zengin bir potansiyel taşımasını sağlamaktadır.

Karaman'da kültür, tarih, inanç ve doğa odaklı çeşitli turizm olanakları mevcuttur. Bunların bir kısmı kent merkezi sınırları içindeki kentsel turizm olanakları olarak öne çıkarken, bir kısmı bölgenin kırsal alanlarına yönelik kırsal turizm çerçevesinde deneyimlenebilmektedir. Karaman'da kırsal turizme yönelik farkındalık 2011-2012 yıllarından itibaren oluşmaya başlamıştır. Bu farkındalığın oluşmasının sebepleri arasında, Karaman'da 2011 yılında düzenlenen 1. Kırsal Turizm Sempozyumu'nun etkisi büyüktür¹. Bu sempozyum vesilesiyle kırsal turizm tiplerine dair araştırmalar yapılmış ve çeşitli sunumlar gerçekleştirilmiştir. Bu sunumlar arasında Karaman kırsal turizmine dair incelemeler de yer almaktadır.

Karaman'ın turizm mekânları, kent merkezi ve kırsal alanları çevresinde konumlanmaktadır. Mevcut turizm olanakları, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2024 yılına ilişkin hazırladığı gezi rehberi çerçevesinde "tarih rotası, kültür rotası, inanç rotası ve doğa rotası" başlıklarıyla sınıflandırılmıştır. Alternatif ve ekolojik turizm çeşitleri arasında yer alan mağara turizmi, macera turizmi gibi deneyimlere dair bazı örnekler söz konusu rotalar içinde yer almaktadır.

Türkiye Kültür Portalı web sayfasında² Karaman'da gezilecek yerler arasında Taşkale Tahıl Ambarları, Hatuniye Medresesi, İncesu Mağarası, Yunus Emre Camii, Karaman Kalesi, Manazan Mağaraları, Aktekke Camii, Zeyve Pazarı, Karaman Müzesi, İmaret Camii, Hürrem Dayı Evi, Tartan Konağı, Çeşmeli Kilise, Tol Medresesi, Gökçeseki Ören Yeri, Fisandon Kilise Camii, Madenşehir Ören Yeri, Yeni Dünya Mağarası, Değle Ören Yeri, İsmail Hacı Tekkesi, Ermenek Turkuaz Barajı, Belediye Taş Bina, Taşkale Taş Mescit, Mahallaç Kilisesi listelenmiştir.

Türkiye Kültür Portalı web sayfasında³ Karaman'da yapılabilecek turizm aktiviteleri başlığında ise Ermenek Barajı Su Sporları, Karadağ Yaban Hayatı, Karadağ'da Yamaç Paraşütü, İncesu Mağarası, Yeni Dünya Mağarası, Yeşil Direk Mağarası, At Biniciliği ve Manazan Mağaraları unsurlarına yer verilmiştir.

Turizm Rotaları: Tarih, Kültür, İnanç ve Doğa Rotası

Turizm rotaları, yerel turizmi canlandırmak için çeşitli cazibe merkezlerini birbirine bağlayarak ziyaretçilerini bir yerden bir yere seyahat etmeye teşvik eder; belli bir kurgu altında miras varlıklarının yönetimini, korunmasını geliştirmek ve daha etkin bir şekilde pazarlamak için daha az bilinen yerleri bir araya getirir; bu yönüyle de kültürel unsurlara sahip az bilinen yerler için çok önemli bir fırsat sunar (Topbaş Çelik, 2023, s. 7). Bu amaçla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu Karaman'da Gezilecek Yerler adını taşıyan 2024 broşüründe Karaman'a dair sunulan 4 rota içinde aşağıdaki unsurlar yer almaktadır:

Rota 1: Tarih Rotası (Taşkale Tahıl Ambarları, Karaman Kalesi, Gökçeseki Ören Yeri, Madenşehir Ören Yeri, Değle Ören Yeri, Karaman Müzesi, Ermenek Firan Kalesi, Ermenek Mennan Kalesi, Derbe (Kertilhöyük))

Rota 2: Kültür Rotası (Hürrem Dayı Evi, İsmail Hacı Tekkesi, Belediye Taş Bina, Tartanlar Konağı, Tol Medrese, Tarihi Ermenek Sokakları, Hatuniye Medresesi, Zeyve Pazarı)

Rota 3: İnanç Rotası (Yollarbaşı Ulu Camii, Mader-i Mevlana (Aktekke) Camii, Yunus Emre Camii, Dikbasan Camii, Fisandon Kilise Camii, Binbir Kilise, Çeşmeli Kilise, Mahallaç Kilisesi, Taşkale Taş Mescit, Alaeddin Bey Türbesi)

Rota 4: Doğa Rotası (Taşkale İncesu Mağarası, Maraspoli Mağarası, Yeşil Dünya Mağarası, Gödet Kanyonu, Nadire Kanyonu, Gödet (Güldere) Köyü, Karadağ, Krater Çukuru, Taşkale Gürlük Mesire Yeri, Gökçe Çamlığı Mesire Yeri, Ermenek Turkuaz Barajı, Ermenek İlisu Şelalesi).

Turizm rotaları; kültürel değer, tarihsel değer, sanatsal değer, sosyal değer, eğitim değeri, araştırma değeri ve estetik değerler içinde bulunduğu 7 alt göstergeye göre ölçülmektedir (Topbaş Çelik, 2023, s. 83-84). Bu göstergelerin güçlü olduğu oranda turizm rotası cazip olmaktadır. Karaman bu noktada tarihi, coğrafi, kültürel, dinî zenginliğini yansıtan turizm rotalarına

¹ <https://basin.kmu.edu.tr/duyuru.aspx?ayrinti=271> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

² <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/gezilecekyer> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

³ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/turizmaktiviteleri> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

sahiptir. Bu göstergelere göre rotaların güçlendirilmesi ve devamlılığının sağlanması, Karaman'ın mevcut turizm olanaklarının da sürdürülebilirliğini sağlayacaktır. Rotalar sayesinde hem bu farklı zenginlikler keşfedilebilecek hem de bölgesel bir yoğunlaşma oluşturmaksızın akış halinde bir turizm etkinliği gerçekleştirilebilir.

Alternatif Turizm Tipleri: Ekolojik ve Kırsal Turizm

Alternatif turizm olanakları, kitlesel, yaz ve deniz turizminin dışındaki alternatifler arasında ekolojik ve kırsal turizm olanakları öne çıkmaktadır. Nitekim insanları turizme yönelten sebepler arasında haz için seyahat etmeleri, karşılaştıkları tanınmış ve bilindik yerler kadar iyi keşfetmeye ve deneyimlemeye yeni mekânlar arama istekleri vardır (Wearing, Setevenson ve Young, 2022, s. 1). Bu isteklere cevap verebilme ve çeşitlilik sunabilme anlamında, turizmde tercih edilen rotaların dışına çıkmaya imkân tanıyan alternatif turizm olanakları yaygınlık kazanmaktadır. Alternatif turizm olanakları sunma noktasında ise ekolojik ve kırsal turizm öne çıkmaktadır.

Karaman, sahip olduğu kültürel ve doğal güzellikleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Türkiye Turizm Strateji 2023 Belgesi'nde "Eko Turizm" alanı olarak ilan edilmiştir. Ekoturizm; modern ulaşım, enerji, endüstriyel ve tarımsal üretim biçimlerinin seçici bir şekilde reddedilmesinden kaynaklanmaktadır (Urry ve Larsen, 2022, s. 112). Başka bir ifadeyle ekoturizm, doğayla uyumlu, ekolojik kaygının başka olduğu bir turizm tipidir.

Ekoturizm tanımlarının çoğunlukla dört ögeye sahip olduğu görülmektedir (Kaypak, 2012, s. 13). Bunlar; doğal çevre, ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik, yerel düzeydeki ekonomik faydalar ve eğitimidir. Ekoturizmi sürdürülebilir kılmak için toplumun da ekolojik bilince sahip olması ve ekolojik bir topluma dönüşebilmesi gerekmektedir.

Karaman'da ekolojik turizme yönelik ilk eylemler arasında 2012 yılındaki bir proje dikkati çekmektedir: "Tr52-12-Td02/08 Karaman Turizminin Çeşitlendirilmesine Yönelik Eko Turizm Eylem Planı Projesi" (2012) adını taşıyan bu proje, mevcut ve gelecekte planlanan ekolojik turizm alternatiflerine yönelik bir eylem planını içermektedir.

2019 yılına dayanan bir haberde ise Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün hazırladığı ve MEVKA'nın finanse ettiği ekoturizm projesi yer almaktadır⁴. Bu proje kapsamında Karaman ili ve ilçelerinde 21 farklı ekoturizm aktivitesine yönelik hazırlık yapıldığı belirtilerek söz konusu aktiviteler şu şekilde sıralanmıştır: Bitki Gözlemciliği, Foto Safari, Trekking (Yürüyüş Parkurları), Orienting, Dağ Tırmanışı, Kuş Kelebek Gözlemciliği, Yaban Hayatı, Bisiklet Parkurları, Yayla Turizmi, Mağara Turizmi, Su Sporları (Kano, Tekne, Su Bisikleti Yelken), Yamaç Paraşütü, Rafting, Sportif Olta Balıkçılığı, Kamp ve Karavan Alanları, Kayak Merkezi, Yaban Hayatı Yaşam Alanları, Yöresel Pazar, Offroad Parkuru, Agro Turizm, Dağ Koşusu ve Yaban Hayatı.

Bu projeler dışında Seda Göz (2021), Karaman'ın Ayrancı ilçesi özelinde ekomüzecilik potansiyelini incelemiş ve ekomüze modelini önermiştir. Öneriler planlama-araştırma geliştirme çalışmaları ve halkın katılımı; yönetim planı; ekomüze alanı; bellek müzesinin kurulması; kaynak ve marketing yönetimi; tanıtım ve medya yönetimi; eğitim yönetimi alt başlıklarına ayrılarak sunulmuştur (Göz, 2021, s. 114-120).

Toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ve ekolojik duyarlılık, ekolojik turizmin her aşamasında geçerli olmalıdır (Kaypak, 2012, s. 12). Bunun için de bölgedeki yerel katılımın sağlanması, taşıma kapasitesinin aşılması bu unsurlar açısından son derece önemlidir. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya bakımından ekolojik turizme uygunluğuna işaret eden Kaypak (2012), bu noktada her türlü turizm etkinliğinin sürdürülebilir oluşunun unutulmamasına da dikkati çekmektedir. Karaman için de önerilen ve bir kısmı rotalar içinde bulunan mağara turizmi, spor turizmi ve yayla turizmi gibi alternatifler, ekolojik ve kırsal turizm paralelinde olup güçlendirilmesi gereken unsurlar arasındadır. Diğerlerine nispeten Karaman'ın daha güçlü olabileceği alanlar ise tarım turizmi ve gıda turizmidir.

Tarım Turizmi

Tarım turizmi, tarımsal faaliyetlerle turistleri buluşturan bir turizm tipi olarak literatürde çeşitli şekillerde ve kapsamda tanımlanmaktadır. Bu turizm, genel çerçevede tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelerde gezi, tadım, eğitim gibi faaliyetleri öncelikle çevreye zarar vermeden gerçekleştirilen turistik etkinlikler olarak düşünülebilir. Sznajder, Przeborska ve Scrimgeour (2009, s. 6) turizme dair hazırladıkları bir tabloda tarım turizmini piramidin en üstünde, yani en küçük diliminde göstermişlerdir. Bu aynı zamanda, tarım turizminin turizmin ve kırsal turizmin en yeni tiplerinden biri olduğu anlamına da gelmektedir.

⁴ <http://www.karaman.gov.tr/karaman-eko-turizmi-hayata-geciriliyor> adresinden 06 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

Tarım, “köy” ve “şehir” olgularının birer sosyal yerleşim tipi olarak ele alınıp tanımlanmasında ortak özelliştir ve köy ile şehrin toprağa ilk yerleşmelerle birlikte neden ve sonuç düzleminde oluşmasını sağlayan faaliyet olmaktadır (Berkay, 2009, s. 99). Başka bir ifadeyle tarımın kentle ve kırla (köyle) olan ilişkisi, insanın yerleşik hale geçmesini sağlayan temel uğraş olmasında yatmaktadır. Bu ilişki, turizmin de bu unsurlara eklenmesiyle çeşitlenmekte ve yeni ilişkilerin doğmasını sağlamaktadır.

Turizm faaliyetleriyle bölgenin tarımsal etkinliklerinin birleştirilmesini sağlayan tarım turizmi, turizme bölge halkının ve çiftçilerin katılımını mümkün kılmaktadır. Bu yönüyle çiftçiler gibi turizme uzak bir meslek grubunun da turizm faaliyetleriyle tanışmasını sağlayarak toplumsal bütünlüğe de katkıda bulunmaktadır. Karaman, sahip olduğu tarımsal üretim olanaklarıyla bu turizm için oldukça müsaittir. Bu yönde bazı girişimler yapılmış olup daha fazlası için de potansiyel mevcuttur. Karaman’ın merkez ve ilçelerinde üretimi yapılan doğal ürünlere yönelik tarım turizmi, bu unsurlara kolaylıkla eklenebilecek bir potansiyel taşımakta; elma üretiminin yoğun olarak yapıldığı Karaman’ın elma bahçeleri, tarımsal turizm yapılabilecek alanların başında gelmektedir.

Yavuzaslanoğlu ve Yavuz (2012) Karaman’ın tarım turizmi potansiyelini değerlendirdikleri çalışmada; meyve ve zeytin üretimiyle merkeze bağlı Bucakkışla ve kiraz yetiştiriciliğinde önemli yere sahip olan Ermenek ilçesi Zeyve Pazarı (Yayla Pazarı) köylerinin tarım turizmi aktivitelerinin gerçekleştirilmesi için önemli birer potansiyel oluşturduğunu ve tarım turizminin bu köylerde önemli bir gelir kaynağı ve kırsal kalkınma unsuru olacağını ifade etmişlerdir. Burada yer alan Zeyve Pazarı, 2024 tarihli güncel Karaman gezi broşürüne eklenmiştir.

Bir başka girişim olarak “Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Projesi”, Küresel Çevre Fonu (GEF) tarafından 2012 yılında kabul edilmiş olup proje kapsamında Karaman topraklarının da içinde bulunduğu bölgede 300 dekar alana toprak işlemez hububat ekimi yapılmıştır. Ayrıca Çiftçi Okulu kapsamında halka eğitimler verilmiştir.⁵

Karaman’da yoğun biçimde üretimi yapılan elma üretim bölgeleri, tarım turizmi potansiyelini taşımaktadır. Bu konuda yapılan bir girişim, TÜRSAB’ın “Elma Kültür Yolu” adındaki projesidir. Konya, Karaman ve Niğde illerini içeren proje kapsamında bu üç ildeki elma bahçeleri geziye açılarak ilgililerin gününbirlik ziyareti amaçlanmıştır. 14-16 Mayıs 2022 tarihlerinde yapılan bilgilendirme gezisinde, gastronomi turizminin gelişimine katkı sağlamak, ülkemizin 4 mevsim gezilebilecek zenginliklerle dolu kültür rotalarına sahip olduğunu göstermek ve bu bölgeleri tanıtmanın amaçlandığı ifade edilmiştir⁶. Bu etkinlik, Karaman’a yönelik tarım turizmi bilincini canlandırmanın yanında rota turizmine yönelik olmasından dolayı kitlesel yoğunluğu barındırmayan, süreklilik arz edebilecek, bu sebeple de sürdürülebilir turizme katkısı yüksek olabilecek bir etkinliktir.

Tarım turizmine yönelik farklı yaş gruplarını kapsayan bir diğer girişim, 23-25 Mayıs 2017 tarihlerinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın 81 ilde çocuklara yönelik olarak düzenlemiş olduğu etkinliktir. “Lider Çocuk Tarım Kampı Programı”⁷ adını taşıyan bu etkinlikte, BM’nin 2017 yılını “Kalkınma İçin Sürdürülebilir Turizm Uluslararası Yılı” olarak ilan etmesi nedeniyle kamp süresince çocuklara kırsal turizm (eko tarım turizmi, çiftlik turizmi, köy turizmi) konularında bilgiler verilerek Karaman’ın tarihî, turistik yerleri gezdirilmiş, Ayrancı ilçesindeki Ünsped Tarım İşletmesi’nde incelemelerde bulunularak, Taşkale gezisi ile Narlıdere köyündeki sebze ve fide üretim seraları ziyaret edilmiş; ayrıca müdürlükte görevli teknik personeller çocuklara tarımın ne olduğu, önemi, doğa, çevre ve tarım ile sağlıklı gıda üretimi ve tüketimi konularında eğitim vererek farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Bu tip etkinlikler, çocuklar aracılığıyla gelecek nesillere sürdürülebilirlik farkındalığının kazandırılması açısından önemlidir. Tarım turizminin temel amaçları doğrultusunda ürünü yerinde görerek, üretim aşamalarına şahitlik ederek çok yönlü bir kalkınma ve bilinçlenmenin gerçekleşmesine de olanak sağlanmıştır.

Gıda Turizmi

Gıda turizmi, gerçekleştirildiği bölgenin yöresel yemek kültürünü öne çıkaran ve bu anlamda kültürel aktarılabirlik ve sürdürülebilirlik sağlayan bir turizm tipidir. Toklu (2020)’nun tezinde, Karaman yemek kültürü ve bu kültürün turizme kazandırılması bağlamında güncel bilgiler verilmekte ve bazı öneriler sunulmaktadır. Karaman’da geçiş dönemlerinde uygulanan geleneksel yemek kültürünü kayıt altına almayı ve bu kültürün gelecek nesillere aktararak turizme de

⁵ [https://karaman.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Brifing%20Raporu-2023%204.%20d%C3%B6nem%20\(1\)%20\(1\).pdf](https://karaman.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Brifing%20Raporu-2023%204.%20d%C3%B6nem%20(1)%20(1).pdf) adresinden 06 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

⁶ <https://www.tursab.org.tr/duyurular/elma-kultur-yolu-bilgilendirme-gezisi-ve-ornek-tur-programi-hakinda-duyuru> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

⁷ <https://karaman.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/GormeEngellilerDetay.aspx?Ogeld=439&Liste=Haber> adresinden 24 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

kazandırılmasını hedefleyen bu çalışmada (Toklu, 2020, s. 100-101); yemeklere dair standart reçeteler sunulması, bölgede yöresel yemek yapan restoranların sayısının artırılması, bölge halkına ve özellikle yöresel yemek yapan kişilere ve gençlere bu yönde eğitim verilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur. Karaman’da coğrafi işaret tescili alan ürünlerin sayısının artışı, sözü edilen standart reçetelerin kayıt altına alınabilmesi ve geleceğe aktarılabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Ay (2019)’ın çalışmasında Karaman yemekleri salatalar, çorbalar, sulu yemekler, kebablar, köfteler, dolmalar ve sarmalar, doğal bitki yemekleri, börekler ve çörekler, kızartmalar, yumurta yemekleri, basit yiyecekler ve kışlıklar, pilavlar, tatlılar şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve hepsi detaylı tarifleriyle birlikte verilmiştir. Bu tariflerin de gıda turizmi bağlamında değerlendirilmesi ve bu sayede gelecek nesillere aktarımının sağlanması önem taşımaktadır.

Karaman, tarımsal ve sınai üretime sahip olması sebebiyle güçlü bir ekonomiye sahiptir. Hatta, Ereğli (Konya) ilçesi yönündeki çıkışta bulunan bisküvi fabrikaları vesilesiyle “Bisküvi Kokan Şehir” adıyla anılmaktadır. Bu ada binaen Karaman’a bisküvi müzesi kurulması projesi gündemdedir. Karaman’da faaliyet gösteren şirketlerden biri olan Saray Holding ve Özdağ Ailesi SekaSar Vakfı ortak sosyal sorumluluk projesi kapsamında Karaman’da bisküvi müzesi inşası için çalışmalara başlamıştır.⁸

Coğrafi işaretli ürünler, gıda ve gastronomi turizmine yönelik ilgi oluşturmanın yanında hem ürünlerin satışına yönelik bir katkı sağlamakta hem de ürünlerin üretim, içerik vs. bilgilerinin kayıt altına alınarak korunması ve geleceğe aktarılması için imkân sunmaktadır. Bu noktada Karaman’ın coğrafi işaretli ürünleri şunlardır:⁹

Karaman Mayalı (2024) (Mahreç)
 Karaman Tahinli Pide (2024) (Mahreç)
 Başyayla Karın Kaymağı (2023) (Mahreç)
 Ermenek Batırması (2023) (Mahreç)
 Karaman Guymak Tatlısı (2023) (Mahreç)
 Karaman İlisıra Dolması (2023) (Mahreç)
 Karaman Kıрма Böreği (2023) (Mahreç)
 Karaman Şebit Pilavı (2023) (Mahreç)
 Karaman Taşkale Halısı (2023) (Mahreç)
 Sarıveliler Yöresel Giyim (2023) (Mahreç)
 Ermenek Helvası (2022) (Mahreç)
 Karaman Ekşikara Üzümlü (2022) (Mahreç)
 Karaman Divle Obruğu Peyniri (2017) (Menşei)

Bu ürünlerden Divle Obruğu Peyniri “menşei” ürün tescili almış, diğer 12’si ise “mahreç” işareti almıştır. Menşe ile mahreç arasındaki fark, Türk Patent Enstitüsü’nce net olarak ifade edilmiştir.¹⁰ Bir ürünün, tüm veya esas nitelikleri belirli bir coğrafi alana ait doğal ve beşeri unsurlardan kaynaklanıyorsa bu durumdaki coğrafi işaretlere “menşe adı” denmekte; bu ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümünün belirlenen coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu çerçevede menşe adı olarak tescil edilen coğrafi işaretlerin kaynaklandıkları yöre ile bağları çok kuvvetlidir. Mağarada üretilen Divle Obruğu Peyniri bu şartları sağlıyor olup hem gıda hem mağara turizmine olanak sağlayan bir coğrafi işaretli ürün olarak öne çıkmaktadır. Mahreç işareti ise belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla belirli bir coğrafi alan ile özdeşleşmiş olan; üretim, işleme ya da diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş coğrafi alan içinde gerçekleşmesi gereken ürünlerin konu olduğu coğrafi işaretlere denilmektedir. Hammaddesi veya üretim, işleme aşamalarından bir tanesi yörede gerçekleşen bir ürün mahreç işareti olarak tescillendiğinde, diğer üretim ve işleme aşamaları kaynaklandığı yöre dışında da gerçekleştirilebilir. Karaman’da mahreç işareti alan ürünler, 2022 yılı ve sonrasında tescillenmiştir. Bu durum, coğrafi işaretli ürünlerin şehir ekonomisi ve turizmi açısından önemine dair son yıllarda Karaman’da ciddi bir farkındalık oluştuğuna işaret etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Dünyada özellikle 21. yüzyılda artan çevre sorunlarının temelinde, kentleşmenin düzensizliği ve çarpıklığı ile birlikte ekonomik sistemin niteliğinin yattığı, kent politikacılarınca ifade edilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005, s. 347). Bu sorunları

⁸ <https://www.karamangundem.com/biskuvi-kek-cikolatali-urunler-uretim-sehri-olan-karamanimiza-biskuvi-muzesi> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

⁹ <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografisi-isaretler/liste?il=70> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

¹⁰ <https://www.turkpatent.gov.tr/cografisi-isaret> adresinden 23 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

azaltabilmek için sürdürülebilirlik, kent ve turizm ilişkisi bağlamında öne çıkan ve belirleyici olması gereken dinamiklerdendir. Kent, çevre ve turizme yönelik sürdürülebilir politikalar, mevcut sorunların olumsuz etkilerini azaltarak uzun ömürlü bir yaşam sunmayı mümkün kılabilir. Bu noktada kırsal turizm, sürdürülebilirliği sağlamaya uygun potansiyeli sayesinde öne çıkan bir turizm alternatifi olmaktadır. Karaman ilinin kırsal turizme uygun potansiyeli bu çalışmada ele alınmıştır.

Sürdürülebilir kent; doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasına dair bilinçlilik, kentsel büyüme ve gelişimin ekolojik etkisinin en aza indirilmesi, küresel habitatin gelecekteki yaşanabilirliğini güven altına almayı temel alan bir anlayışın hâkim olduğu bir kent tipi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 273). Kentleşmenin ve turizmin sürdürülebilir niteliğinin öne çıkması, bu tip bir kent anlayışında mümkün olabilir. Yıldırım (2019, s. 289), kentlerin hem turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarına hem de kentteki yerleşik toplumun faydasına yönelik turizm yapmak durumunda oluşuna dikkati çekmekte; bu bağlamda kentlerde çevrenin bozulmasını önleyerek ve çevreyi koruyarak bilgilendirme, olanak ya da ürünler ve muhtemel etkileri göz önünde tutan, kamusal, özel ve gönüllü kuruluşların uyumlu bir şekilde iş birliği yapabildiği bir yaklaşıma sahip olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Kent, turizm ve toplum arasında çoklu bir ilişki bulunmakta ve turistler, yerel halk, doğal ve yapılı çevre gibi birçok farklı dinamik yer almaktadır. Bu süreçten kentin, toplumun ve turistik değerlerin azalarak çıkmaması için sürdürülebilirlik odaklı alternatif turizm yaklaşımları önem kazanmıştır.

Turistik etkinliği bir rota şeklinde sunmak, bu yaklaşımlardan biri olarak düşünülebilir. Nitekim “turizm rotaları”, turistlerin belli bir yerde ve sürekli olarak kalmamasını önerdiği için, rotada yer alan yerlerin tamamının tanınmasına imkân sağlamakta, bu da sürdürülebilirlik ve geleceğe aktarılabilirlik açısından oldukça işlevsel olmaktadır. Karaman için de tarih, kültür, inanç ve doğa rotaları oluşturulmuştur. Bu rotaların aktif tutularak turistlerin buralara yönlendirilmesi, rotaların gösterge değerlerinin artırılarak olabildiğince zenginleştirilmesi önerilmektedir.

Kırsal turizm, önemli bir turizm alternatifi olarak ortaya çıkmaktadır. Zira kırsal turizm farklı turist profillerine yönelik, kıyı turizmi dışındaki alternatifleri içine alan, yılın tüm zamanları gerçekleştirilebilen, yerinde ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilen bir turizm etkinliğidir. Yani kırsal turizm; kalkınmanın ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleşmesini kolaylaştıran bir alternatif olmaktadır. Birleşmiş Milletler, kırsal kalkınma etkinliklerini üç ana başlıkta karakterize etmektedir: düşük nüfus yoğunluğu; kır manzarası ve arazinin tarım ve ormancılık faaliyetleri için kullanımı; geleneksel toplumsal yapı ve yaşam tarzı (<https://www.unwto.org/rural-tourism>). Kırsal turizm, bunlarla uyduğu oranda sürdürülebilirliği temin edebilmektedir. Karaman’daki kırsal turizm imkânları artırılırken bu kriterlere uygunluk dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan kırsal bölgelerin turistikleşmesi neticesinde bu bölgelerdeki kentleşmenin hızlanması ve nüfusun yoğunlaşması gibi riskler de dikkati çekmektedir (Doğan, 2004, s. 136). Kırsal ve ekolojik turizmin temel motivasyonu çelişen bu etkinin uzantısında ortaya çıkabilecek diğer risklere karşı da Karaman’da hazırlıklı olmak gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmada da üzerinde durulan tarım turizmi ve gıda turizmi, Karaman için potansiyeli yüksek ekolojik ve kırsal turizm çeşitleri olarak öne çıkmaktadır. Tarım ve gıda turizmine ait unsurların da Karaman ili turizm rotasına eklenmesiyle kırsal alanların yerinde değerlendirilmesi ve kalkındırılması sağlanacak, kente bağımlılık ve göç azalacak, kaynakların yoğun tüketiminin zayıflatılmasına katkı sunulacaktır.

Tarım turizmine yönelik olarak Türkçede *TaTuTa* (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) projeleri olarak bilinen, 2003-2006 yılları arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Küresel Çevre Fonu (GEF) Küçük Destek Programı (SGP) desteğiyle geliştirilen bir proje olarak başlayıp proje tamamlandıktan sonra kendi ayakları üzerinde duran bir programa dönüşerek *World Wide Opportunities on Organic Farms (WWOOF)*¹¹ adıyla uluslararası bir geçerliliği olan, ziyaretçileri organik üreticilerle buluşturarak eğitim ve kültür alışverişini teşvik eden ve ekolojik tarım uygulamaları konusunda bilinçli küresel bir topluluk oluşturan ağın içinde olabilmek önem taşımaktadır. Sayıları gitgide artan proje yerlerine Karaman’ın da eklenmesi ve buna yönelik girişimlerin sağlanması önerilmektedir.

Coğrafi işaretli gıda ürünleri, *slow food* hareketi ile uyumlu olarak ekolojik turizme ve sürdürülebilir hayata katkı potansiyelini taşımaktadır. Bu bağlamda son birkaç yıldır Karaman’ın coğrafi işaretli ürünlerinin sayısında ciddi bir artış gözlenmiştir. Ancak daha pek çok ürün tescil edilmeyi beklemektedir. Burada özellikle Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne yine büyük görev düşmektedir. Hem tescilli ürün sayısı artırılmalı hem de bu ürünler *slow food* hareketine uyumlu hale getirilerek turizme kazandırılmalıdır. Kentte *slow food* festivalleri düzenlenmesi de bu katkıyı artıracak etkinlikler arasındadır.

Sonuç olarak, Karaman’ın turizm potansiyeli de dikkate alındığında Karaman’a dair ekolojik ve kırsal turizm bağlamında şu önerileri öne çıkarmak mümkündür:

¹¹ <https://wwoofturkey.org/tr/> adresinden 11 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

- Mevcut imkânların ve potansiyelin doğru değerlendirilmesi ve uygun turizm çeşitlerinin tercih edilmesi
- Kırsal ve ekolojik turizm alternatiflerinin yeni bir turizm rantına, nüfus yoğunluğuna vs. sebep olmasını önleyici politikalar geliştirilmesi
- Kent ve çevre bilincinin yaygınlaşmasına yönelik çalışmaların artırılması
- Doğa, inanç, kültür ve tarih rotalarının korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması; tarım alanlarının buna eklenmesi
- Tarım ve gıda turizminin sağlayacağı istihdam çeşitliliğiyle kent merkezine gelebilecek göçlerin yavaşlatılması, kaynakların yerinde değerlendirilmesinin sağlanması
- Coğrafi işaret tescili alan ürünler özelinde çeşitliliğin korunması, geleceğe aktarılabilirliğinin sağlanması
- Karaman için kullanılan “Bisküvi Kokan Şehir” sloganının özellikle gıda ve tarım turizmi gibi yeni olanaklarla zenginleştirilerek Karaman denilince yalnızca sanayi değil, alternatif ve sürdürülebilir turizm olanaklarının da akla gelmesi
- Projelerin ve etkinliklerin sürdürülebilirliğinin sağlanması
- Yerel ve toplumsal katılımın önemsenmesi

Bu öneriler, başta yerel yetkililer olmak üzere toplumun birçok kesimini ilgilendirmektedir. Bu çalışmanın sürdürülebilir turizme dair tartışmalara katkı sunması ve Karaman’a yönelik pratik bir değerlendirme ile daha sonra yapılabilecek saha araştırmalarına zemin sağlaması beklenmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, B.S. (2006). *Dictionary of sociology*. Penguin Books.

Arpacı, Ö., Zengin, B. ve Batman, O. (2012). Karaman’ın mağara turizmi potansiyeli ve turizm açısından kullanılabilirliği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 59-64.

Ay, M. (2019). *Karaman mutfağı ve unutulmuş yemeklerimiz*. Anı Bisküvi Kültür Yayınları.

Berkay, F. (2009). *Tarih ve toplum-Köy ve kent (Yerleşme sosyolojisine başlangıç)*. Ekin Yayınevi.

Doğan, H.Z. (2004). *Turizmin sosyo-kültürel temelleri*. Detay Yayıncılık.

Göz, S. (2021). *Karaman ili Ayrancı ilçesinin ekomüze potansiyeli, bir ekomüze modeli önerisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Karaman İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Raporu (2023).

Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 11-29.

Keleş, R. & Hamamcı, C. (2005). *Çevre politikası*. İmge Kitabevi.

Kurt, M. (2012). Karaman çevresindeki kaya yerleşim sahalarına turizm açısından genel bir bakış. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 95-102.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *Türkiye turizm strateji 2023 belgesi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 1-11.

Sznajder, M., Przeborska, L. ve Scrimgeour, F. (2009). *Agritourism*. CAB International.

Şahiner, T. (2012). *İnanç turizmi potansiyeli ve halkın inanç turizmine bakışı açısından Karaman* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans

Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

Tekeli, İ. & Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir toplum ve yapıli çevre (Stratejiler yelpazesi)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toklu, S. (2020). *Karaman ilinin yöresel mutfağının kültürel kimlik bağlamında incelenmesi ve turizme kazandırılması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Topbaş Çelik, R. (2023). *Miras ve kültürel turizm bağlamında kent: Karaman üzerinden bir değerlendirme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Konya Teknik Üniversitesi.

Uca, A. (2012). Karaman'da kırsal turizmin örneği: Sertavul. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 71-75.

Urry, J. & Larsen, J. (2022). *Turist bakışı 3.0.* (Y. Ekin ve O. Akbulut, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Wearing, S., Stevenson, D. ve Young, T. (2022). *Turist kültürleri (Kimlik, mekân, gezgin)*. (A. Yılmaz, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Weber, M. (2000). Şehrin doğası. F. Oruç (Çev). *Şehir ve cemiyet* (s. 101-129) içinde. İz Yayıncılık.

Yavuzaslanoğlu, E. & Yavuz, M. (2012). Karaman'ın tarım turizmi yönünden potansiyeli. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 31-33.

Yıldırım, S. (2019). *Ansiklopedik kent sözlüğü*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

İnternet Kaynakları

<http://www.karaman.gov.tr/karaman-eko-turizmi-hayata-geciriliyor> adresinden 06 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://basin.kmu.edu.tr/duyuru.asp?ayrinti=271> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=70> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

[https://karaman.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Brifing%20Raporu-2023%204.%20d%C3%B6nem%20\(1\)%20\(1\).pdf](https://karaman.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Brifing%20Raporu-2023%204.%20d%C3%B6nem%20(1)%20(1).pdf) adresinden 06 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://karaman.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/GormeEngellilerDetay.asp?Ogeld=439&Liste=Haber> adresinden 24 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://sozluk.gov.tr/> adresinden 10 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://woofturkey.org/tr/> adresinden 11 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.karamangudem.com/biskuvi-kek-cikolatali-urunler-uretim-sehri-olan-karamanimiza-biskuvi-muzesi> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/gezilecekyer> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/turizmaktiviteleri> adresinden 22 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.turkpatent.gov.tr/cografi-isaret> adresinden 23 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.tursab.org.tr/duyurular/elma-kultur-yolu-bilgilendirme-gezisi-ve-ornek-tur-programi-hakkinda-duyuru> adresinden 04 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

<https://www.unwto.org/rural-tourism> adresinden 10 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

Kraliyet Pelerini Örneğiyle Norman Sicilya Sanatında Kûfi Yazı

Kufic Script in Norman Sicilian Art with the Example of the Royal Cloak

Ayşe DURAN¹

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, Türkiye
ayse.duran16@ogr.atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Hüseyin YURTTAŞ²

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, Türkiye
hyurttas@atauni.edu.tr

Muhammed Emin DOĞAN³

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, Türkiye
emin.dogan@atauni.edu.tr

Açıklama (Çalışma, Atatürk Üniversitesi BAP Birimi bünyesinde gerçekleştirilen 10727 ID numaralı "Papalık Tören Pelerinde İslami Etkiler ve Türk İzleri Üzerine" isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Pelerinde yer alan bezemelerin ikonografik kökeni ile ilgili yayın aşamasında olan detaylı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ise pelerin özelinde Norman sanatındaki kûfi yazılar incelenmiştir. Proje konusunda görüşmeler gerçekleştirdiğimiz Viyana Sanat Tarihi Müzesi'ne; çalışma izni verdikleri ve görselleri bizimle paylaştıkları için teşekkürlerimizi sunarız. Kraliyet pelerinin müzedeki linkine ulaşmak için; <https://www.khm.at/en/objectdb/detail/100435/>

Geliş Tarihi/Received 14.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted 11.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Cite this article

Duran, A., Yurttaş, H. & Doğan, M. E. (2024). Kufic Script in Norman Sicilian Art with the Example of the Royal Cloak. *Culture and Civilization*, 7, 27-44.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Normanlar, Orta Çağ Avrupa tarihinin en etkin devletlerinden biridir. Hristiyanlığı kabullerinden sonra başlayan süreçte, Sicilya merkezli kurdukları imparatorluk ile Avrupa siyasetini şekillendirmişlerdir. Sicilya'yı Fatimilerden alan Normanlar, adada yaklaşık iki asırdır devam eden İslam geleneklerini sürdürmüş, Müslüman tebaaya hoş görü ile yaklaşmışlardır. Özellikle II. Roger döneminde adada İslam kültürü hâkimdir. Normanlar tarafından inşa edilen saray, kilise ve şapel gibi mimari anıtlar ile el sanatlarında İslam sanatının etkisini görmek mümkündür. Bu etkinin en belirgin unsurlarından biri de Norman sanatına dâhil edilen Arapça kûfi yazıtlardır. Bu yazıtlar, İslami literatüre ait olduğu gibi doğrudan Norman hükümdarlığını aktaran ifadelerden de oluşmaktadır. Bunun yanı sıra kûfi taklidi bezemeler de Norman mimarisinde yer edinmiştir.

Çalışmada, II. Roger tarafından yaptırılan Kraliyet Töreni Pelerini özelinde Norman Sicilyası'nda bulunan Arapça kûfi yazıtlar incelenmiştir. Kûfi Yazı, Norman Sanatında Fatîmi Etkisi ve Norman Sanatında Kûfi Yazıdan oluşan başlıklarla ele alınan çalışma, Hristiyan Norman sanatındaki İslami etkileri bilim dünyasına tanıtmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Norman Sanatı, İslam Sanatı, Sicilya, Fatimiler, Kûfi Yazı

Abstract

The Normans are one of the most influential states in medieval European history. In the process that began after their conversion to Christianity, they shaped European politics with the empire they established centered in Sicily. The Normans, who took Sicily from the Fatimids, maintained the Islamic traditions that had been going on in the island for nearly two centuries and approached the Muslims subjects with tolerance. Especially during the reign of Roger II, Islamic culture dominated the island. It is possible to see the influence of Islamic art in architectural monuments such as palaces, churches, chapels and handicrafts built by the Normans. One of the most prominent elements of this influence is the Arabic kufic inscriptions included in Norman art. These inscriptions consist of expressions belonging to Islamic literature as well as expressions directly conveying the Norman reign. In addition, ornaments in imitation of kufic also found a place in Norman architecture. In this study, the Arabic kufic inscriptions found in Norman Sicily are analyzed in the context of the Royal Ceremonial Cloak commissioned by Roger II. The study, which is handled under the headings of Kufic Writing, Fatimid Influence in Norman Art and Kufic Writing in Norman Art, aims to introduce the Islamic influences in Christian Norman art to the world of science.

Keywords: Norman Art, Islamic Art, Sicily, Fatimids, Kufic Writing

Giriş

Normanlar, 10. yüzyılda başta Fransa olmak üzere çeşitli Avrupa güçleri ile mücadele etmiş, Sicilya merkezli kurdukları imparatorlukları ile Orta Çağ Avrupası'nı şekillendirmişlerdir (Roach, 2023, s.25). Kökenleri Vikinglere dayanan Normanlar, Fransa'da Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Avrupa'nın en güçlü imparatorluklarından biri haline gelmiştir (Kavas, 2022, s.1.; Collins, 1991, s.320.; Bates, 1994, s. 26). Normanlar, Sicilya'ya ulaştıklarında bölge Fatîmilerin hâkimiyeti altındadır. İlk olarak Abbasilere bağlı Ağlebiler tarafından fethedilen ada, Ağlebilere karşı başlayan bir dizi isyan sonucunda Fatîmi egemenliğine girmiştir. 909 yılında adaya tamamen hâkim olan Fatîmiler, 11. yüzyılda başlayan Norman akınları sonucunda bölgedeki gücünü yitirmiş, 1091'de Noto'nun ele geçirilmesiyle birlikte Sicilya'daki İslam egemenliği son ermiştir (Moreno, 2007, s. 177-178.; Zaimche, 2004, s. 2.; Şakiroğlu, 2009, s. 138.; Ahmad, 1975, s. 48-55).

Norman İmparatorluğu, 12. yüzyılın sonlarına kadar adadaki Müslüman halka hoş görü ile yaklaşmış ve İslam geleneklerini devam ettirmiştir (Ahmad, 1975, s. 55). Kendi tebaalarını oluşturan Müslümanları göz önüne alarak İslam dünyasına karşı düzenlenen Haçlı Seferlerine katılmayan Normanlar, 1180'lere gelindiğinde ise Müslümanlara karşı bir baskı politikası başlatmıştır (Moreno, 2007, s. 184). Bu dönemde Hristiyan nüfusun artması ve özellikle çiftçi sınıfın Hristiyanlardan oluşması bu baskıyı artırmış, zorla din değiştirme, zorunlu göç ve kimi katliamlarla birlikte adadaki Müslüman nüfusu yüzde seksen civarında azalmıştır (Yıldız, 2017, s. 74).

Normanların Sicilya'yı ele geçirdikleri 1091'den, baskı rejiminin başladığı 1180'lere kadar adada İslam geleneğinin hâkim olduğu bilinmektedir. Bu dönemde bilim, felsefe, siyaset ve kültür alanlarında da İslami etkilerin yoğun olduğu görülür (Şakiroğlu, 2009, s. 138). Normanlar tarafından inşa ettirilen, kilise, saray, şapel vb. mimari anıtlarda, park ve bahçe düzenlemelerinde ve el sanatlarında bu etkiyi görmek mümkündür (Moreno, 2007, s. 222.; Cecilia, 1910, s. 110).

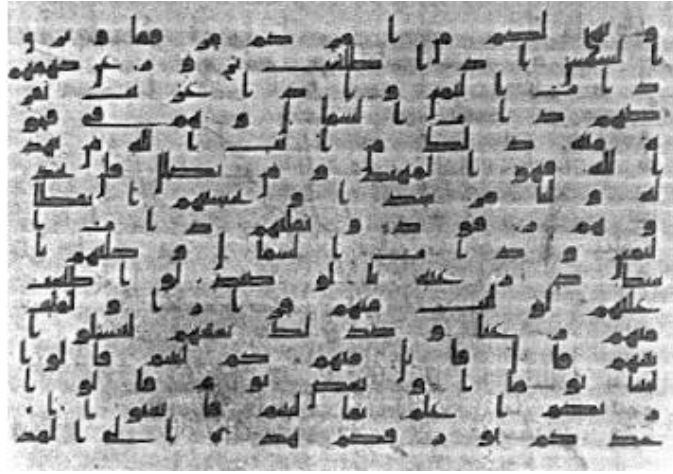
Fatîmi sanatının tesiriyle Hristiyan Norman sanatında görülen İslami etkilerin en yaygın öğelerinden biri, çoğunlukla kûfi yazı türünde olan Arapça kitabelerdir. Çalışmada, Norman sanatındaki Arapça kûfi yazıtların en dikkat çekici örneklerinden olan Norman Kraliyet Pelerini özelinde, bu döneme ait kûfi kitabeler ve kûfi yazı taklidi bezemeler Sanat Tarihi disiplini içerisinde incelenmiş, kaligrafi sanatı hakkında ise detay verilmemiştir. Norman Sicilyası'nda yer alan Arapça yazıtların hat sanatı özelinde incelenmesinden oluşan ayrı bir çalışma da yapılacaktır.

Çalışmada belirlenen yöntemde, kûfi yazı hakkında detaylı bilgi verilmiş, Norman sanatında Fatîmi etkisi incelenmiş ve kraliyet pelerini özelinde Norman sanatının çeşitli kollarında görülen kûfi yazı örnekleri değerlendirilmiştir.

Kûfi Yazı

Kûfi; düzenli, köşeli, dik ve yatay harflerle geometrik çizgilere dayanan bir yazı çeşididir. 8. yüzyılda Kûfe kentinde ortaya çıktığı kabul edildiğinden bu ismi almıştır. Arap yazısının bir sanat haline gelmesinde önemli bir rolü olan kûfi yazının (Zennûn ve Serin, 2002, s. 342.; Sözen ve Tanyeli, 2010, s. 181-182) temeli, esasında milattan önce iki binlere kadar gitmektedir. Kûfi yazının en genel tanımı, "köşeli yazı" türüdür. Bu açıdan MÖ 1700'lere uzanan ve Filistin ile Kuzey Suriye'ye kadar yayılmış olan Pro-Arap alfabesi, düz bir hat üzerinde köşeli olarak yazılmasından dolayı kûfi yazının da çıkış noktası olarak kabul edilebilir (Tan, 2013, s. 1273-1274). Bununla birlikte kûfi yazı çeşitleri içerisinde kavisli dönüşler ve yuvarlak kısımlar da bulunabilir (Yazır, 1942, s. 151.; Yazır, 1989, s. 359).

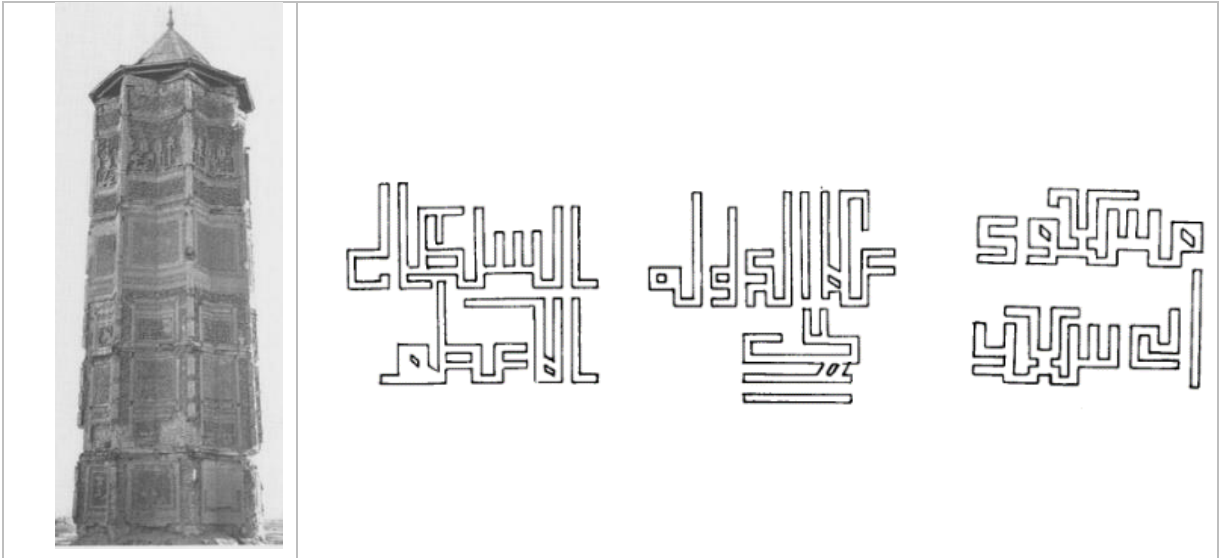
Kûfi yazı asıl gelişimini İslamiyet ile birlikte yaşamıştır. 8. asırda Kûfe'de başlayan bu yazı türü, sonraki yüzyıllarda İslam devletleri tarafından vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Kûfinin sonsuz çeşitlemelere olanak sağlaması da yaygın olarak kullanılmasına vesile olmuştur (Sözen ve Tanyeli, 2010, s. 181-182).

Görsel 1. Erken dönem İslam kûfi yazısı, 8. yüzyıl (Tan, 2013, s. 1274).

İslam sanatında sıkça uygulanan kûfi yazı, üç temel türe sahiptir. Bunlar; Köşeli Kûfi, Dügümlü Kûfi ve Örgülü Kûfi'dir (Bakırer, 1982, s. 1).

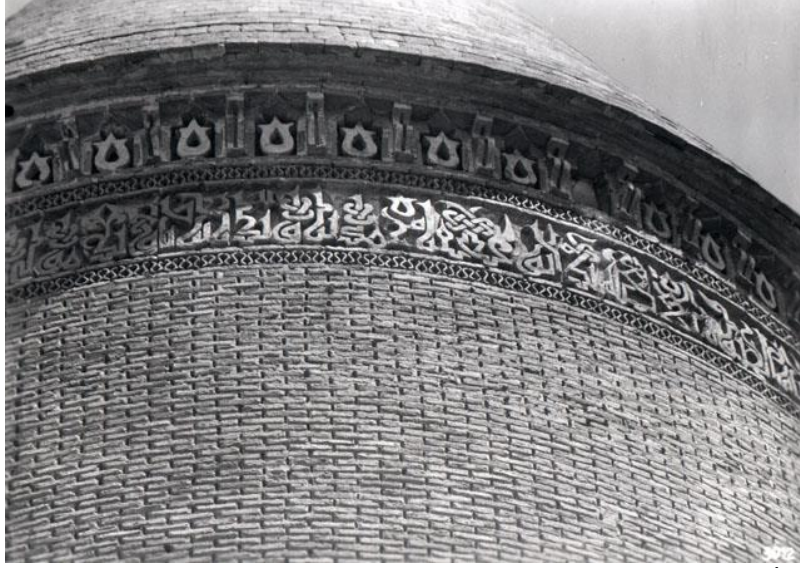
Köşeli Kûfi, yaygın olarak mimaride görülür. Temel prensibi tüm harflerin köşeli olması ve geometrik bir çerçeve içerisine yerleştirilmesidir. Bu haliyle diğer kûfi türlerinden ayrılmaktadır. Aynı zamanda yazılar eş merkezden yayılmakta, yön değiştirerek ve çevrilerek yinelenmektedir (Bakırer, 1982, s. 2). Bu türün en eski örneği olarak Gazne'de yer alan III. Mesut Minaresi (1098-1115) gösterilmektedir (Flury, 1967, s. 1743-1745).

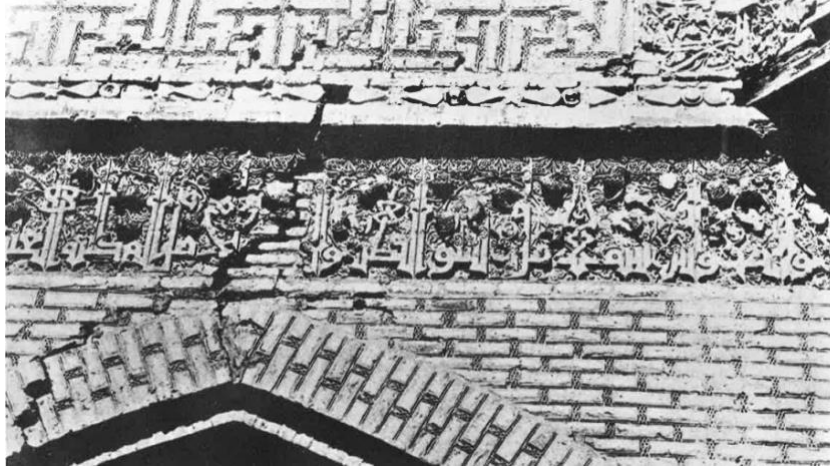
Görsel 2. Sultan Mesut Minaresi ve kûfi yazı detayı, Gazne, 1098-1115 (Wilson, 2001, s. 156-159).

Dügümlü Kûfi türünde, yazıların bacakları uzun tutulmuş, uçlarına çengel ve düğümler eklenmiştir. Daha gelişmiş örneklerinde harfler birbirine dolanmış veya düğümlenmiş şekilde ele alınmıştır. Bu grift düzenlemede bitkisel öğeler de zemini kaplamaktadır. Bu türün en gelişmiş örnekleri arasında İran'da yer alan Doğu Radkan Kümbeti gösterilmektedir (Bakırer, 1982, s. 6). En eski örnekleri arasında ise yine İran'da yer alan Kazvin Mescid-i Haydariye (12. yüzyıl) gösterilebilir.

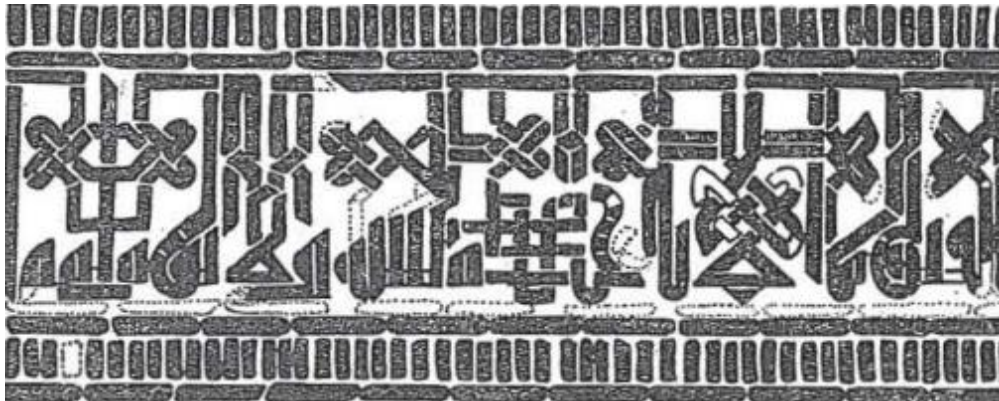

Görsel 3. Doğu Radkan Kümbeti Dügümlü Kûfi detayı, (13. yüzyıl), İran
https://www.archnet.org/sites/3863?media_content_id=1025 (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

Görsel 4. Kazvin Mescid-i Haydariye kûfi yazı kuşağı, 12. yüzyıl, İran, (Cezar, 1977, s. 362).

Örgülü Kûfi yazı türünde düğümlü geçmelerden ziyade gelişkin bir üslup sunan geometrik geçmeler kullanılmıştır. Bu tür, genel biçimlenişyle üç alt gruba ayrılmaktadır. İlk grupta, yazı şeridine kare birimlerden meydana gelen geometrik geçmeler uygulanmıştır. İkinci grupta yazı şeridine sekizgenden oluşan bir geometrik geçme eklenmiştir. Üçüncü grupta ise yazı şeridinde ilmekli çemberlerden oluşan geometrik geçmelere yer verilmiştir (Bakırer, 1982, s. 9, 11, 16)

Görsel 5. Örgülü Kûfi örneği (Hancıoğlu, 1985, s. 144).

Kûfi yazı, yukarıda bahsedilen ana türlerinin dışında; Basit Kûfi, Kıvrık Dallı Kûfi, Zemini Nebati Motifli Tezyini Kûfi, Satrancî Kûfi (Detaylı bilgi için; Altın, 2024), İptidai Kûfi, Doğu Kûfi, Tezyini Kûfi, Mağribi Kûfisi, Fatîmi Kûfisi, Eyyûbi Kûfisi ve Memlûk Kûfisi gibi çeşitli türlere de ayrılmıştır (Cam, 2005, s.8.; Zennûn ve Serin, 2002, s. 181).

Kûfi yazının İslam mimarisinde bilinen ilk örneği Kubbetü's Sahrâ'da (691) yer almaktadır. İç mekânda, kubbenin sekizgen kasağında bulunan mozaik tekniğindeki kûfi yazı kuşağında, Besmele, Kelime-i Tevhid ve Kur'an ayetlerinden oluşan kitabeler uygulanmıştır (Tütüncü, 2018, s. 38-39). Bu ilk örnek basit bir düzenlemeye sahiptir.

Görsel 6. Kubbetü's Sahrâ mozaiklerinden kûfi yazı detayı, (691), (Tütüncü, 2018, s. 39).

Basit düzende köşeli hatlardan oluşan ilk dönem İslam mimarisindeki kûfi yazılar, Abbasi devrinde bir değişim geçirmiş, hatlar kısmen yumuşadığı gibi kısmen de kıvrımlı halde ele alınmıştır. Emevi ve Abbasi döneminde kûfi yazı büyük oranda Kur'an merkezli el yazmalarıyla bir gelişim göstermiştir (Detaylı bilgi için; Çetintaş, 2019, s. 3699-3711).

Görsel 7. Abbasi devrine ait bir mihraptan kûfi yazı detayı, Bağdat İslam Müzesi (Hattstein and Delius, 2007, s. 94).

Mimariye bağlı bezemeler arasında yazının yoğun olarak kullanıldığı ekollerin başında Türk-İslam sanatı gelmektedir. Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu döneminde farklı yapı gruplarında ele alınan kûfi yazılar, genellikle bitkisel tezyinatla bir arada kullanılmıştır. Türk dönemine ait en erken örneklerin Orta Asya ve İran'da görüldüğü kûfi yazılarda (Hattstein and Delius, 2007, s. 355), harflerin uçlarına rûmi ve palmet detayları işlenmiş, palmet motifi aynı zamanda harflerin tepe noktasında da bir bezeme unsuru olarak yer almıştır.

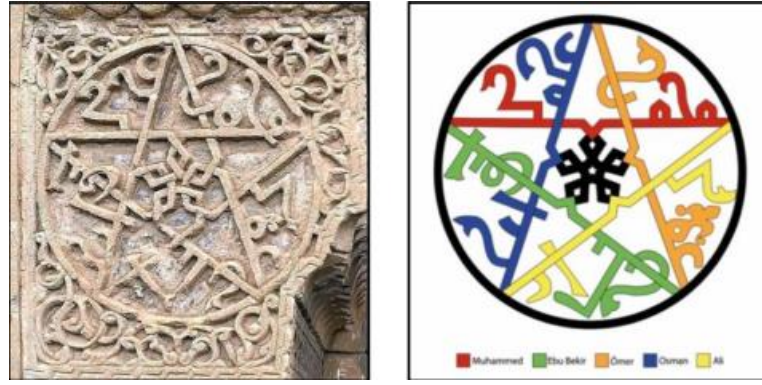
Görsel 8-9. Hoca Nahşiran Türbesi taş kapısından kûfi yazı detayı, 11.-12. yüzyıl, Tacikistan/ Hâkim Tirmizi Türbesi iç mekân bezemelerinden kûfi yazı detayı, 11.-12. yüzyıl, Tirmiz (Hattstein and Delius, 2007, s. 355).

Biçimsel özellikleri kadar bölgesel tarzı da yansıtan çeşitlemelere sahip olan kûfi türleri içerisinde, konumuz kapsamında yer alan Fatîmi Kûfisi genel olarak nebati tezyinatıyla dikkat çeker. Fatîmi Kûfisinde harflerin uçları yaprak detaylarıyla bezenmiş, kimi zaman zeminde de bitkisel motiflere yer verilmiştir. Özellikle Fatîmilerin Mısır döneminde görülen bu tür, bu bölgede daha önce Türk hanedanı İhşidilerden tarafından kullanılmıştır (O’Kane, 2018, s. 142-143).

Görsel 10. El-Ezher Cami’nin alçı mihrabında Çiçekli Kûfi yazı, (972), (O’Kane, 2018, s. 144).

Kûfi yazının kare ya da dikdörtgen çerçeve yerine madalyonlar içerisine alındığı örnekler de mevcuttur. Bunlar Anadolu Selçuklu sanatında yaygın olarak görülmektedir. Taş, tuğla ve çini malzemenin yoğun olduğu bu örnekler, mimarının pek çok kolunda bezeme unsuru olarak da yerini almıştır (Bakırer, 1982, s. 5).

Görsel 11. Tercan Mama Hatun Kümbeti kûfi kitabe, Erzincan, 12.-13. yüzyıl (Yapar Ünal, 2024, s. 65).

Anadolu'da özellikle 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nesih ve kûfi yazılı bordürler ve bunların zeminini teşkil eden grift bitkisel bezemeler ve kûfiden gelişen geometrik kompozisyonlar yaygınlaşmaya başlamıştır (Öney, 1992, s. 10, 70).

Görsel 12. Beyşehir Kubadabad Sarayı'ndan sıraltı tekniğinde işlenmiş kûfi yazılı çini, Konya Karatay Medresesi Müzesi, 1236 civarı, (Öney, 1992, s. 127).

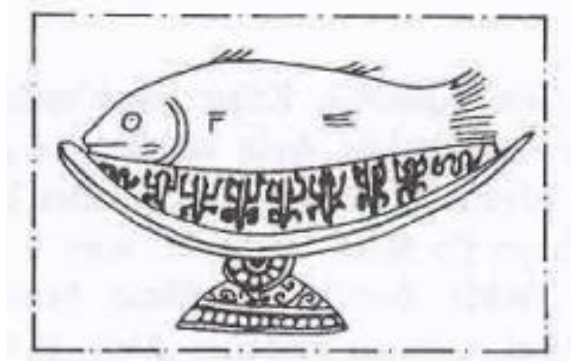
Kûfi yazı çeşitleri, bezemede olarak sağladığı geniş kompozisyon dağarcığıyla İslam dünyasının dışında da kullanılmıştır. Bunlar arasında çoğunluğu Pseudo-kufic (Yalancı Kûfi) olarak adlandırılan ve kûfi yazının taklidini oluşturan bezemeler ağırlıktadır. Pseudo-kufic; İngiltere, İspanya, İtalya, Fransa, Almanya ve Yunanistan'da karşılaşılan bir bezeme türüdür (Gür & Karakök, 2022, s. 1119). Avrupa resim sanatında Rönesans da dâhil olmak üzere çeşitli dönemlerde Pseudo-kufic özellikle dini resimlerde yer edinmiştir.

Görsel 13. Gentile da Fabriano, Adorazione dei Magi, 1423, Uffizi Galerisi (<https://www.uffizi.it/opere/adorazione-dei-magi>)

Bizans döneminde ise mimarinin yanı sıra resim, seramik (Detaylı bilgi için; Doğer, 1999., Doğer, 2001) vb. el sanatlarında görülen Pseudo-kufic kültürel etkileşimin önemli örneklerindedir.

Görsel 14. Karanlık Kilise'den Son Akşam Yemeği tasvirinde küfi taklidi bezeme, 11.-13. yüzyıl, Göreme (Doğer, 2001, s. 251).

Norman Sanatında Fatîmi Etkisi

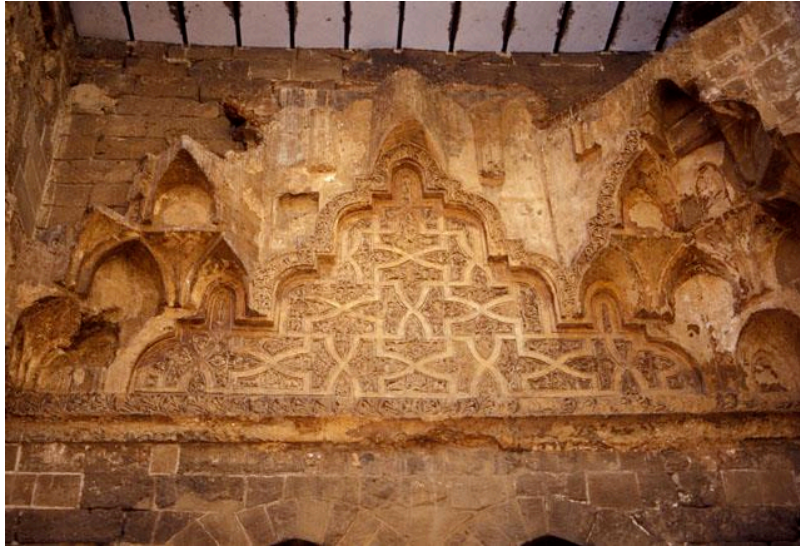
Fatîmiler, yaklaşık bir asır boyunca hükmettikleri Sicilya'ya kendi sanat anlayışını taşımıştır. Ancak bu dönemde inşa etmiş oldukları mimari anıtlardan günümüze az sayıda örnek, kalıntılarıyla ulaşmıştır. Bu kalıntılar da yalnızca kale ve hisarların duvarlarından oluşmaktadır (Wearn, 1910, s. 110.; Moreno, 2007, s. 222.; Ahmad, 1975, s. 55). Bununla birlikte Hristiyan Norman sanatında Fatîmi etkisi çeşitli yapı grupları ve el sanatlarında yer edinmiştir.

Normanlar özellikle İmparator II. Roger dönemi (1130-1154) (Ahmad, 1975, s. 55) ile birlikte İslam sanatının etkisi altında eserler vermişlerdir. Bunlar arasında Palermo'da yer alan Palatina Şapeli'nin (1130-1143) ahşap mukarnaslı tavanı ile tavanda yer alan dilimli kemerler ve süslemelerde, Fatîmi ve Türk sanatının etkisini görmek mümkündür (Hillenbrand, 2005, s. 72-73). Bu alanda yer alan sahnelerde, bağdaş kurmuş oturan hükümdar figürleri, sunu yapan hizmetliler, av ve çeşitli mücadele sahnelerinden oluşan pek çok tasvir bulunmaktadır. İkonografik açıdan İslam öncesi Türk sanatının etkilerini yansıtan sahneler, Türk-Fatîmi ilişkileri neticesinde Fatîmi sanatına, onların vasıtasıyla da Sicilya sanatına ulaşmıştır.

Görsel 15-16. Palatina Şapeli mukarnaslı tavan detayı, 1130-1143, Palermo, Sicilya (Johns, 2016, fig. 4).

Bu dönem mimarisinin en dikkat çeken örneklerinden biri de Palermo'da yer alan Cuba Sarayı'dır. İsmi, Arapça "kubbe" teriminden alan sarayın mimarisinde Fatîmi sanatının etkisiyle ele alınmış mukarnaslar, dilimli kemerler, bitkisel ve geometrik bezemelerden oluşan süslemeler yer almaktadır (Katz, 2016, s. 217). Bitkisel motiflerde, kıvrık dallar arasında çeşitli çiçekler, rûmi başta olmak üzere stilize farklı motiflerden oluşan bezemeler uygulanmıştır. Geometrik kompozisyonlarda ise birbirini kesen hatlardan oluşan bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Görsel 17. Cuba Sarayı avlu duvarlarından detay, Palermo, Sicilya, 1180, (<https://www.archnet.org/sites/3761>).

Bu dönem Sicilya atölyelerinde imal edilen el sanatlarına yönelik eserlerde de İslam sanatının yoğun bir etkisi vardır. Bunlar arasında Aziz Blaise Boynuzu (1100-1200) aynı zamanda ibadete çağrı vasfıyla litürjik bir malzeme olarak da kullanılmıştır. Fil dışından imal edilmiş olan eser, üzerinde yer alan av sahneleri ve stilize bitkisel motifleriyle İslam sanatının etkisini yansıtmaktadır.

Görsel 18. Aziz Blaise Boynuzu, Fildişi, 1100-1200, Sicilya, (The Cleveland Museum of Art, <https://www.clevelandart.org/art/1930.740>).

Norman Sanatında Kûfi Yazı

1091'de Sicilya'nın Fatîmilerden alınmasından sonra Norman Sicilya kontu olan I. Roger, tebaasını oluşturan; Müslüman, Musevi ve Hristiyanlarla bir arada yaşama kültürünü başlatmış, bu gelenek özellikle İmparator II. Roger döneminde (1130-1154) artarak devam etmiştir (Mıynat, 2021, s. 266). I. Roger, papalığın Müslüman halkı Hristiyanlaştırma politikasına karşı gelmiş (Azimli, 2009, s. 63-82), selefi II. Roger ise tüm baskılara rağmen Haçlı Seferlerine katılmamıştır (Moreno, 2007, s. 184). Sicilya'da I. Roger ile başlayan çok uluslu kültür politikasında baskın gelenek ise İslam kültürü olmuştur. Özellikle II. Roger ve kendinden sonra gelen üç hükümdar Arapça unvanlar kullanmışlardır (Acar, 2004, s. 134). II. Roger, *meliku'l muazzam ve mu'tez-billah* (Mıynat, 2021, s. 269), I. William, *hadi bi emrillah*, II. William, *mustaiz billâh* unvanları ile anılmış, Müslümanlardaki bilimsel ve kültürel birikimin farkında olan Normanlar, yönetimden bilime, kültürden sanat eserlerine kadar İslam geleneklerini devam ettirmişlerdir (Azimli, 2009, s. 70, 66).

Norman dönemi Sicilyası'nda mimari ve el sanatlarında görülen İslami etkilerin en belirgin unsurlarından biri Arapça kûfi yazıtlardır. Mimariye bağlı bir bezeme kolu olarak değerlendirilen kûfi yazıtlar, sütunlarda, tavanlarda ve duvar yüzeylerinde yer almaktadır. El sanatları açısından ise dokuma sanatları başta olmak üzere çeşitli eserlerde görülen Arapça yazıtlar aynı zamanda Norman dönemi sikkelerinde de yer almıştır. Kûfi yazıtlar İslami literatüre bağlı ifadeleri barındıran örneklerle de sahiptir. Bunun yanı sıra kûfi taklidi bezemeler de mimaride görülmektedir.

Bu dönemin en dikkat çekici örnekleri arasında sikkeler gösterilebilir. I. Roger (1072-1101) dönemine ait altın bir sikke (Görsel 19) üzerinde Arapça olarak Kelime-i Tevhid yazmaktadır. Benzer şekilde, II. Roger adına basılmış altın sikke üzerinde Arapça olarak, *Allah'tan başka İlah yoktur. O birdir ve asla ortağı yoktur* ibaresine yer verilmiştir (Görsel 20). II. William dönemi sikkesi üzerinde ise (Görsel 21) *el-Melik/Giliyalm/es-Sâni* (Melik II. William) ibaresiyle II. William'ın unvanı işlenmiştir (Mıynat, 2021, s. 269, 272, 273).

Görsel 19. I. Roger dönemi altın sikke, 12. yüzyıl, (Mıynat, 2021, s. 269).

Görsel 20. II. Roger dönemi altın sikke, 12. yüzyıl, (Mıynat, 2021, s. 272).

Görsel 21. II. William dönemine ait sikke, 12. yüzyıl, (Mıynat, 2021, s. 273).

12. yüzyılın sonları, Sicilya'da Müslümanlara karşı baskı politikasının başladığı dönemi oluşturmaktadır. Bu süreç, Arapça kitabeli sikkelerin de son örneklerinin verilmeye başlandığı dönemdir. II. William'ın 1189'daki ölümünden sonra tahta, az sayıda destekçisi olan İmparator Lecceli Tancred geçmiştir. Bu zorlu geçiş sürecini aktarıncasına kendi adına basılmış bir sikke üzerinde, *Kral Allah'ın sayesinde galip geldi* yazan Arapça kûfi kitabe yer verilmiştir (Markowitz, <https://coinweek.com/coinweek-ancient-coin-series-coinage-normans-sicily/>).

Görsel 22. İmparator Lecceli Tancred dönemine ait sikke, 12. yüzyıl (Markowitz, <https://coinweek.com/coinweek-ancient-coin-series-coinage-normans-sicily/>).

Norman Sicilya sanatında İslami etkilerin en bilinen örneğini, II. Roger tarafından 1133-1134 yıllarında yaptırılan Kraliyet Tören Pelerini oluşturmaktadır (Tronzo, 2001, s. 242). Pelerin, yüzyıllar boyunca Kutsal Roma imparatorları tarafından taç giyme törenlerinde kullanılmış ve bir imparatorluk sembolü haline gelmiştir (Grabar, 2005, s. 43-44).

Günümüzde Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nde sergilenen pelerinin üzerinde, figüratif, bitkisel ve geometrik bezemelerin yanı sıra Hicri tarihli Arapça kûfi yazıt yer almaktadır¹.

Kûfi yazı, yarım daire forma sahip olan pelerinin alt kısmında, hilal şeklinde düzenlenmiş şeritte bulunmaktadır. Kırmızı zemin üzerine altın işleme ile belirlenen yazıt, Fatîmi kûfisinde sıkça görüldüğü haliyle bitkisel unsurlara sahiptir. Harflerin uçlarında rûmi detaylarına yer verilen yazıtta, kimi harflerin tepe noktasına da çiçek ve stilize bitkisel motifler eklenmiştir.

¹ Bitkisel, geometrik ve figüratif bezemelerin ikonografik kökeni hakkında tarafımızca yayın aşamasında olan detaylı bir çalışma yapılmıştır.

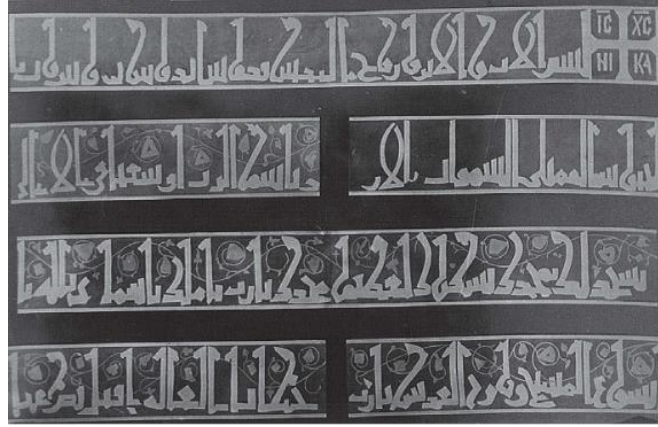
Görsel 23-24. Norman Kraliyet Pelerini/Kûfi yazı

والكمال والجد جلال ل ا و لسعد با المعمورة الملكية لخزانة با عمل مما
وبلوغ والجمال والفخر والجالل والسماحة والقبال والقبول والفضال والطول
والدعاية بالعز انتقال وال زوال بال والليل الاليام وطيب والمال الماني
ثمان سنة صقلية بمدينة والكفاية والنصر والسالمة والسعد والحماية والحفظ
وخمسائة وعشرين

Pelerinde yer alan Arapça kûfi yazıt (Dolezalek, 2017, s. 9)

Anlamı: *Bu pelerin mükemmeliyeti, hâkimiyeti, üstünlüğü, zenginliği, cömertliği, güzelliği, tüm arzu ve umutların karşılanmasını, duraklama ya da değişikliğin yaşanmadığı güzel günleri, gücü, onuru, zaferi ve canlılığı temsil eder. Ve Sicilya'nın en ihtişamlı giysi atölyesinde 528 (H) yılında yapılmıştır* (Metin İngilizce versiyonu ile Vernon'dan çevrilmiştir) (Vernon, 2019, s. 2-3).

Norman mimarisinde çoğunluğu 12. yüzyıl olmak üzere çeşitli Arapça yazıtlar hem bir belge hem de bezeme unsuru olarak yapılarda yerini almıştır. Bunlar arasında 1143 tarihinde inşa edilen Santa Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'nin kubbe tabanının altında, bir dizi ahşap kiriş üzerinde Arapça kûfi yazıtı yer verilmiştir. 1871 yılında yapılan restorasyonda açığa çıkarılan yazıt, Hristiyan litürjisini aktaran ifadelerle sahiptir (de Luca, 2016, s. 16.; Johns, 2015, s. 129).

Görsel 25. Santa Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'nden kûfi yazı, 1143, Palermo (Dolezalek, 2017, s. 132).

Santa Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'nde, kubbe tabanı dışında bir de mermer sütun üzerinde Arapça kûfi yazıt yer almaktadır. Sütun üzerinde Kura'n-ı Kerim'de geçen, *Şüphesiz ki Allah takva sahipleri ve iyilikte bulunanlarla beraberdir* ayeti yazmaktadır (Nahl:128), (Dolezalek, 2017, s. 178). Sütun devşirme malzeme olarak kiliseye eklenmiş olabilir. Bunun yanı sıra kûfi yazının üslubu, 1133-1134 tarihli Kraliyet Tören Pelerini ile oldukça benzerdir. Buradan hareketle sütunun doğrudan Norman sanatı ürünü olduğu da kabul edilebilir.

Görsel 26. Santa Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'nden kûfi yazılı sütun, Palermo (<https://whc.unesco.org/en/documents/137433>).

Norman Sicilya mimarisinde, Arapça kûfi yazıtların en yoğun ve en dikkat çeken örneklerinden birisi Palermo'da bulunan Palatina Şapeli tavan süslemelerinde görülmektedir. Mukarnaslı ahşap tavanda yer alan kûfi yazılar arasına kûfi taklidi bezemeler de uygulanmıştır.

Görsel 27. Palatina Şapeli mukarnaslı ahşap tavanı, 1130-1143, Palermo (Mathilde, 2018, s. 84).

Palatina Şapeli tavan süslemelerinde yer alan kûfi yazıtlar arasında dua niteliği taşıyan Arapça ifadeler dikkat çekmektedir. Bu alanda sekiz kollu yıldız şeklinde ahşap paneller bulunmaktadır. Bu panellerin etrafını çeviren yüzeylerde ise yazıtlara yer verilmiştir. Merkezde yer alan sekiz kollu yıldızın çerçevesinde; "zafer, iyi talih, güvenlik, huzur, esenlik, güç, mükemmellik, ihtişam" belirten ve krala ithaf edilen temenniler bulunmaktadır (Johns, 2015, s. 132.; Fabrizio, 2010, s. 411). Yine burada yer alan kûfi yazılar da Kraliyet Tören Pelerini ile aynı üsluptadır.

Görsel 28. Palatina Şapeli tavan süslemelerinde kûfi yazı detayı, 1130-1143, Palermo (Johns, 2015, s. 127).

Şapelin tavanında, mahiyeti belli olmayan, kûfiden geliştiği anlaşılan bezemeler de görülmektedir. Burada iç içe geçmiş “ا, ل, س” harflerinden oluşan kûfi taklidi bezemeler yer almaktadır.

Görsel 29. Palatina Şapeli tavan süslemelerinde kûfi taklidi bezeme detayı, 1130-1143, Palermo (Johns, 2015, s. 141).

Norman döneminde inşa edilen mimari anıtlarda ve el sanatlarında görülen Arapça kûfi yazıtlar yalnızca Sicilya ile sınırlı kalmamış, İtalya'nın farklı bölgelerine de yayılmıştır. Bitonto kentinde yer alan Bitonto Katedrali'nin kapısında bulunan kûfi taklidi bezeme ve Bari kentinde bulunan St. Nicola Bazilikası'nda bulunan mozaiklerde yine kûfi taklidi bezemelerin bulunması, İslam sanatının yayılımını gösteren önemli örneklerdir (Detaylı bilgi için; Vernon, 2018, s. 1-43).

Görsel 30-31. Bitonto Katedrali kapısından kûfi detayı. / St. Nicola Bazilikası'ndan kûfi detayı (Vernon, 2018, s. 13-15).

Sonuç

Orta Çağ Hristiyan dünyasının ilgi çekici dönemlerinden birine imza atan Normanlar, imparatorluklarını kurdukları Sicilya'da, başta Müslümanlar olmak üzere çeşitli kültür ve inanca hoş görü ile yaklaşmıştır. Norman döneminde, 12. asrın sonuna kadar adada İslam bilim, felsefe ve kültürü hâkimdir. Norman kontu I. Roger ile başlayan hoş görü politikası, İmparator II. Roger döneminde artarak devam etmiş, onun döneminde Sicilyalı Müslümanlar hayatın her alanında etkin bir rol oynamıştır. II. Roger dönemi İslam sanatının da Sicilya'daki en aktif dönemlerinden birini oluşturmaktadır.

Norman İmparatorluğu, inşa etmiş olduğu farklı yapı gruplarında ve el sanatlarında bir nevi İslam sanatını devam ettirmiştir. Bu dönemin dikkat çeken yönlerinden biri de bazıları İslami literatüre ait ifadeler barındıran ve sanatın çeşitli kollarında yer edinmiş Arapça yazıtlardır. Büyük oranda kûfi yazı türünde ele alınmış bu kitabelerin yanı sıra Norman yapılarında kûfi taklidi bezemelerden oluşan süslemeler de görülmektedir.

Çalışmada, Norman dönemi Sicilyası'nda yer alan kûfi yazıları, Kraliyet Tören Pelerini özelinde ele alarak, bilim dünyasına tanıtmak amaçlanmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir: AD-HY-MED-; Tasarım-; AD-HY-MED Denetleme-; -HY-MED-AD Kaynaklar-; AD-HY-MED Veri Toplanması ve/veya İşlemesi; AD-HY-MED Analiz ve/veya Yorum-; AD-HY-MED Literatür Taraması-; AD-HY-MED Yazıyı Yazan-; AD-HY-MED Eleştirel İnceleme- HY-MED-AD

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Atatürk Üniversitesi BAP Birimi bünyesinde gerçekleştirilen 10727 ID numaralı "Papalık Tören Pelerinde İslami Etkiler ve Türk İzleri Üzerine" isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Author Contributions: Concept -; : AD-HY-MED Design-; : AD-HY-MED Supervision-; HY-MED-AD Resources-; AD-HY-MED Data Collection and/or Processing-; AD-HY-MED Analysis and/or Interpretation-; AD-HY-MED Literature Search-; AD-HY-MED Writing Manuscript-; AD-HY-MED Critical Review-; Other* HY-MED-AD

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: It was carried out within the scope of the project titled "On Islamic Influences and Turkish Traces on the Papal Ceremonial Cloak", ID number 10727, carried out within the BAP Unit of Atatürk University.

Kaynaklar

- Acar, A. (2004). İbn Cübeyr Seyahatnamesinde Dinsel Hoşgörü. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17(2), 128-138.
- Ahmad, A. (1975). *A History of Islamic Sicily*, Edinburg: Edinburg University Press.
- Altın, A. (2024). *İslam Sanatında Ma'kılî Yazının Tanımı ve Tipolojisi: Yeni Bir Yaklaşım*, 26. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı, (ss. 887-916), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Azimli, M. (2009). Sicilya'daki İslam Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri, *Marife*, 2, 63-82.
- Bakırer, Ö. (1982). Kufi Yazıda Geometrik Yorumlar Üzerine Bir Deneme, *Sanat Tarihi Dergisi*, 1, 2, 1-27.
- Bates, D. (1994). *The Rise and Fall of Normandy*, c.911-1204. (Ed.:Anne Curry & David Bates (Ed.)), England and Normandy in the Middle Ages. Londra, Rio Grande: The Hambleden Press. 19-37.
- Cam, F. (2005). Kûfi Yazının IX.-XIII. Yüzyıllarda Üslup ve Form Açısından Gelişimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı, Isparta.
- Cezar, M. (1977). Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Collins, R. (1991). *Early Medieval Europe 300-1000*, Londra: Macmillan.
- Çetintaş, Ö. (2019). Türk-İslam Mimarisinde Yazı ve Süsleme Özellikleri Anadolu Selçuklu Dönemi, *Turkish Studies*, 14, 7, 3699-3711.
- Dana, K. (2016). A Changing Mosaic: Multicultural Exchange in the Norman Palaces of Twelfth-Century Sicily, A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Department of Art University of Toronto.
- de Luca, M. A. (2016). Il contributo di Bartolomeo Lagumina Alla Formazione e Allo Studio delle Collezioni Islamiche del R. Museo Nazionale di Palermo, *Notiziario Archeologico Soprintendenza Palermo*, 11, 1-23.
- Doğer, L. (2001). Bizans Eserlerinde Bezeme Ögesi Olarak Kufi Yazı Taklidi Motifler, Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, (ss. 247-260) İzmir: Ege Üniversitesi.
- Doğer, L. (1999). İslam Sanatı Etkili Kûfi Yazı Taklidi Motiflerle Bezeli Bizans Seramikleri, *Antik & Dekor*, 51, 90-93.
- Dolezalek, I. (2017). Arabic Script on Christian Kings- Textile Inscriptions on Royal Garments from Norman Sicily, *De Gruyter*.
- Fabrizio, A. (2010). The Painted Ceiling Of The Nave Of The Cappella Palatina In Palermo: An Essay On Its Geometric And Constructive Features, *Muqarnas*, 27, 409-447.
- Flury, S. (1967). Ornamental Kufic Inscription on Pottery, a Survey of Persian, *Art*, 2, London-New York: Oxford University, 1743-1745.
- Grabar, O. (2005). The Experience of Islamic Art. The Experience of Islamic Art on the Margins of Islam, (Ed.: Irene A. Bierman), Ithaca.
- Gür, D. & Karakök, C. (2022). The Evaluation of Pseudo-Kufic in Military Weapons and Clothing Depictions. *Sanat Tarihi Dergisi*, 31/2, 1117-1141.
- Hancıoğlu, T. (1985). Kufi Yazı Üzerine, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1, 141-144.
- Hattstein, M & Delius, P. (2007). *İslam Sanatı ve Mimarisi*, İstanbul: Literatür.
- Hillenbrand, R. (2005). *İslam Sanatı ve Mimarlığı*, (Çev.: Çiğdem Kafescioğlu), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Johns, J. (2015). Arabic Inscriptions in the Cappella Palatina: Performativity, Audience, Legibility and Illegibility, *Viewing Inscriptions in the Late Antique and Medieval World*, Cambridge University Press, 124-147.
- Johns, J. (2016). A Tale of Two Ceilings the Cappella Palatina in Palermo and the Mouchroutas in Constantinople, *In: Studies Doris Behrens-Abouseif*, 58-73.
- Kavas, İ. (2022). *Norman Hanedanının Kuruluşu ve Normanlarda Veraset*. Ankara: İksad Yayınevi.

Markowitz, M. CoinWeek Ancient Coin Series: Coinage of the Normans in Sicily, <https://coinweek.com/coinweek-ancient-coin-series-coinage-normans-sicily/> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

Mıynat, A. (2021). Sikkelerin Gözünden Norman Hâkimiyeti Altında Sicilya'da Çok Kültürlülük ve 12. Yüzyılda Normanların Burada Bastırdıkları Sikkeler. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, IV (II), 264-279.

Moreno, M. M. (2007). Sicilya'da Müslümanlar. (Çev.: Abdülhalik Bakır-Aydın Çelik), *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, V, (1), 165-232.

O'Kane, B. (2018). Monumental Calligraphy in Fatimid Egypt: Epigraphy in Stone, Stucco, and Wood. Published in *The World of the Fatimids* (exhibition catalogue), (Ed.: A.S. Melikian-Chirvani).

Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Roach, L. (2023). *Normanlar- Avrupa'nın Kurucuları Asya'nın Fatihleri*. (Çev.: Bekir Çelikcan), İstanbul: Kronik.

Sauquet, M. (2018). Roger II, King of Heaven and Earth: An Iconological and Architectural Analysis of the Cappella Palatina in the Context of Medieval Sicily, Trinity College Senior Theses and Projects.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2010). *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şakiroğlu, M. (2009). Sicilya. TDV İslam Ansiklopedisi, 37, 138-139.

Tan, E. T. (2013). Latin Yazı Kompozisyonlarında Kufi Form Etkisi, *Turkish Studies*, 8, 12, 1269-1282.

Tronzo, W. (2001). The Mantle of Roger II of Sicily, Robes and Honor, New York: *The Medieval World of Investiture*, 241-54.

Tütüncü, M. (2018). Kubbetüssahra Yazıları, *Düşünce ve Tarih Dergisi*, 40, 37-44.

Vernon, C. (2018). Pseudo-Arabic and the Material Culture of the First Crusade in Norman Italy: The Sanctuary Mosaic at San Nicola in Bari. *Open Library of Humanities*, 4, 1, 1-43.

Vernon, C. (2019). Dressing for Succession in Norman Italy: The Mantle of King Roger II. *AlMasāq: Journal of the Medieval Mediterranean*, 31, 1, 1-20.

Wearn, C. (1910). *Medieval Sicily: Aspect of Life and Art in the Middle Ages*, London: Duckworth.

Wilson, R. P. (2001). Ghaznavid and Ghūrid Minarets, *Iran Journal of the British Institute of Persian Studies*, 39,1, 155-186.

Yapar Ünal, B. (2024). 13. ve 14. Yüzyıl Anadolu Türk Mimarisinde Yıldız Formlu Kûfi Kitabeler. *Kesit Akademi Dergisi*, 10/38, 58-84.

Yazır, M. (1942). *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İstanbul: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul Cumhuriyet Matbaası.

Yazır, M. B. (1981). *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*. C.III, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Yıldız, Y. (2017). 15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 67-88.

Zaimeche, S. (2004). Sicily, The Foundation for Science, Technology and Civilisation, November, From Islam to Christianity: The Case of Sicily, Charles Dalli, University of Malta.

Zennûn, Y. ve Serin, M. (2002). Kûfi, TDV İslam Ansiklopedisi, 26, 342-345.

İnternet Kaynakları:

https://www.archnet.org/sites/3863?media_content_id=1025 (Erişim Tarihi: 15.04.2024)

<https://www.cappellapalatinapalermo.it/> (Erişim Tarihi: 05.04.2024).

<https://www.archnet.org/sites/3761> (Erişim Tarihi: 01.04.2024).

The Cleveland Museum of Art, <https://www.clevelandart.org/art/1930.740>, (Erişim Tarihi: 05.04.2024).

<https://www.clevelandart.org/art/1930.740> (Erişim Tarihi: 05.04.2024).

<https://coinweek.com/coinweek-ancient-coin-series-coinage-normans-sicily/> (Erişim Tarihi: 01.04.2024), 4.

<https://whc.unesco.org/en/documents/137433> (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

<https://www.uffizi.it/opere/adorazione-dei-magi> (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

Prof. Dr. Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. Ataç Yayınları, İstanbul: 2013, 264 Sayfa

Ceyda YILDIRIM

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum,
Türkiye
ceyda.105.ts@gmail.com

Öz

Osman Türer tarafından Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi adıyla hazırlanan ve Ataç Yayınları'na 2013 yılında yayımlanan eser, ikinci baskı olup iki yüz altmış dört sayfa ile tasavvuf ve tarikat konularında içerisine özlü bilgiler barındıran bir müracaat kitabı özelliğine sahiptir. İlk baskısı 2011 yılında yayımlanmış olan eserin ikinci baskısı 2013, üçüncü baskısı 2015, dördüncü baskısı 2017, beşinci baskısı 2018, altıncı baskısı 2019 ve en son yedinci baskısı da 2020 yılında yayımlanmıştır.

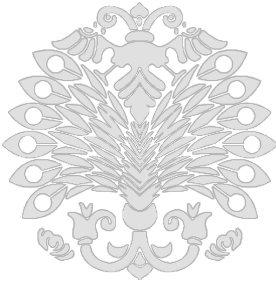
Eserde tasavvuf tarihi hakkında kısa ve özlü bilgiler ele alınmıştır. Ön söz ve giriş bölümünden başka üç ana bölümden oluşmaktadır. Ana bölümlerden sonra sonuç, bibliyografya ve dizin başlıkları eserde yer alır.

Anahtar Kelimeler: Osman Türer, Tasavvuf Tarihi, kitap tanıtma

Abstract

Prepared by Osman Türer under the title of History of Sufism in Main Lines and published by Ataç Publications in 2013, the work is the second edition and has the feature of a reference book containing concise information on the subjects of Sufism and Tariqah with two hundred and sixty-four pages. The first edition of the work was published in 2011, the second edition was published in 2013, the third edition in 2015, the fourth edition in 2017, the fifth edition in 2018, the sixth edition in 2019 and the seventh edition in 2020. The work covers short and concise information about the history of Sufism. It consists of three main sections other than the foreword and introduction. After the main sections, the conclusion, bibliography and index titles are included in the work.

Keywords: Osman Turer, History of Sufism, book review

Geliş Tarihi/Received 23.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted 01.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Ceyda YILDIRIM
ceyda.105.ts@gmail.com

Cite this article

Yıldırım, C. (2024). Prof. Dr. Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. Ataç Yayınları, İstanbul: 2013, 264 Sayfa. *Culture and Civilization*, 7, 45-47.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Osman Türer tarafından Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi adıyla hazırlanan ve Ataç Yayınları'na 2013 yılında yayımlanan eser, ikinci baskı olup iki yüz altmış dört sayfa ile tasavvuf ve tarikat konularında içerisine özlü bilgiler barındıran bir müracaat kitabı özelliğine sahiptir. İlk baskısı 2011 yılında yayımlanmış olan eserin ikinci baskısı 2013, üçüncü baskısı 2015, dördüncü baskısı 2017, beşinci baskısı 2018, altıncı baskısı 2019 ve en son yedinci baskısı da 2020 yılında yayımlanmıştır.

Eserde tasavvuf tarihi hakkında kısa ve özlü bilgiler ele alınmıştır. Ön söz ve giriş bölümünden başka üç ana bölümden oluşmaktadır. Ana bölümlerden sonra sonuç, bibliyografya ve dizin başlıkları eserde yer alır.

Eserin ön sözü Allah'a (c.c) hamdü senâlar, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v), âline ve ashabına salatü selam ile başlar. Ardından çalışmanın amaç ve kapsamından bahseden Türer, tasavvuf ve tarikat konularını bilimsel ve nesnel bir şekilde kısaca inceleyip ortaya koymaktadır. Ön sözden sonra yazar, "Tasavvuf Tarihinin Başlıca Kaynakları" başlığı altında tasavvuf tarihini ilgilendiren eserleri belli bir tasnife tabi tutarak açıklamıştır.

Birinci bölümde genel olarak tasavvuf hakkında temel olarak bilinmesi gereken meseleler üzerinde durulmuştur. Tasavvufun tarifi, konusu, gayesi, menşei, bir ilim ve düşünce sistemi olarak ortaya çıkışı beraberinde arz ettiği özellikler, mistisizm ile arasındaki farklar, onu ortaya çıkaran faktörler ve tasavvuf hareketinin tarihi seyri bu bölümde kısaca ele alınmıştır. Türer, tasavvufun tarifi kısmında pek çok tarife yer verdikten sonra tasavvufu, insanın içerisinde bulunan kötü niteliklerden kurtarıp iyi nitelikleri kazandırmayı, insanın ulaşabileceği en yüksek merteye olan insan-ı kâmil mertebesine erişebilmesi için gerekli olan kurallar, kaidelerden; son olarak da tevhidin sınırlarından söz eden bir ilim olarak tanımlar. Türer, tasavvuf ilmi nasırların zahiri hükümlerine göre amel etmeyi esas alma açısından fıkıh, tefsir, hadis ile; nazar ve istidlali de kullanması yönünden kelam ve felsefe ile ortak özelliklere sahip olduğunu belirtir. Bununla birlikte tasavvuf ilmi ilhamı, keşfi ve sezgiyi bilgi kaynağı olarak kabullenmesi yönünden İslami ilimlerin ayrı bir veçhesini oluşturmuştur. Tasavvuf ile mistisizm arasında yapılan karşılaştırmada Tasavvuf mistik bir özelliğe sahip olmakla beraber, mistisizmden gerek muhteva gerekse metod bakımından tamamen farklıdır. Tasavvuf, Müslümanların Allah'ı ve ahireti unutup, dünyaya fazlaca meyletmelerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tasavvufi duygu ve düşüncelerin önemini asırlardır koruması ve geniş kitlelere yayılmasında, tahkikatların sevgi, muhabbet, kardeşlik ve fedakârlığı esas alan eğitim anlayışları sayesinde mümkün olmuştur.

Tarikatlar başlıklı ikinci bölümde, tasavvufun toplumsal hayata yansıyan kurumları olan tarikatlar konusuna yer verilmiştir. Tarikatın manası, tasnifi, müşterek unsurları, tarikat eğitimiyle ilgili uygulamalar, belli başlı tarikatlar ve kurucuları kısaca ele alınıp tanıtılmıştır. Tarikat, Allah ile yakınlaşmak ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak amacıyla izlenmesi gereken yol demektir. Türer, tarikatları zikir şekillerine göre, takip ettikleri metotlara göre, fikir sistemlerinin hak ve batıl oluşlarına göre, silsilelerine göre değişik açılardan sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Çalışmada özet şeklinde birçok tarikata yer verilmiştir. Zaman içerisinde bu tarikatlara bağlı yeni kollar teşekkül etmiştir. İslam âleminde ortaya çıkan tarikatların sayısı artmıştır. Tasavvuf teorik olarak öğrenmekten ziyade onu ruhi bir tecrübe olarak yaşamak gerekir. Tasavvuf bir söz ilmi olmayıp, hâl ilmidir.

Tasavvufun Belli Başlı Konuları başlıklı üçüncü bölümde, tevhid, nübüvvet ve velayet, insân-ı kâmil, bâtinî ilim gibi temel konular kısaca ele alınmış olmakla birlikte vahdet-i vücûd meselesi ve Allah âlem ilişkisi biraz daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak vahdet-i şuhûd' konusundan bahsedilmiş ve vahdet-i vücûd ile aralarındaki farklar ele alınmıştır. Allah'ın tek ve bir olduğu anlamına gelen tevhid, sûfilerce kelamcılardan daha farklı değerlendirilmiştir. Sûfilerin bakış açısında tevhid anlayışı, insanın manevi mertebesine göre farklılık göstermektedir. Sûfiler halkın tevhidi mevzusunda kelamcılar ile birleşirken, şuhûdî ve vücûdî tevhid meselesinde onlardan ayrılmaktadır. Tasavvuf, insanoğlunun ruhsal yönünü ele alır ve onu ruhsal olgunluğa ulaştırmayı hedefler. İnsanı kesretten alıp vahdete götürmeyi amaçlar.

Tasavvuf akımı yıllar boyunca İslâm medeniyetinde varlığını koruyan ve insanlara birçok yönden tesir eden önemli akımlardan birisi olarak karşımıza çıkar. İslâm kültürünün temel yapı taşlarından birini oluşturur. Tasavvuf hareketi, inanç ahlâk, düşünce, sanat ve aksiyon plânında yoğun bir şekilde varlığını hissettirir. Son dönemlerde bu konu üzerine yoğunlaşıldığı görülmüştür. Eskiden olduğu gibi günümüzde de tasavvuf ve tarikat meseleleri en çok tartışılan, üzerine olumlu veya olumsuz görüşler ile sürülen konulardan birisi olmuştur. Bu konu üzerine konu ile alakalı olan veya olmayan herkes bir düşünce ve fikrini belirtmiş, olumlu ya da olumsuz birçok temayüllerin belirdiği bir ortamda da fikri olarak karışıklıklar meydana gelmiştir.

Osman Türer Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi adlı eserini bu kargaşa içerisinde tasavvuf ve tarikat konularını bilimsel ve nesnel olarak özet biçimde incelenip ortaya çıkarılması amacıyla yazmıştır.

Dil özelliği açısından herkesin rahatça okuyup anlayabileceği bir eserdir. Kitabın başlığından da anlaşıldığı gibi tasavvuf ile ilgili

konular ana hatlarıyla yani kısa ve öz olarak, fazla detaya girmeden ele alınmıştır. Bu yüzden geniş kapsamlı bir tasavvuf tarihi kitabı niteliği taşımamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Türer, O. (2013). *Ana hatlarıyla tasavvuf tarihi*. İstanbul: Ataç.

Uğur UZUNKAYA, Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe Manzumeleri, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023, ISBN: 978-625-6905-33-7, 237 sayfa

Gülcan KISINMA¹

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
gulcan.kisinma@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 09.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted 05.09.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Gülcan KISINMA
gulcan.kisinma@atauni.edu.tr

Cite this article

Kisinma, G. (2024). Uğur UZUNKAYA, *Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe Manzumeleri*, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023, ISBN : 978-625-6905-33-7, 237 sayfa. *Culture and Civilization*, 7, 48-50.

Öz

Uğur Uzunkaya'nın hazırladığı *Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe Manzumeleri* adlı eser, Uzunkaya'nın ön sözde de belirttiği gibi 1468-1496 yılları arasında Memlûk sultanı olarak görev yapan ve Burcî Memlûklar'ın en büyük hükümdarı sayılan Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumeleri üzerine hazırlanan filolojik bir incelemedir.

Kitap; ön söz, giriş, inceleme, metin, aktarma, dizin-sözlük, sonuç ve tıpkibasımalar bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uğur Uzunkaya, Mısır'da Oğuzca, Türkçe Manzumeler

Abstract

The work titled *Oghuz in Egypt: Sultan Kayıtbay's Turkish Poems*, prepared by Uğur Uzunkaya, is an extended philological study on the Turkish poems of Sultan Kayıtbay, who served as a Mamluk sultan between 1468-1496 and was considered the greatest ruler of the Burci Mamluks, as recorded in Uzunkaya's preface.

The book consists of a preface, introduction, review, text, representative, index-glossary, conclusion and editions.

Keywords: Uğur Uzunkaya, Oghuz in Egypt, Turkish Poems

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Uğur Uzunkaya'nın hazırladığı *Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe Manzumeleri* adlı eser, Uzunkaya'nın ön sözde de belirttiği gibi 1468-1496 yılları arasında Memlûk sultanı olarak görev yapan ve Burcî Memlûklar'ın en büyük hükümdarı sayılan Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumeleri üzerine hazırlanan filolojik bir incelemedir.

Kitap; ön söz, giriş, inceleme, metin, aktarma, dizin-sözlük, sonuç ve tıpkıbasımlar bölümlerinden oluşmaktadır.

Ön sözde; Sultan Kayıtbay hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Kayıtbay'ın Türkçe manzumelerinin iki nüshasının tespit edildiği belirtilmiştir. Kitabın yedi bölümden oluştuğu da ifade edilmiştir.

Eserin giriş kısmında, Kıpçaklar'a, Kıpçak Türkçesine, Memlûk Kıpçak edebiyatının yazılı kaynaklarına, Sultan Kayıtbay'a, Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumelerine değinilmiştir. Ayrıca Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumelerinin araştırma tarihçesine, metnin nüshalarına, manzumeler ve metin tesisi ile metinde izlenen yöntemlere de yer verilmiştir.

Kıpçaklar (s.13) başlığında, Kıpçaklar ve Kıpçak tarihi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Kıpçak Türkçesi (s. 15) adlı ikinci başlıkta, Tarihî Kıpçak Türkçesi dönemlerinden *Kuman Kıpçakçası* (14. yüzyıl), *Ermeni Kıpçakçası* (1559-1664) ve *Memlûk Kıpçakçasına* (1250-1517) değinilmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Kuman veya Bozkır Kıpçakçasını *Kodeks Kumanikus* temsil eder. Ermeni Kıpçakçasını din, edebiyat, tarih, filoloji ve hukuk konulu belgelerden meydana gelen Ermeni harfli Kıpçakça eserleri oluşturur ve Mısır ile Suriye'de ortaya çıkan Memlûk Kıpçakçasını ise sözlükler, gramerler, edebî, ilmî, dinî ve askerî eserler oluşturur.

Memlûk Kıpçak Edebiyatı (s.16) adlı üçüncü başlıkta, Memlûk Kıpçak Türkçesiyle yazılan eserlerin iki ana başlıkta ele alındığı ve bu başlıkların *Sözlük ve Gramerler* ile *Edebî, İlmî, Dinî ve Askerî Eserler* olduğu ifade edilmiştir. Bu eserlerin müellifleri, ne zaman ve nerede yazıldığı, eserlerin nüshaları ve eserler üzerinde yapılan güncel çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Sultan Kayıtbay ve Türkçe Manzumeleri adlı dördüncü başlık, *Sultan Kayıtbay, Araştırma Tarihçesi, Metnin Nüshaları, Manzumeler ve Metin Tesisi Üzerine* alt başlıklarından oluşmaktadır. *Sultan Kayıtbay* alt başlığında Sultan Kayıtbay'ın tarihsel kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. "Kafkasya doğumlu Çerkez kökenli bir ailenin çocuğu olan Kayıtbay, on üç yaşında Mısır'a getirildiğinde Memlûk hükümdarı Sultan Baybars tarafından köle olarak satın alınmış ve Sultan Çakmak tarafından azat edilmiştir. Azat edildikten sonra askerî hiyerarşide kazandığı unvanlarla ve Temürboğa'nın da rızasıyla tahta oturan Kayıtbay, 1468-1496 yılları arasında Memlûk hükümdarı olmuştur. (s. 25-26)" Sultan Kayıtbay, oğlu Nâsırüddin Muhammed ve halefi Kansu Gavri gibi dönemin sultan şairleri arasında yer almıştır.

Araştırma Tarihçesi (s. 26) alt başlığında Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumelerinden bahseden ilk kişinin Abdulkadir İnan olduğu tespit edilmiştir. İnan, 1958 tarihli "Kayıtbay'ın Türkçe Duaları" başlıklı yazısında, İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Köşkü bölümünde 1727 numarada kayıtlı nüsha hakkında bilgi vermektedir. Yazma üzerine Eckmann'ın "Memlûk Kıpçak Edebiyatı" ile İsen, Bilkan ve İsen Durmuş'un *Sultanların Şiirleri, Şiirlerin Sultanı* adlı çalışmaları da bulunmaktadır.

Metnin Nüshaları (s. 28) alt başlığında Sultan Kayıtbay'ın manzumelerinin yer aldığı eserin iki yazma nüshasının mevcut olduğu bunlardan birinin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya bölümünde 2047/1 arşiv numarasıyla korunan yazmanın 65 varak hacminde nesih hatla yazıldığı diğerinin İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü bölümünde 1727 arşiv numarasıyla saklanan yazmanın 105 varak hacminde harekeli nesih hatla kaleme alındığı belirtilir. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya bölümünde korunan yazmanın *Ezkâr ve Muvaşşahât* adını taşıdığı ve müellifinin Kayıtbay el-Mahmûdî el-Eşrefî Seyfeddin el-Melikü'l Eşref olduğu ifade edilirken İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü bölümünde korunan yazmanın ise *Kitâb mine'd-da'vât* adını taşıdığı ifade edilir.

Manzumeler ve Metin Tesisi Üzerine (s. 29) alt başlığında metnin, Ayasofya ve Revan köşkü nüshaları temelinde tenkitli neşir usulüyle hazırlandığı belirtilmiştir. İnceleme (s. 31) bölümünde, metnin imlâ özelliklerine, ses ve şekil bilgisi özelliklerine değinilmiştir. Metnin imlâ özellikleri kısmında her iki nüsha birlikte ele alınmış ve nüshalardaki farklı yazım şekilleri üzerinde durulmuştur. Metnin Arap alfabesiyle yazımlarına da yer verilmiştir. Ses ve şekil bilgisi kısmında metin dilsel açıdan incelenmiştir. Metin (s. 67) bölümünde, eserin Ayasofya ve Revan köşkü nüshaları tenkitli olarak hazırlanmıştır. Dipnotlarda nüshalarda rastlanan farklılıklar ele alınmıştır. Aktarma (s. 85) bölümünde, metnin Türkiye Türkçesine aktarımı düzyazı şeklinde yapılmıştır. Dizin-Sözlük (s. 95) bölümünde, metinde geçen bütün kelimeler yazıldıkları şekliyle madde başı olarak değerlendirilmiştir. Metinde geçen Arapça ve Farsça tamlamalar ve birleşik fiil türündeki yapılar da alt madde başı olarak değerlendirilmiştir. Sözlük kısmında, her madde başı için Türkçe ise, Clauson'un etimoloji sözlüğüne, Arapça ve Farsça ise Steingass'ın sözlüğüne atıf yapılmış ve kelimelerin anlamları verilmiştir.

Sonuç (s. 175) bölümünde, Sultan Kayıtbay'ın Arapça ve Türkçe iki dilli kaleme aldığı eserin iki nüshasının tespit edildiği ve nüshalardan birinin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya bölümünde 2047/1 arşiv numarasıyla korunurken diğer nüshanın İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü bölümünde 1727 arşiv numarasıyla korunduğu belirtilmiştir. Eserde, nüshaların Arapça kısımları çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumelerinin imlâ özellikleri incelendiğinde, harekeli nesih hatla yazılmış iki nüshada da /a/ ve /e/ ünlüsünün bazen elif (ا) ile yazıldığından Oğuzca dil özellikleri taşıyan metnin bu bakımdan Doğu Türkçesinde rastlanan imlâ özelliklerine yaklaştığı ifade edilmiştir. Türkçe sözcüklerde /ç/ ünsüzünün hem cim (چ) hem de çim (چ) ile yazılması ve /p/ ünsüzünün hem be (ب) hem de pe (پ) ile yazılması durumu hem Oğuzca'da hem de Doğu Türk yazı dili sahasında karşımıza çıktığı belirtilir. Metinde *su* ve *saç* örneklerinde /s/ ünsüzünün hem sad (ص) hem de sin (س) ile yazılması, benzer şekilde *taṭlu/taṭlu* ve *aṭa/ata* kelimelerin hem tı (ط) hem de te (ت) ile yazılması tahminen 15. asır Oğuzca'nın tesirinde yazılan bu metindeki tutarsızlıkları gösterdiği ifade edilmektedir. *ad/aḍ* örneğinde /d/ sesinin dal (د) harfinin yanı sıra dad (ض) harfiyle de yazıldığı tespit edilmiştir. Ses bilgisinde ise, söz başındaki /b/ ünsüzün çoğu zaman Oğuzca'daki gibi sıfırla nöbetleştiği yani *ol-* "olmak" fiiline rastlanırken bir kez de Doğu Türkçesindeki gibi *bol-* "bolmak" fiiline rastlanıldığı belirtilir. Ayrıca metnin söz varlığı da incelenmiştir.

Kaynaklar (s. 181) bölümünde, eseri meydana getirirken yararlanılan kaynaklar listelenmiştir. Tıpkıbasımlar (s. 189) bölümünde, önce İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya bölümü 2047/1 numarada saklanan nüshadaki Türkçe manzumelerin bulunduğu sayfalara sonra da İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü bölümü 1727 numarada korunan nüshadaki Türkçe manzumelerin bulunduğu sayfalara yer verilmiştir.

Bu çalışma ile Memlûk Kıpçak Türkçesinin son dönemine dair önemli bir metin neşri hazırlanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Uzunkaya, U. (2023). *Mısır'da Oğuzca: Sultan Kayıtbay'ın Türkçe manzumeleri*. Paradigma Akademi.

M. Emin ALTINIŞIK, Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik). Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2023, ISBN: 978- 625-6470-35-4, 231 sayfa

Şerife ASLAN¹

Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları
Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum,
Türkiye
serife.aslan21@ogr.atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received 16.08.2024
Kabul Tarihi/Accepted 23.09.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 28.10.2024

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Şerife ASLAN
serife.aslan21@ogr.atauni.edu.tr

Cite this article

Aslan, Ş. (2024). M. Emin Altınışik, Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik). Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2023, ISBN: 978-625-6470-35-4, 231 sayfa. *Culture and Civilization*, 7, 51-53.

Öz

Halihazırda Erzurum Teknik Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Muhammet Emin Altınışik'in halk biliminin çeşitli konularını inceleyen nitelikli çalışmaları bulunmaktadır. Editörlüğünü Dilaver Düzgün'ün üstlendiği *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)* adlı kitabında "cönk" olgusunu farklı yönlerden irdeleyen Altınışik'in bu eseri giriş kısmının haricinde iki ana bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. Eserin her iki ana bölümü altında beş yan başlık bulunmaktadır.

Yazar, eserinin başında kaleme aldığı ön söz kısmında çalışmanın içeriğine dair genel bilgiler verdikten sonra bu konuyla ilgili olarak farklı disiplinlere yol göstererek yapılabilecek farklı çalışmalara da işaret etmiş ve emeği geçenlere şükranlarını sunarak önsöz yazısını tamamlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Emin Altınışik, Cönkler, Türk Halk Bilimi

Abstract

Muhammet Emin Altınışik, who is currently working at Erzurum Technical University, has qualified studies examining various subjects of Folklore. Altınışik, who examines the phenomenon of "cönk" from different perspectives in his book titled *Cönkler (Form and Content)* in *Turkish Folklore Studies*, edited by Dilaver Düzgün, consists of two main sections, a conclusion, a bibliography and appendices, in addition to the Introduction. There are five subheadings under each of the two main sections of the work. After giving general information about the content of the work in the Foreword section he wrote at the beginning of his work, the author also pointed out different studies that could be done by guiding different disciplines on this subject and completed his foreword by expressing his gratitude to those who contributed.

Keywords: Emin Altınışik, Cönks, Turkish Folklore

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Halihazırda Erzurum Teknik Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Muhammet Emin Altınışik'in halk biliminin çeşitli konularını inceleyen nitelikli çalışmaları bulunmaktadır. Editörlüğünü Dilaver Düzgün'ün üstlendiği *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik)* adlı kitabında "cönk" olgusunu farklı yönlerden irdeleyen Altınışik'in bu eseri *Giriş* kısmının haricinde iki ana bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. Eserin her iki ana bölümü altında beş yan başlık bulunmaktadır.

Yazar, eserinin başında kaleme aldığı *Ön Söz* kısmında çalışmanın içeriğine dair genel bilgiler verdikten sonra bu konuyla ilgili olarak farklı disiplinlere yol göstererek yapılabilecek farklı çalışmalara da işaret etmiş ve emeği geçenlere şükranlarını sunarak önsöz yazısını tamamlamıştır.

Giriş kısmının ilk alt başlığında eseri yazmaktaki amacını teferruatlı bir şekilde belirten Altınışik, "cönkler" ile ilgili yanlışlıklara ve kavramsal karışıklıklara, detaylarını iç sayfalarda vermek üzere, yüzeysel olarak değinmiştir. Çalışmalar yapılırken kaynak temininin nasıl sağlandığı ikinci başlıkta ifade edilmiş olup çalışmanın seyri, kullanılan materyal ve yöntemler üçüncü alt başlık altında etraflıca açıklanmıştır. Giriş bölümünün *Cönkler ile İlgili Yapılan Çalışmalar* isimli başlığında ise cönkler üzerine yapılmış çalışmaların hemen hepsi teferruatlı bir şekilde okuyucunun bilgisine sunulmuştur.

İlk ana başlık olan *Cönk Adı Verilen Eserler* beş kısma ayrılmıştır. İlk kısım *Cönklerin Genel Özellikleri* şeklindedir. Bu kısım genel anlamda baktığımız zaman "cönk" kavramının çok yönlü irdelendiğini, cönklerin yapısı hakkında bilgiler verildiğini, cönk geleneğinin kaynağına inilerek açıklandığını ve cönklerin tasnif edilme şeklinin ifade edildiğini görebiliriz. Yine bu kısımda mecmua ve cönk arasındaki farklar örneklerle açıklandıktan sonra sırasıyla cönklerdeki yazı düzeni hususuna, cönklerde kullanılan yazı çeşitlerine ve mürekkeplere hatta cönklerin yazıldığı kâğıt türlerine etraflıca değinilmiştir. Birinci alt başlıktaki *Cönklerin Tahrip Edilmesi* isimli başlık kendi içinde dört bölüme ayrılmış ve tahribatların sebeplerine dair detaylı bilgiler kanıtlarıyla birlikte gözler önüne serilmiştir.

İkinci alt başlık ise *Dil ve İmla Özellikleri* şeklindedir. Bu başlık altında cönklerin dilinin, imlasının ve cönklerdeki kalıp ifadelerin ele alındığı görülmektedir. Cönklerdeki meşk ve hat çalışmalarının ne şekilde tezahür ettiğini örnekleriyle sergileyen müellif, cönklerde yer alan resimler ve görsel yazılar hususuna da ayrı bir kısım altında değinmiştir.

Birinci ana bölümün bir diğer alt başlığı ise *İmza Tarih ve Mühürler* şeklinde adlandırılmıştır. Üç hususu ayrı ayrı irdedeleyen bu başlıkta cönklerdeki imza şekilleri derinlemesine ele alınmış ve örnekleriyle açıklanmıştır. Cönklerde yer alan çeşitli kaynaklara, bu kaynakların içeriğine ve mühürlere de yine burada değinilmiştir. *Kayıt Altındaki Cönkler* başlığında Türkiye'de olan kayıt altındaki cönkler ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde bulunan cönkler ele alınmıştır. Bu kısmın son başlığı olan *İncelemeye ve Esas Alınan Cönklerin Tavsifleri*'nde ise incelenen cönklerin bulunduğu yer, künyesi ve fiziki durumuyla ilgili detaylar sunulmuştur.

İkinci ana kısmı kendi içinde beş kısma ayıran müellif her bir alt başlığa çeşitli açılardan detaylandırarak hem daha detaylı bilgiler vermiş hem de konuyla ilgili araştırma yapacak olanların işini kolaylaştırmıştır. *Cönklerde Yer Alan Metinler* başlıklı ikinci ana bölümün ilk alt başlığı *Manzum Metinler* şeklindedir. Bu alt başlığa bakıldığında ilk alt başlığın *Biçim Açısından Manzum Metinler* olduğu görülmektedir. Bu başlık altında ilk etapta aruzlu nazım şekillerine değinen Altınışik, cönklerde bulunan aruzlu nazım şekilleriyle ilgili gerekli tanım ve açıklamaları yaptıktan sonra her bir nazım şekli için cönklerde bulunduğu örneklemeleri de okuyucunun bilgisine sunmuştur. Aruzlu nazım şekilleriyle ilgili bilgilerin akabinde heceli nazım şekillerine değinen müellif, tıpkı aruzlu nazım şekilleriyle ilgili olan bölümde yaptığı gibi, heceli nazım şekillerinin her biriyle ilgili detayları vermiş ve sonrasında bu nazım şekillerinin her biri için cönklerde karşılaştığı örnekleri kaleme almıştır.

Vezin ile ilgili hususa ayrı bir başlık açan Altınışik, cönklerde kullanılan aruz kalıplarıyla ve hece ölçüleriyle ilgili bilgileri tablo kullanarak göstermiştir. Ayrıca yine burada cönklerde karşılaşılan vezin problemlerinin sebepleriyle ilgili öngörüler de müellif tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, *Kafiye* başlığı altında kafiye cihetinden bakıldığı zaman cönklerde çeşitlilik olduğunu belirtmiş ve cönklerde yer alan manzum eserlerdeki kafiye problemlerine yüzeysel olarak değinmiştir.

İlk başlık altındaki *İçerik Açısından Manzum Metinler* kısmında ise manzum metinli cönklerin içerik açısından çeşitlilik arz ettiği vurgulanmış ve devamında ise içeriklerine göre cönkler tür adlandırmaları esas alınarak ele alınmıştır. Bu yapılırken açıklanan türe göre cönklerde karşılaşılan manzum eserlerden örnekler verilmiştir. Bu başlığın sonunda incelemeye esas alınan yirmi cönkte yer alan manzum metinlerdeki konu ve türlerin sayısı ayrıca bir şablon olarak da gösterilmiştir. İkinci ana bölümün ilk başlığında cönklerde yer alan halk hikâyelerinin asıl kahramanları arasındaki karşılıklı söyleşmelerden oluşan manzum metinler yine örnekleriyle beraber açıklanmıştır.

Mensur Metinler adlı ikinci başlık kendi içinde dört kısma başlığa ayrılmış ve her başlık içinde cönklerdeki mensur metinlerle ilgili, alana ciddi akademik katkılar sağlayacak veriler araştırmacılara ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu başlık altında ilk olarak anonim halk edebiyatına ait metinler hususu ele alınmıştır. İncelenen yirmi cönkte 6 halk hikâyesi tespit edildiği belirtilmiş ve bu halk hikâyelerinin muhtevasına kısaca değinilmiştir.

İkinci ana bölümün bir diğer başlığı ise *Dini-Tasavvufi Metinler* şeklindedir. Bu kısım da kendi içinde iki başlığa ayrılmış ve ilk olarak dini metinler üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken cönklerde yer alan dini metinlerin içeriklerine göre tasnif yapılmıştır. Yapılan tasnifin başlıkları eserde şu şekilde kaleme alınmıştır; Hutbeler, Fetva, Nikâh, Cenaze, Namaz, Muhtelif dualar, Otuz Beş Farz, Der beyân-ı “halki’l-cin ve’ş-şeyâtin, Dünyanın yaratılışı, ilk insan ve peygamberler hakkında, Hazâ salât u selam, Hz. İsa. Her bir başlık için detaylı bilgilendirme yapılmış ve cönklerde bulunan örnekler araştırmacıların bilgisine sunulmuştur. Cönklerdeki mensur metinler arasında yer alan tasavvufi metinleri de kendi içinde tasnif eden Altınışik, tasnifini yaparken şu başlıkları kullanmıştır; Düvazdeh İmam Hacet-i Tûsi, Hikâye, Kızılelma, Tasavvuf. Yazar, her başlığı yine cönklerde karşılaştığı örnekleriyle göz önüne sermiştir.

İkinci alt başlıkta yer alan bir diğer husus ise *Fal, Büyü ve Tılsım İle İlgili Metinler* kısmının altında değerlendirilmiştir. Bu kısımda önce cönklerde karşılaşılan ve fal ile ilgili olan metinler ele alınmış ve bu tarz metinler de kendi içinde Tefe’ül-name/ Kur’an Falı, Remil, Seğir-name, Çın-name, Tabir-name olarak tasnif edilmiştir. Her bir tasnif ile ilgili etraflıca bilgiler sunulmuş ve incelenen cönklerdeki örneklerine yer verilmiştir. İrdelenen bir diğer konu ise *Günlerin Uğurlu ve Uğursuzluğu Hakkındaki Metinler ile Büyü ve Tılsım Metinleri* olarak başlıklandırılmış ve gerekli tasnifler yapıldıktan sonra her bir tasnif ile ilgili açıklamalarda bulunulmuş ve cönklerden örnekler verilmiştir. Bu bölümün ikinci alt başlığında bulunan son başlık ise *Münşeât* olarak kaleme alınmış ve incelenen cönklerde yer alan mektuplar hususuna değinilmiştir. Ayrıca mektup formu dışında yazılan farklı mensur yazılarla da karşılaşıldığı belirtilmiş ve gerekli açıklamaların akabinde bu yazılara incelenen cönklerden örnekler de verilmiştir.

İkinci ana başlık altındaki bir diğer bölüm ise *Asıl Metinlerin Dışındaki Kayıtlar* olarak kaleme alınmıştır. Bu bölümde cönklerin kenarlarında bulunan ve edebî bir amaç güdülmeksizin yazılmış olan kayıtlara değinilmiştir. Bu ifadelerden sonra cönklerdeki bu asıl metnin dışında kalan kayıtlar doğum kayıtları, vefat kayıtları, nişan ve düğün kayıtları, ilaç terkipleri, diğer kayıtlar olarak sıralanmıştır.

Kitabın *Metinlerin Başlıklandırılması İle İlgili Terminolojik Problemler* isimli başlığında cönklerdeki kayıtlara verilmiş başlıklara ilişkin sorunlar ele alınmıştır. Altınışik, mensur eserlere verilen başlıklarda sorun olmadığını belirttikten sonra manzum eserlerin başlıklandırılması ile ilgili sorunlara değinmiştir. İncelenen yirmi cönkte başlıkları bulunan manzumelerde terminolojik problem olarak görülen başlıklar ve içerikleri tek tek irdelenmiştir.

Kitabın nihai başlığı olan *Cönklerde Yer Alan Mahlaslar*’da ise mahlas kavramı etraflıca açıklanmış ve cönklerdeki mahlaslara bağlı olarak onlara verilen birtakım hususiyetlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca incelenen cönklerde karşılaşılan mahlaslar tablo halinde okuyucuya sunulmuştur.

Altınışik’in cönklerle ilgili neredeyse tüm detayları araştırmacıların bilgisine sunduğu bu eserin en verimli kısmı ise kitabın sonunda yer alan *Sonuç* kısmıdır. Bu kısımda kitabın içindeki tüm başlıklar tek tek derlenip toparlanmış ve okuyucuya daha kısa ve daha öz açıklamalar yapılmıştır. *Kaynaklar* ve *Ekler* bölümleriyle sona ulaşan kitap, cönklerle ilgili bilgi edinmek isteyenlere veya araştırma yapanlara çok kıymetli ve akademik bilgiler sunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Altınışik, M. E. (2023). *Türk halk bilimi araştırmalarında cönkler (Biçim ve içerik)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

CULTURE AND CIVILIZATION

PROF. DR. OSMAN TÜRER, ANA HATLARIYLA TASAVVUF TARİHİ.
İSTANBUL: ATAÇ, 2013, ISBN: 978-975-6205-35-8, 264 SAYFA.

Ceyda YILDIRIM*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/Type
31.03.2023	04.04.2023	24.04.2023	Kitap Tanıtma
Atıf/Citation: Yıldırım, Ceyda (2023) “Prof. Dr. Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi. İstanbul: Ataç, 2013, Isbn: 978-975-6205-35-8, 264 Sayfa.”, <i>Culture and Civilization</i> , 1 (4), 81-82.			

Ahmet Bican Ercilasun tarafından Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig) adıyla hazırlanan ve Dergâh Yayınları'nda 2019 yılında yayımlanan eser, altı yüz doksan altı sayfa ile Türklerin en büyük tarihi destanı olan Oğuzname'nin en hacimli, birleştirilmiş neşri olma özelliğine sahiptir.

Türk Dünyasının ortak miras unsurlarından biri olan Oğuzname'de anlatılan bütün olaylar ve adları geçen Türk toplulukları tüm Türk dünyasını temsil etmektedir.

Eserde Oğuzname bütün yönleriyle ele alınmıştır. Metin bölümünden başka beş ana bölüm vardır. Metinden sonra “Ekler” bölümünde ise Oğuz Kağan Destanı'nın tıpkıbasımı, özgün metni, aktarma, makale ve bildiriler başlıkları yer alır.

Yapı bölümünde üç parçalı yapıdan oluşan Oğuzname'nin tarihi delilleri gösterilerek elimize ulaşmayan en eski Oğuzname'nin tarihi ve dili üzerinde durulmuştur. Nehir destan kavramı açıklanarak Oğuzname'nin üç parçası ve bu parçadaki süreğenliği daha iyi aydınlatmak adına konu, şu başlıklar halinde sunulmuştur:

1. Sözlü/Efsanevi Tarih
2. Atasözleri/Hikmetli Sözler
3. Boylar (Destani Hikâyeler) başlıkları ile açıklanmıştır.

Yirmi altı ayrı Oğuzname parçasının değerlendirildiği ikinci bölümde Dede Korkut Kitabı'na da yer verilmiştir. Bu bağlamda Ercilasun, “Dede Korkut Kitabı'ndaki boyların (destani hikâyelerin) Oğuzname'nin bir parçası olduğu kesindir.” (Ercilasun 2019: 45) yargısını kanıtlamak üzere açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca Dede Korkut Kitabı'nın sözlü rivayetten yazıya geçirilişinin 15. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında Akkoyunlu coğrafyasında gerçekleştiğini de birçok delille ispatlamıştır. Dede Korkut Kitabı'ndaki boyların Oğuzname'deki bulunuşları, boyların başka hikâyeler ile benzer yönleri ve dip nüsha ile bugüne ulaşmış nüshalar arasındaki ilişkileri araştıran Ercilasun, Dede Korkut'un Günbed yazması için de bir başlık açarak bu yazmanın bulunuşu, diğer yazmalardan farklılıkları ve dil özelliklerine göre Güney Azerbaycan bölgesine ait olması gerektiğini

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi yüksek lisans öğrencisi
ceyda.yildirim22@ogr.atauni.edu.tr

bildirmiştir. Yazar, adı geçen Oğuzname'lerin her birinin Oğuzname'nin hangi parçasını oluşturduğu göstererek üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir.

Üçüncü bölümde Oğuzname'de geçen olay ve kahramanların hangi dönemlere ve hangi katmanlara ait olduğu, bu olay ve kahramanların ne zaman destanlaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig) adlı eserde üç ana kaynak olup ayrı parça/yazma olarak elde bulunan sözlü-efsanevi tarih konuları, Oğuzların anlatılageldiği hikâye konuları, Oğuzların atasözleri başta olmak üzere güzel sözler bir araya getirilmiştir. Bu üç kaynaktan ortaya çıkan bölümler kaynaklarda Oğuznamelerin sözlü-efsanevi tarihi bir eserde başlamış başka bir eserde bitirilmiştir.

Oğuzname'nin Oluşma Zamanı başlıklı dördüncü bölümde farklı dönemlere ait olay ve kahramanların ne zaman destanlaştığını ele almaktadır.

Eserin son bölümü olan Oğuzname Mirası bölümünde ise Oğuznamelerin günümüzdeki yansımaları ve çağdaş sanat eserlerinde Oğuzname etkisi okuyucuların dikkatine sunulmuş, Oğuznamelerin, özellikle Dede Korkut boyları ve Korkut Ata efsanelerinin şiir, hikâye, destan, rivayet gibi alanlardaki tesirleri kaynak belirtilerek tespit edilmiştir. Bu yönüyle eser envanter çalışması özelliği göstermektedir. Yine gösteri sanatları, plastik sanatlar ve çocuk kitaplarında Oğuznamelerin nasıl işlendiği ele alınmış, bu eserlere de ulaşılmaya çalışılmıştır.

Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig) sadece Oğuzname'yi değil Oğuzname etkisinin yakından görüldüğü, hatta Oğuzname'nin devamı sayılabilecek Dede Korkut Hikâyeleri ile de yakından ilişkilidir. Esere göre Dede Korkut Hikâyeleri Uygurların şaman özellikleri taşıyan Oğuzname'sinden başlamaktadır.

Prof. Dr. Ercilasun, yukarıda zikredilen beş bölümün sonrasında eserinde iki ayrı başlık ile birlikte ekler ve metinler sunmuştur. "Nehir Destan Oğuzname (Metin)" başlığı altında Oğuzname parçalarından örnek metinler; bildiriler başlığı altında ise yazarın daha önce yayınlanmış bildiri ve makalelerini içeren yazılar yer almıştır.

Eserde Dede Korkut Hikâyelerindeki direkt ya da dolaylı anlatımlara dayanarak; Oğuzname'nin hikâyelere kaynaklık ettiği ve etkileşim hâlinde olduğu ortaya konulmuştur. Dede Korkut Kitabı'nın ortaya çıkışından son yazmasının bulunuşuna kadar birçok problem ele alınmış ve bu problemler üzerinde çalışan araştırmacıların fikirleri bir arada verilmiş nihayetinde Ercilasun'un konuyla ilgili görüşleri aktarılmıştır. Bu sebeple üzerinde düşünülecek konu ile ilgili birçok araştırmacının görüşlerini bir arada bulabiliyoruz. Dede Korkut araştırmaları için ayrı ayrı bütünü bir araya getirmesi sebebiyle zamandan tasarruf sağlatacak faydalı bir çalışma olmuştur.

KAYNAKLAR

Türer, Osman (2013). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yay.